

บทที่ 4

พัฒนาการการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา

ระดับมัธยมศึกษาตั้งแต่ พ.ศ.2435 - 2531

สภาพการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาในช่วงสมัยสุโขทัยจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์
รัชกาลที่ 5 ในระยะก่อน พ.ศ.2435 นั้น จัดขึ้นโดยไม่มีระเบียบแบบแผน ไม่มีกฎเกณฑ์ที่แน่นอน
ยึดความพอใจของผู้สอนเป็นหลักสำคัญ จนกระทั่งได้มีการจัดตั้งกระทรวงธรรมการ (ศึกษาธิการ)
ขึ้นใน พ.ศ.2435 ทำให้การเรียนการสอนของไทยได้เริ่มจัดเป็นระบบ (Formal Education)
มีการประกาศใช้หลักสูตรเป็นลายลักษณ์อักษร ให้จัดดำเนินการสอนเป็นแบบแผนเดียวกัน ซึ่งได้แก่
ความมุ่งหมาย เนื้อหาวิชา การเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน ตลอดจนการวัดผล และ
ประเมินผล

นับตั้งแต่ พ.ศ.2435 เป็นต้นมาจนถึง พ.ศ.2531 ไทยได้ประกาศใช้หลักสูตรระดับ
มัธยมศึกษาไปแล้วประมาณ 18 ฉบับ การศึกษาหลักสูตรที่ผ่านมาแต่ละฉบับ ทำให้ทราบถึงสภาพ
ความเป็นมาของการจัดการเรียนการสอนที่เปลี่ยนแปลงมาตามลำดับ ในที่นี้จะศึกษาถึงความเป็นมา
ของการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาเท่านั้น โดยแยกกล่าวในแต่ละรัชกาล
ดังต่อไปนี้

สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตั้งแต่ พ.ศ.2435 - 2453 ได้มี
การประกาศใช้หลักสูตรระดับมัศึกษาดังต่อไปนี้

1. หลักสูตร พ.ศ.2438 (ร.ศ.114)
2. หลักสูตรกรมศึกษาธิการสำหรับสามัญศึกษาชั้นประถมและมัธยม ร.ศ.124
(พ.ศ.2448)
3. หลักสูตรสำหรับโรงเรียนผู้หญิง ร.ศ.126 (พ.ศ.2450)

สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2453 - 2468 ได้มีการประกาศใช้หลักสูตรระดับมัธยมศึกษาดังต่อไปนี้

1. หลักสูตรสามัญศึกษา ร.ศ.130 (พ.ศ.2454)
2. หลักสูตรหลวง หลักสูตรสามัญศึกษา พ.ศ.2456
3. ประมวลศึกษาภาค 2 หลักสูตรสามัญศึกษา (พ.ศ.2464)

สมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ตั้งแต่ พ.ศ.2468 - 2477 ได้มีการประกาศใช้หลักสูตรระดับมัธยมศึกษา ดังต่อไปนี้

1. หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ.2471

สมัยพระบาทสมเด็จพระอานันทมหิดล ตั้งแต่ พ.ศ.2477 - 2489 ได้มีการประกาศใช้หลักสูตรระดับมัธยมศึกษา ดังต่อไปนี้

1. ประมวลศึกษา ภาค 2 หลักสูตรชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและปลาย พ.ศ.2480

สมัยพระบาทสมเด็จพระภูมิพลอดุลยเดช ตั้งแต่ พ.ศ.2489 - 2531 ได้มีการประกาศใช้หลักสูตรระดับมัธยมศึกษา ดังต่อไปนี้

1. หลักสูตรเตรียมอุดมศึกษา พ.ศ.2491
2. หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย พ.ศ.2493
3. หลักสูตรเตรียมอุดมศึกษา พ.ศ.2498
4. หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2503
5. หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2518
6. หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนต้นหมวดสังคมศึกษา พุทธศักราช 2520
7. หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลายหมวดสังคมศึกษา พุทธศักราช 2520
8. หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521
9. หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524
10. หลักสูตรวิชาสังคมศึกษา พระพุทธศาสนาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.1 - ม.3)

และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.4 - ม.6)

สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตั้งแต่ พ.ศ. 2435 - 2453 ได้มีการจัดการเรียนการสอนวิชาจรรยาในหลักสูตรระดับมัธยมศึกษาดังต่อไปนี้

การเรียนการสอนวิชาจรรยาตามหลักสูตร พ.ศ. 2438

หลักสูตร พ.ศ. 2438

หลักสูตรนี้ เกิดจากการนำพระราชบัญญัติการสอนวิชา พ.ศ. 2433 มาแก้ไขเพิ่มเติม (วรวิทย์ วคินสรากร 2519: 28) ได้แบ่งชั้นเรียนออกเป็น 3 ประโยค คือ

ประโยค 1 แบ่งเป็น 3 ชั้น เรียนวิชาอ่าน เขียนตามคำบอก ลายมือ ไวยากรณ์ เลข

ประโยค 2 แบ่งเป็น 3 ชั้น เรียนวิชาเพิ่มจากประโยค 1 คือ เรียงความ ย่อความ

ประโยค 3 แบ่งเป็น 4 ชั้น เรียนวิชาอ่าน ไวยากรณ์ เลข เรียงความ ย่อความ และวิชาที่เพิ่มใหม่ ได้แก่

- ภาษา โดยบังคับให้ทุกคนและทุกชั้น เรียนภาษาบาลีและให้ เลือกอีกภาษาหนึ่ง จากภาษาอังกฤษหรือภาษามลายู

- พิศคดี
- โคมাত্র (ยุคิลิ)
- ภูมิศาสตร์
- ศาสตร์ (วิทยาศาสตร์)
- วาดเขียน

ความมุ่งหมายการเรียนการสอน เนื้อหาวิชา ไม่ได้ระบุไว้ในหลักสูตร

การเรียนการสอน หลักสูตรไม่ได้กำหนดการเรียนการสอนไว้ แต่ให้สอนสอดแทรก ในวิชาไวยากรณ์และแต่งความเกี่ยวกับเรื่องมอแรลลิตี้ ธรรมจริยาในชั้นประโยค 3 ชั้น 3

สื่อการเรียนการสอน ไม่ได้ระบุไว้ในหลักสูตร

การวัดผลและประเมินผล ไม่ได้ระบุไว้ในหลักสูตร แต่พระเจ้าลูกยาเธอพระองค์เจ้า กิตติยากรวรลักษณ อธิบดีกรมศึกษาธิการได้กำหนดการสอบไล่ ซึ่งได้ระบุไว้ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 14 ร.ศ.116 หน้า 318 ดังนี้

"ให้อาจารย์โรงเรียนหรือท่านผู้มีนักเรียนซึ่งสมควรจะเข้าสอบไล่นำนักเรียนเข้าสอบไล่ ส่งบัญชีนักเรียนให้พร้อมทั้งอายุแลนามบิดาไปยังเวรโรงเรียนกรมศึกษาธิการให้เสร็จในเดือนกันยายน รัตนโกสินทร์ศก 116 แล้วให้นำนักเรียนที่ส่งบัญชีแล้วนั้นเข้าสอบไล่ในที่ประชุมสอบไล่วิชา ณ โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ"

ใน พ.ศ.2441 ได้มีการกำหนดเรื่องการสอบไล่ไว้ในหมวด 2 ซึ่งแบ่งชนิดการสอบไล่ไว้ 7 ชนิดได้แก่ (กระทรวงศึกษาธิการ 2507 : 107)

1. การสอบไล่ของโรงเรียนตามลำดับชั้นตามหลักสูตร
2. การสอบไล่ "ชั้นแข่ง" เพื่อรับทุนซึ่งมีผู้มอบ เป็นการกุศลและรับประกาศนียบัตรของกระทรวงธรรมการ
3. การสอบไล่ "ชั้นแข่ง" รับทุนเล่าเรียนหลวงเพื่อไปศึกษาวิชาการต่างประเทศ
4. การสอบไล่ "ชั้นแข่ง" เพื่อเข้ารับราชการพลเรือน
5. การสอบไล่ให้ประกาศนียบัตรครูอาจารย์ที่จะออกสอนตามโรงเรียน
6. การสอบไล่พระปริยัติธรรมซึ่งพระสงฆ์จะได้เป็นเปรียญหลวง
7. การสอบไล่พิเศษอื่น ๆ เพื่อเข้าเรียนให้วิทยาลัยหรือโรงเรียนพิเศษ

ในการสอบไล่อ้างกล่าว ได้มีการเรียกค่าธรรมเนียมเข้าสอบไล่และคืนให้ผู้ซึ่งสอบได้ร้อยละ 50 ขึ้นไป โดยมีจุดประสงค์จะกันผู้มีความรู้ไม่ถึงแก่นหลักของการสอบไล่จะได้ไม่มีการส่งเข้าสอบไล่ได้ง่าย ๆ

การเรียนการสอนวิชาจรรยาตามหลักสูตรกรมศึกษาธิการสำหรับสามัญศึกษาชั้นประถมและมัธยม
ร.ศ.124 (พ.ศ.2448)

หลักสูตรกรมศึกษาธิการ สำหรับสามัญศึกษาชั้นประถมและมัธยม ร.ศ.124
(พ.ศ.2448)

หลักสูตรฉบับนี้ เป็นหลักสูตรระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษารวมอยู่ในเล่มเดียวกัน
 เนื้อหาในหลักสูตรกล่าวถึงวิชาที่เรียนและ เนื้อหาหรือรายการที่ต้องสอนในแต่ละระดับชั้น เท่านั้น
 จึงมีองค์ประกอบ เหมือนกับหลักสูตร พ.ศ.2438

ในส่วน เกี่ยวกับหลักสูตรระดับมัธยมศึกษาได้แบ่งการศึกษาออกเป็น 3 ชั้นคือ ชั้นปีที่ 1
 ปีที่ 2 และปีที่ 3 วิชาที่เปิดสอนในหลักสูตรทั้ง 3 ชั้นมีวิชาจรรยา วิชาหนังสือไทย ภาษาไทย
 คำนวณวิธี ภูมิศาสตร์และพงสาวดาร ภาษาอังกฤษ วิทยา (วิทยาศาสตร์) ศิลป สมาคมบริหาร
 และกายบริหาร

จุดมุ่งหมายของการเรียนการสอน ไม่ได้ระบุไว้ในหลักสูตร

เนื้อหาวิชา แบ่งเป็น 3 หมวดวิชาคือ

- ก. ศิล
- ข. ธรรม
- ค. ความประพฤติ

ในแต่ละหมวดได้ระบุให้สอน เนื้อหาดังต่อไปนี้ (กรมศึกษาธิการ ร.ศ.124: 12 - 14)

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิชา	ปีที่ 1 (คือ ชั้น 1)	ปีที่ 2 (คือ ชั้น 2)	ปีที่ 3 (คือชั้น 3 ที่จะ สอบไล่ประโยคมัธยม)
จรรยา			
ก. ศิล	สอน เบญจศิลป์ หัวข้อศิลป์ 5 และสอน เลียดในลิกขาบที่ 2 กับลิกขาบที่ 4 ให้เข้าใจชัดแจ้ถึงวัตฤ เจตนาและประโยค	สอน เบญจศิลป์ให้เลียดในลิกขาบที่ 1 และลิกขาบที่ 5 ให้เข้าใจชัดแจ้ถึงวัตฤ เจตนาและประโยค	สอน เบญจศิลป์ให้เลียดในลิกขาบที่ 3 และให้รู้จักวัตฤติ 3 ประการ โดยชัดแจ้กับข้อมของ เก้าคลดคมา
ข. ธรรม	สอน เบญจกัลยาณธรรม และสอนให้เลียดในกัลยาณธรรมข้อที่ 2 กับข้อที่ 4 ควรใช้หนังสือสอนอ่านธรรมจรรยา เป็นเครื่องช่วยด้วย	สอน เบญจกัลยาณธรรมให้เลียดในข้อที่ 1 กับข้อที่ 5 ควรใช้หนังสือสอนอ่านธรรมจรรยา เป็นเครื่องช่วยด้วย	สอน เบญจกัลยาณธรรมให้เลียดในข้อที่ 3 กับข้อมของ เก้าคลดคมา ควรใช้หนังสือสอนอ่านธรรมจรรยา เป็นเครื่องช่วยด้วย
ค. ความ ประพฤดิ	ครูต้องตรวจความประพฤติของนักเรียนให้เป็นไปทางชอบเสมอ ให้สมแก่ที่สอนให้เป็นสัมมาจรรดิ ถ้าเป็นแต่สอนแล้ว นักเรียนไม่ประพฤติตามก็ไม่เป็น-ประโยชน ถ้าผู้ใดทำผิดน้อยและมากซึ่งครูได้ว่ากล่าวติ เตียนหรือลงโทษอย่างอื่นที่หนักกว่าก็คิต้องให้ครูจดหมายเหตุไว้	อย่างเดียวกับปีที่ 1	อย่างเดียวกับปีที่ 2

วิชา	ปีที่ 1 (คือ ชั้น 1)	ปีที่ 2 (คือ ชั้น 2)	ปีที่ 3 (คือชั้น 3 ที่จะ สอบไล่ประโยคมัธยม)
	ใบรายงานประจำตัวด้วย ทุกครั้ง เพื่อให้เป็นเครื่อง เตือนใจนักเรียนให้ระมัด ระวังมิให้ทำผิดต่อไป		

การเรียนการสอน หลักสูตรไม่ได้กำหนดอัตราเวลาเรียนหรือจำนวนชั่วโมง
ที่ต้องเรียนในแต่ละวิชาไว้ แต่ได้กำหนดวิธีสอนไว้ในเนื้อหาวิชาคือ

ในเรื่องศิลปะ ให้สอนเรื่อง เบญจศิลป์ให้ละเอียด ให้เข้าใจชัดเจนถึงวัตถุประสงค์ เจตนา และ
ประโยชน์ ในชั้นปีที่ 1 เน้นศิลปะลักษณะที่ 2 และ 4 ชั้นปีที่ 2 เน้นศิลปะลักษณะที่ 1 และ 5 ชั้น
ปีที่ 3 เน้นศิลปะลักษณะที่ 3 วิจิตร 3 ประการ และ เรื่องศิลปะที่เรียนในชั้นปีที่ 1 และ 2

ในเรื่องธรรม ให้สอนเรื่อง เบญจธรรมให้ละเอียดโดยใช้หนังสืออ่านธรรมจริยาประกอบ
การเรียนการสอน ในชั้นปีที่ 1 เน้นธรรมข้อ 2 และ 4 ชั้นปีที่ 2 เน้นธรรมข้อที่ 1 และ 5
ชั้นปีที่ 3 เน้นธรรมข้อ 3 และข้อที่เรียนในชั้นปีที่ 1 และ 2

ในเรื่องความประพฤติ หลักสูตรกำหนดให้ครูผู้สอนตรวจตราความประพฤตินักเรียน
นักเรียนให้เป็นไปในทางที่ดีที่ชอบ นักเรียนที่ทำความผิดให้ครูว่ากล่าวตักเตือนหรือลงโทษ และบันทึก
ลงในใบรายงานประจำตัวทุกครั้ง เพื่อให้เป็น เครื่องเตือนใจให้นักเรียนระมัดระวังมิให้ทำผิดต่อไป

สื่อการเรียนการสอน หัวข้อเรียนในชั้นปีที่ 1 ปีที่ 2 และปีที่ 3 เรื่อง เบญจธรรม
ได้เสนอแนะให้ใช้หนังสือสอนอ่านธรรมจริยาประกอบการเรียนการสอน แต่ไม่ได้ระบุอุปกรณ์อื่น

การวัดผลและประเมินผล หลักสูตรได้เน้นให้นักเรียนประพฤติปฏิบัติตนให้เหมาะสม
กับเรื่องที่เรียน โดยครูผู้สอนคอยตรวจตรา ตักเตือน หรือลงโทษ และบันทึกลงในใบรายงาน
ประจำตัวนักเรียนด้วยทุกครั้ง

การเรียนการสอนวิชาจรยาตามหลักสูตรสำหรับโรงเรียนผู้หญิง ร.ศ.126 (พ.ศ.2450)

หลักสูตรสำหรับโรงเรียนผู้หญิง ร.ศ.126 (พ.ศ.2450)

หลักสูตรได้จัดการศึกษาเป็น 3 ชั้นคือ ชั้นมูลศึกษา ชั้นประถมศึกษา และชั้นมัธยมศึกษา

สำหรับชั้นมัธยมศึกษา กำหนดอายุผู้เข้าเรียนตั้งแต่อายุ 14 - 18 ปี แบ่งเป็น 4 ระดับชั้นคือ ชั้นปีที่ 1 ปีที่ 2 ปีที่ 3 และปีที่ 4 โดยวางจุดมุ่งหมายไว้ดังนี้ (กระทรวงธรรมการ ร.ศ.126 : 1)

เพื่อให้สตรีซึ่งโอกาสได้เล่าเรียนอยู่จนตลอดวิชาชั้นนี้ ซึ่งนับเป็นวิชาชั้นสูง ได้มีความรู้ทั้งภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และวิชาการอื่น ๆ สมควรแก่สภาพซึ่งจะเป็นผู้ปกครองบ้านเรือน และทรัพย์สินสมบัติต่อไปในภายภาคหน้าได้ดี

หลักสูตรนี้เป็นหลักสูตรแรกของระดับมัธยมศึกษาที่ได้เริ่มกำหนดให้มีจำนวนชั่วโมงที่ต้องเรียน โดยเรียนสัปดาห์ละ 27.00 ชั่วโมงเท่ากันทั้งชั้นปีที่ 1 - 4 และให้ความสำคัญแก่วิชาภาษาอังกฤษมากที่สุดซึ่งในชั้นปีที่ 1 และปีที่ 2 มีจำนวนชั่วโมงเรียนสัปดาห์ละ 8.00 ชั่วโมง ส่วนชั้นปีที่ 3 และปีที่ 4 มีจำนวนชั่วโมงเรียนสัปดาห์ละ 7.00 ชั่วโมง วิชาและอัตราเวลาเรียนปรากฏในภาคผนวก ตารางที่ 1

ความมุ่งหมายและเนื้อหาวิชา ได้ระบุไว้ในหลักสูตรดังนี้ (กระทรวงธรรมการ 2450: 1 - 10)

วิชา	ปีที่ 1	ปีที่ 2	ปีที่ 3	ปีที่ 4
จรรยา ก. ธรรม	<p>1. ครองตน สอนเพื่อใจความที่ประสงค์ 2 ประการ คือ</p> <p>1. รักษาตัวให้รอด 2. ตั้งตัวให้ได้ ข้อความที่จะต้องสอนต้องสอนด้วยธรรมบางข้อที่จะพาให้มั่นคงในการรักษาตัวและสงวนตัว สอนให้อยู่ในศีล ให้อยู่ในสัจ ให้อายในที่ควร ให้อู้จักกล้าในที่ควร ให้อู้จักผิดชอบชั่วดี ให้ตั้งตัวให้เป็นสง่าราศรี ให้เป็นคนหมั่น ให้เป็นคนอดทน ให้อู้จักสงบใจตนจากความ เป็นผู้ตื่นเต้นเร็ว ไม่หูเบา ไม่ปากไว ไม่ใจง่าย ให้อู้เท่าถึงนิสัยคนหัดบังคับข่มขู่ใจตนเอง</p> <p>วิธีสอน ผู้สอนจะต้องเลือกหาข้อธรรมที่ต้องแก่ความประสงค์มาอธิบาย ควรหาที่นานซึ่งเป็นหลักมาเทียบสอนจึงจะทำให้ นักเรียนจำได้คิดใจ เมื่อสอนให้อู้แล้ว เป็นหน้าที่ของครูบาอาจารย์จะดูแลให้ศิษย์ประพฤติตามธรรมที่ขอมุ่ เกี่ยวคกัน ให้ละ เว้นธรรมที่ผิดอยู่ เสมอจนความดีทั้งหลายประมุ่หมั่น อยู่ในสันดานของศิษย์กับสอน พระพุทธศาสนาให้อู้จักโดยถูกต้อง</p>	<p>อย่างเดียวกับ</p> <p>ที่ว่าไว้ในปีที่ 1 และกวัดขันให้</p> <p>แน่นขึ้นทุกที่</p>	<p>อย่างเดียวกับ</p> <p>ปีที่ว่าไว้ในปีที่ 2</p>	<p>อย่างเดียวกับปีที่</p> <p>ว่าไว้ในปีที่ 3</p> <p>ให้ผลสำเร็จ ถ้า</p> <p>ความประสงค์</p> <p>เป็นที่สุด</p>

วิชา	ปีที่ 1	ปีที่ 2	ปีที่ 3	ปีที่ 4
	<p>แท้จริง เพื่อ เจริญธรรม ให้งุ่นงันยิ่งขึ้น</p> <p>2. ครองคน สอนเพื่อใจความที่ประสงค์สำคัญข้อหนึ่งคือ การผูกใจคนให้อยู่ตามหน้าที่ของสตรี ซึ่งปรกติมีหน้าที่เป็นเครื่องผูกญาติมิตรพงษ์พันธ์สหายและบริวารทั้งหลายคือ ผูกสามี และบิดามารดาปู่ย่าตายายด้วยความปฏิบัติผูกเครือญาติมิตรสหายด้วยความช่วยเหลือ เกื้อหนุนผูกบุตรหลานและบริวารด้วยความฟูมฟัก และอนุเคราะห์ เลี้ยงดู สอนความกตัญญู ความโอบอ้อมอารี ความเอื้อเฟื้อเอาใจใส่พิทักษ์รักษาความ เมตตา ความกรุณา ความเที่ยงธรรม ความคบหาสมาคม ให้รู้จักอภัยทศรียของบุคคลและประพฤดิให้ต้องอภัยทศรียแต่ที่ขอบ สอนด้วยวิธีเดียวกันกับที่ว่าไว้ในข้างบนนั้น</p> <p>3. ครองสมบัติ สอนเพื่อใจความที่ประสงค์อยู่ 3 ประการคือ</p> <p>1. หาให้ชอบ 2. ใช้ให้ควร</p> <p>3. เก็บให้อยู่ กล่าวคือการหาต้องหาให้ชอบคือให้เป็นสัมมาอาชีพอีกทางหนึ่ง ให้รู้จักเก็บเล็กประสมน้อยอย่างหาด้วยความโลภที่จะได้</p>	<p>อย่างเดียวกันกับปีต้น</p>	<p>อย่างเดียวกันกับปีต้น</p>	<p>อย่างเดียวกันกับปีต้น</p>

วิชา	ปีที่ 1	ปีที่ 2	ปีที่ 3	ปีที่ 4
ข. สมาคม	<p>โดยไม่ชอบธรรม เมื่อมิให้รู้จักถนอม รู้จักรักษาการใช้ให้ใช้แต่ที่ควร จ่าย โดยไม่ตระหนี่เกิน และไม่จ่ายโดย สรุ่ยสร่าย ให้รู้จักแบ่งใช้อำนาจให้สมตัว ให้รู้จำนวนทุนกำไรได้เสีย เก็บต้อง ให้อยู่และให้เกิดผล</p> <p>วิธีสอนต้องสอนทางธรรม และ ทางโพลิติกส์อันประกอบกัน</p> <p>1. มารยาต ใจความที่สอนคือ ให้เป็น คนกิริยาดี สอนการสัมมาคารวะ สอนระเบียบและกิริยาเคารพ ควร แก่คนเช่นไร อย่างไร สอนให้รู้ ที่หนักเบาค่าสูง สอนระเบียบกิริยา อย่างผู้ดี คือ เกียดกัน กิริยาหยาบ คาย กิริยาชุ่มซำม กิริยาทรุกทริก ลุกลน กิริยาทศู ให้ได้ชื่อว่าเป็น คนงาม กิริยาสมแก่ชาติที่เป็นสตรี ในที่ทั่วไปและในกาลทั่วไป ในบุคคล ทั่วไป ในบริษัททั่วไป</p> <p>วิธีสอน ครูควรสอนด้วย เลกเซอร์ ในเหตุและกาลตามสมควรแต่ต้อง ใช้เท่านั้น ทั้งครูบาอาจารย์และ แม่บ้าน ต้องคอยทักท้วงว่ากล่าว แนะนำ เป็นบุคคลตาม เหตุตามกาล ที่นักเรียนประพฤติตามแต่ควรที่จะว่า ค่อยว่าดังอย่างไรมันค่อย ข้อนี</p>	อย่างเดียวกัน ปีต้น	อย่างเดียวกัน ปีต้น	อย่างเดียวกัน ปีต้น

วิชา	ปีที่ 1	ปีที่ 2	ปีที่ 3	ปีที่ 4
	<p>เป็นการสอนซึ่งจำต้อง เป็นไปทุกเมื่อ ไร้แต่ เวลา เรียนต้องคอยคัดแปลงให้ เด็กได้ระ เบียบในนิสัยอันติงได้</p> <p>2. วาจา ใจความที่สอน คือให้เป็นคนมี วาจาอ่อนหวานสุภาพ สอนกิริยาที่พูด ต้องให้ชัดถ้อยคำ ฉาดฉาน เป็นภาคภูมิ มีความรู้ไม่กระ โชกกระชาก ไม่ดั่ง แปรแปรน เกินไป ไม่ลูกลน เกินไปและ ไม่ลุ่มอืดอ้อมแอ้ม เกินไป ไม่ซ้ำ เนิบนาม เกินไป ถ้อยคำต้องให้ได้ เนื้อถ้อย กระทงความ ไม่คัจจริต เกินกว่าภาษา ที่ธรรมคาควรจะพูด ไม่หยาบคาย ไม่ แดกดันประชดประชัน ให้อ่อนหวาน นนบ เนียนพอสสมควรทั้งค่อผู้ใหญ่และผู้ น้อย ธรรมต้องไม่พูดปด ต้องไม่หยาบ คายคำแข่งและสบถคิดปากและหักหลัง ต้องไม่พูดส่อ เสียดยุยง จับโน้นชนนี้ ต้องไม่พูดจา เทลวไหลไม่ เป็นขึ้น เป็นอัน ขึ้นน้ำ เป็นตัว ต้องไม่คลบแคลง ประ เตี้ยวอย่างนั้นประ เตี้ยวอย่างนี้ ต้องไม่สอพลอ ส่ง เสริมไม่ว่าผิดถูก อย่างไร</p> <p>วิธีสอนต้อง เจือด้วยธรรมและสอน อย่างที่ว่าด้วยมารยาตรนั้น</p>	<p>อย่างเดียวกับ ปีต้น</p>	<p>อย่างเดียวกับ ปีต้น</p>	<p>อย่างเดียวกับ ปีต้น</p>

วิชา	ปีที่ 1	ปีที่ 2	ปีที่ 3	ปีที่ 4
	<p>๓. ปฏิสันถาร ใจความที่สอนคือ ให้เป็น คนโอภาปราไพ คือสอนในการต้อนรับให้รู้จักทักทายปราไพ ให้เหมาะให้ควร เป็นการปฏิสันถารด้วย วาจา เคารพขนบมอบ ให้ถูกให้ควร เป็นการปฏิสันถารด้วยกิริยา เอื้อ เพื่อ เลี้ยงดูให้ถูกให้ควร เป็นการ ปฏิสันถารด้วยอาภิส และให้รู้จัก สนทนาวิสาสทำความคุ้น เคยให้สมควร รู้จักผ่อนผันเอาใจ รู้อาการที่ปฏิสันถาร และสนทนาวิสาสะให้สมควรแก่บุคคล แก่บริษัท แก่เรื่อง แก่กาล แก่ประเทศ และพูดให้เป็นเรื่อง เป็นราว เป็นคติ ฟังได้</p>	อย่างเดียวกับ ปีต้น	อย่างเดียวกับ ปีต้น	อย่างเดียวกับ ปีต้น

การเรียนการสอน หลักสูตรได้กำหนดจำนวนชั่วโมงที่ต้องเรียนในชั้นปีที่ 1 และ ปีที่ 2 สัปดาห์ละ 1.00 ชั่วโมง ชั้นปีที่ 3 และปีที่ 4 สัปดาห์ละ 2.00 ชั่วโมง ใน เนื้อหาหลักสูตรได้กำหนดวิธีสอนให้ครูผู้สอนดังนี้

ในหัวข้อธรรม เรื่อง

- การครองตนและการครองคน แนะนำให้ครูผู้สอน เลือกหาข้อธรรมมาสอนให้ สอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย และให้หานิทานมาเทียบสอนเพื่อให้นักเรียนจำได้คิดใจ

- การครองสมบัติ แนะนำให้ครูผู้สอนสอนทางธรรมและทางโปลิติกส์คอนอมีประกอบกัน

ในหัวข้อสมาคม เรื่อง

- มารยาตร แนะนำให้ครูผู้สอนสอนด้วยวิธี เลก เซอร์ใน เหตุและผลตามสมควร และ สอน เป็นรายบุคคลโดยทักท้วงแนะนำตาม เหตุและกาลที่นักเรียนประพฤติ

- วาจา แนะนำให้ครูผู้สอนใช้วิธีสอนที่เจือด้วยธรรมและมารยาทในการพูดจา
- ปฏิสันถาร แนะนำให้ครูผู้สอนสอนด้วยการปฏิบัติให้เหมาะสมกับกาลเวลา สถานที่

และบุคคล

สื่อการเรียนการสอน ไม่ได้ระบุไว้ในหลักสูตร

การวัดผลและประเมินผล หลักสูตรกำหนดไว้ดังนี้ (กระทรวงธรรมการ 2450 : 1)

เมื่อเรียนจบแล้วสอบไล่ได้ ก็จะได้รับประกาศนียบัตรออกจากโรงเรียนไป ถ้ายังสอบไม่ได้ในครั้งแรก ผู้ปกครองยังประสงค์จะให้เรียนต่อไปอีกปีหนึ่งหรือสองปีก็จะให้เรียนได้

นอกจากนี้ยังได้กำหนดให้ครูอาจารย์ติดตามดูความประพฤติของนักเรียนด้วย

พ.ศ.2451 ได้มีการจัดตั้งกองสอบไล่วิชาชั้น มีผลให้การสอบซึ่งเคยจัดพร้อมกันทั่วประเทศ เปลี่ยนเป็นกระจายการสอบได้ตลอดปี และสอบเป็นโรงเรียน ๆ ไม่สอบพร้อมกัน เฉพาะชั้นประโยคเท่านั้นที่สอบพร้อมกัน (กระทรวงศึกษาธิการ 2507 : 201)

จากข้อความที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ จะเห็นได้ว่าการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น สรุปได้ดังนี้

ด้านหลักสูตร มีการประกาศใช้หลักสูตรระดับมัธยมศึกษาจำนวน 3 ฉบับคือ หลักสูตร พ.ศ.2438 (ร.ศ.114) หลักสูตรกรมศึกษาธิการ สำหรับสามัญศึกษาชั้นประถมและมัธยม ร.ศ.124 (พ.ศ.2448) และหลักสูตรสำหรับโรงเรียนผู้หญิง ร.ศ.126 (พ.ศ.2450) สำหรับ เนื้อหาหัวข้อธรรมะได้ เริ่มกำหนดให้เรียนหรือสอนในโรงเรียนเริ่มปรากฏในหลักสูตร พ.ศ.2448 เป็นหลักสูตรแรกและ เริ่มมีการจัดหลักสูตรให้ผู้หญิงได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนโดยเฉพาะ นับว่าการศึกษาของสตรีได้รับการเอาใจใส่จากทางการมากขึ้นกว่าเดิม

ด้านจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอน หลักสูตรที่ระบุจุดมุ่งหมายไว้ชัดเจนคือ หลักสูตรสำหรับโรงเรียนผู้หญิง ร.ศ.126 (พ.ศ.2450) สรุปได้ดังนี้ ให้รู้จักประพฤติปฏิบัติตนให้ถูกต้องอยู่ในศีลในธรรมของพระพุทธศาสนาในการครองตน ครองคน และครองสมบัติ ตลอดจนการรู้จักเข้าสมาคมด้วย ส่วนหลักสูตรอื่น ๆ ไม่ได้ระบุจุดมุ่งหมายไว้ ทั้งนี้เนื่องจากในสมัยนี้ เพิ่งจะริเริ่มจัดหลักสูตร จึงยังไม่พร้อมที่จะกำหนดองค์ประกอบของหลักสูตรให้ครบบริบูรณ์ได้

ด้านเนื้อหาวิชา หลักสูตร พ.ศ.2448 เป็นเรื่องเกี่ยวกับ เเบบจศีล เเบบจธรรม เน้นให้นำความรู้มาประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักศีลธรรม ส่วนหลักสูตร พ.ศ.2450 ประกอบด้วย เรื่องธรรมะกับสมาคม สำหรับ เรื่องธรรมะ เป็นเรื่องเกี่ยวกับการครองตน การครองคน และการครองสมบัติ ส่วนเรื่องสมาคม เป็นเรื่องเกี่ยวกับมารยาท วาจาและการปฏิสันถาร ในการสอนแต่ละ เรื่องนั้นให้นำข้อธรรมะมาอธิบายด้วย จึงเห็นได้ว่าเนื้อหาเหล่านี้ เป็นความรู้พื้นฐานในการดำเนินชีวิตประจำวัน เพื่อให้ประพฤติปฏิบัติ เป็นคนดี เป็นประการสำคัญ

ด้านการเรียนการสอน หลักสูตร พ.ศ. 2448 ได้เสนอให้สอน เเบบจศีลและ เเบบจธรรมให้ละเอียดโดยใช้หนังสืออ่านธรรมจริยาประกอบการเรียนการสอน และยังไม่มีการกำหนดจำนวนชั่วโมงเรียนในแต่ละวิชา ส่วนหลักสูตร พ.ศ.2450 ได้เริ่มกำหนดจำนวน ชั่วโมงเรียนในแต่ละวิชา ส่วนวิธีสอนได้เสนอแนะให้ผู้สอนสอนด้วยวิธีการบรรยายโดยนำข้อธรรมะและนิทานมา เทียบสอนให้นักเรียนจดจำ สอนให้เข้าใจในเหตุและกาล สอนเป็นรายบุคคล และสอนโดย เน้นการปฏิบัติจริงให้เหมาะสมกับกาลเวลา สถานที่และบุคคล

ด้านสื่อการเรียนการสอน หลักสูตร พ.ศ.2448 ได้เสนอแนะให้ใช้หนังสืออ่านธรรมจริยาประกอบการเรียนการสอน ส่วนหลักสูตร พ.ศ.2450 ไม่ได้ระบุไว้ในหลักสูตร จึงเห็นได้ว่าการใช้สื่อการเรียนการสอนในระยะนี้มีน้อยมากและใช้หนังสือ เพียง เล่มเดียวเท่านั้น ประกอบกับการใช้วิธีสอนแบบบรรยายที่เน้นให้ผู้เรียนจดจำในสิ่งที่เรียน จึงไม่ได้พัฒนาทักษะด้านอื่น ๆ

ด้านการวัดผลและประเมินผล หลักสูตร พ.ศ.2448 เน้นวัดทางด้านความประพฤติของนักเรียนให้เหมาะสมสอดคล้องกับ เรื่องที่เรียนแล้วบันทึกการปฏิบัติงานติดตามผลลงในใบรายงานประจำตัวนักเรียนทุกครั้ง ส่วนหลักสูตร พ.ศ.2450 ยัง เน้นการติดตามผลด้านความประพฤติของนักเรียน สำหรับการสอบไล่ที่เคยสอบพร้อมกันทั้งประเทศนั้น ได้ เปลี่ยน เป็นสอบได้ตลอดปี ไม่ต้องสอบพร้อมกัน ยก เว้นชั้นตัวประโยคที่ต้องสอบพร้อมกันทั้งประเทศ การวัดและประเมินผลที่เน้นทางด้าน การประพฤติปฏิบัติ เช่นนี้ นับว่า เป็นการกระทำที่ดีและใช้ได้ดีกับจำนวนนักเรียนที่มีไม่มากนักซึ่งครูสามารถดูแลได้ทั่วถึงและงานของครูมีไม่มากจนเกินไป นับว่า เป็นวิธีการที่ใช้ได้เหมาะสมกับสภาพสังคมสมัยนั้น

สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ตั้งแต่ พ.ศ.2453 - 2468 ได้มีการจัดการเรียนการสอนวิชาจรรยาในหลักสูตรระดับมัธยมศึกษาดังต่อไปนี้

การเรียนการสอนวิชาจรรยาตามหลักสูตรสามัญศึกษา ร.ศ.130 (พ.ศ.2454)

หลักสูตรสามัญศึกษา ร.ศ.130 (พ.ศ.2454)

ประกอบด้วยหลักสูตรระดับมูลศึกษา ประถมศึกษาและมัธยมศึกษาอยู่ในเล่มเดียวกัน ในที่นี้จะกล่าว เฉพาะหลักสูตรระดับมัธยมศึกษาเท่านั้นซึ่งได้แก่

- 1.1 หลักสูตรมัธยมศึกษา (ชาย) สำหรับแบ่งเรียน 3 หรือ 4 ปีอายุตั้งแต่ปีที่ 13 ถึงปีที่ 15 เป็นเหมาะ
- 1.2 หลักสูตรมัธยมศึกษา (หญิง) สำหรับแบ่งเรียน 3 ปีอายุตั้งแต่ปีที่ 13 ถึงปีที่ 15 เป็นเหมาะ
- 1.3 หลักสูตรมัธยมสูงสำหรับแบ่งเรียน 3 ปีอายุตั้งแต่ปีที่ 16 ถึงปีที่ 18 เป็นเหมาะ

สาระสำคัญของหลักสูตรแต่ละฉบับมีดังต่อไปนี้

- 1.1 หลักสูตรมัธยมศึกษา (ชาย) สำหรับแบ่งเรียน 3 หรือ 4 ปี อายุตั้งแต่ปีที่ 13 ถึงปีที่ 15 เป็นเหมาะ

หลักสูตรนี้จัดการศึกษา เป็น 3 ชั้นคือชั้นปีที่ 1 ปีที่ 2 และปีที่ 3 วิชาที่เปิดสอน และอัตราเวลาเรียน ปรากฏในภาคผนวก ตารางที่ 2

อัตราเวลาเรียนนี้กำหนดไว้พอให้เป็นทางสำหรับผ่อนผันสั้นยาวได้ด้วยการอนุญาตจากเจ้าพนักงาน ส่วนการสวด คำนมัสการ สรรเสริญพระบารมี เลกเซอร์ ชัยร้อง และดนตรีกับหัตถ์แล้วใช้เวลา นอกอัตรา หลักสูตรได้ให้ความสำคัญแก่วิชาภาษาอังกฤษมากที่สุดโดยมีจำนวนชั่วโมงเรียนสัปดาห์ละ 7.30 ชั่วโมง เท่ากันทั้ง 3 ระดับชั้น รวมจำนวนชั่วโมงที่ต้องเรียนในชั้นปีที่ 1 และปีที่ 2 สัปดาห์ละ 28.00 ชั่วโมง ส่วนชั้นปีที่ 3 สัปดาห์ละ 28.00 หรือ 29.00 ชั่วโมง

ความมุ่งหมายการเรียนการสอน ใ้ระบุนไว้ในหลักสูตรดังนี้ (กระทรวงธรรมการ

2454: 37)

ให้เป็นการกล่อมเกลาสันดานอหยาศรัยใจคอ ฝึกหัด
ให้ใ้รูปรสมควรแก่ฐานะที่จะเป็นผู้มีความรู้ดีกว่าคนสามัญ

เนื้อหาวิชา ใ้ระบุนไว้ในหลักสูตรดังนี้ (กระทรวงธรรมการ 2454: 37, 17,

1 - 2)

ก. สอนธรรม สอนความประพฤติที่ใกล้เคียงกับความจำเป็นซึ่งจะต้อง
ปลูกฝังก่อน เป็นต้นว่าใ้มีความกตัญญูรู้จักคุณบิดามารดา ครูอาจารย์
และพระมหากษัตริย์เป็นเบื้องต้น ใ้เป็นคนสุภาพอ่อนน้อมต่อพี่น้อง วงษา
คณาญาติและผู้อื่น ใ้รู้จักแสดงอหยาศรัยดีต่อกันและกัน มีความเมตตา
กรุณา ใ้เป็นคนหมั่นและเพียร ใ้เป็นผู้ตรงและจริงต่อการงาน ใ้รู้จัก
ถนอมเข้าของของตน และไม่ประทุษร้ายของของผู้อื่นและของที่เป็น
สาธารณประโยชน์ ใ้มีใจอาจหาญ ใ้รู้จักรักบ้านเมือง บิตรและทำความดี
ต่อ ใ้รู้จักศีล 5 และกรรมบถ 10 เหล่านี้เพื่อใ้เป็นเครื่องชักจูงใ้ตั้งตน
อยู่ในสุจริตธรรม

ข. ข้อปฏิบัติ ชักนำใ้เกิดความเจตนาเจตนาในการสวดมนต์ไหว้พระและก
การฟังธรรมพอใ้เป็นปัจจัยอุทิศนุสนันดานใ้อ่อนน้อมเข้าในพระพุทธศาสนา

การเรียนการสอน กำหนดจำนวนชั่วโมงที่ต้องเรียนสัปดาห์ละ 1.00 ชั่วโมงเท่ากัน
ทั้งมัธยมศึกษาปีที่ 1 ปีที่ 2 และปีที่ 3 โดยมุ่งสอนใ้มีความรู้และฝึกการประพฤติปฏิบัติ ใ้สอน
ใ้ละเอียดใ้มีความรู้กว้างขวางและฝึกคิดความประพฤติใ้ดียิ่งขึ้นเป็นลำดับด้วย (กระทรวง
ธรรมการ 2454: 37)

สื่อการเรียนการสอนและการวัดผลและประเมินผล ไม่ใ้ระบุนไว้ในหลักสูตร

1.2 หลักสูตรมัธยมศึกษา (หญิง) สำหรับแบ่งเรียน 3 ปี อายุแต่ปีที่ 13
ถึงปีที่ 15 เป็นเหมาะ

หลักสูตรนี้จัดการศึกษาเป็น 3 ชั้นคือ ชั้นปีที่ 1 ปีที่ 2 และปีที่ 3 วิชาที่เบิคสอน
และอัตราเวลาเรียนปรากฏในภาคผนวก ตารางที่ 3

อัตราเวลาเรียนกำหนดไว้พอให้เป็นทางสำหรับผ่อนผันสั้นยาวได้ด้วยอนุญาตของ
เจ้าพนักงาน ส่วนการสวดค่านมัสการ สรรเสริญพระบารมี เล็กเซอร์ ชัมร้องและดนตรีกับ
กายบริหารให้ใช้เวลานอกอัตรา หลักสูตรได้ให้ความสำคัญแก่วิชาภาษาไทยและการเรียนมาก
ที่สุด โดยมีจำนวนชั่วโมงเรียน 6.00 ชั่วโมงต่อสัปดาห์เท่ากันทั้ง 2 วิชา และทั้ง 3 ระดับชั้น
รวมจำนวนชั่วโมงที่ต้องเรียนสัปดาห์ละ 28.00 ชั่วโมงเท่ากันทั้ง 3 ระดับชั้น

ความมุ่งหมายของวิชาจรรยา ไม่ได้ระบุไว้ในหลักสูตร

เนื้อหาวิชา ระบุไว้ในหลักสูตรดังนี้ (กระทรวงธรรมการ 2454: 31 - 32, 54)

ครองคนนั้นคือ 1. รักษาตัวให้ตีบริสุทธิ 2. ตั้งตัวให้ได้ ต้องฝึกสอน
ด้วยตัวอย่างให้เกิดธรรมที่จะรู้จักรักษาตัวสงวนตัว รุ้อายในที่ควร รู้กล้า
ในที่ควร ใจคอหนักแน่นอดทน ไม่เป็นผู้ตื่นเต้นเร็ว หูเบา ปากไว ใจง่าย
ครองคนนั้นคือ ให้รู้จักผูกใจคนให้รักใคร่ ผูกใจสามี บิดา มารดาและ
ผู้ใหญ่ด้วยความปฏิบัติ ผูกใจ เครือญาติและมิตรด้วยความช่วยเหลือเพื่อแม่
ผูกใจบุตรหลานและบริวารด้วยความพอกพูนเลี้ยงดูโดยเที่ยงธรรมประกอบด้วย
ความโอบอ้อมอารี เมตตากรุณา

ครองสมบัตินั้น มีข้อสำคัญที่ต้องฝึกสอน 3 อย่างคือ 1. หาให้ชอบ
2. ใช้ให้ควร 3. เก็บให้อยู่ การเก็บนั้นถ้าควรจะทำให้เกิดผลงอกเงยได้
เช่น ฝากแบงก์ใหญ่ ๆ ที่เป็นหลักถ่านแล้วได้ดอกเบี้ยก็ดีกว่าเก็บไว้นิ่ง ๆ

การเรียนการสอน หลักสูตรได้กำหนดจำนวนชั่วโมงที่ต้องเรียนในชั้นปีที่ 1 ปีที่ 2
และปีที่ 3 สัปดาห์ละ 1.30 ชั่วโมงเท่ากันจากอัตราเวลาเรียนทั้งหมด 28 ชั่วโมง

สื่อการเรียนการสอน ไม่ได้ระบุไว้ในหลักสูตร

การวัดผลและประเมินผล หลักสูตรกล่าวถึงการสอบไล่ในวิชาการฝีมือ การทำกับเข้า
ของกิน การต้อนรับ การบรรเลงและกายบริหาร โดยให้คะแนนเทียบส่วนร้อยละรวมทั้งชั้น ส่วน
วิชาอื่น ๆ รวมทั้งวิชาจรรยาไม่ได้กล่าวไว้ในหลักสูตร (กระทรวงธรรมการ 2454: 56)

1.3 หลักสูตรมัธยมสูง สำหรับแบ่งเรียน 3 ปี อายุแต่ปีที่ 16 ถึงปีที่ 18 เปน

เหมาะ

หลักสูตรนี้แบ่งชั้นเรียนออกเป็น 3 ชั้นคือ ชั้นปีที่ 1 ปีที่ 2 และปีที่ 3 วิชาที่เปิดสอน
และอัตราเวลาเรียนปรากฏในภาคผนวก ตารางที่ 4

อัตรา เวลา เรียนกำหนดไว้พอให้ เป็นทางสำหรับผ่อนผันสั้นยาวได้ด้วยอนุญาตของ
เจ้าพนักงานตรวจ ส่วนวิชาทหารและวิชาอื่น ๆ ที่จะเรียนเป็นพิเศษให้ใช้เวลานอกอัตรา
หลักสูตรนี้ได้ให้ความสำคัญแก่ ภาษาอังกฤษมากที่สุด โดยมีจำนวนชั่วโมงเรียนสัปดาห์ละ
7 ชั่วโมงเท่ากันทั้ง 3 ระดับ

หลักสูตรมัธยมสูงสำหรับแบ่งเรียน 3 ปี อายุแต่ปีที่ 16 ถึงปีที่ 18 นี้ จัดจำนวนชั่วโมง
ที่ต้องเรียนสัปดาห์ละ 28.00 ชั่วโมงเท่ากันทั้ง 3 ระดับชั้นและไม่ปรากฏมีการเรียนการสอน
วิชาจรรยา

การเรียนการสอนวิชาจรรยาตามหลักสูตรหลวง พ.ศ.2456

หลักสูตรหลวง พ.ศ.2456

หลักสูตรฉบับนี้มีลักษณะ เด่นกว่าหลักสูตรฉบับก่อน ๆ คือ มีคำอธิบายสำหรับการใช้
หลักสูตร การเทียบชั้นในหลักสูตรใหม่กับหลักสูตรเก่า การจัดชั้นตามหลักสูตรใหม่ การแบ่งวิชา
ที่จะสอนออกเป็นรายปี การรับนักเรียนเข้าชั้นต่าง ๆ และการสอบไล่

เนื้อหาในหลักสูตร ประกอบด้วยหลักสูตรประถมศึกษาและหลักสูตรมัธยมศึกษา
เฉพาะหลักสูตรมัธยมศึกษาได้แก่

- 2.1 หลักสูตรมัธยมศึกษา (ชาย) ตอนต้น
- 2.2 หลักสูตรมัธยมศึกษา (ชาย) ตอนกลาง
- 2.3 หลักสูตรมัธยมศึกษา (ชาย) ตอนปลาย
- 2.4 หลักสูตรมัธยมศึกษา (หญิง) ตอนต้น
- 2.5 หลักสูตรมัธยมศึกษา (หญิง) ตอนปลาย

หลักสูตรมัธยมศึกษา (ชาย) จัดชั้นเรียนเป็น 8 ปีคือมัธยมศึกษาตอนต้น 3 ปี
ตอนกลาง 3 ปี และตอนปลาย 2 ปี ส่วนหลักสูตรมัธยมศึกษา (หญิง) จัดชั้นเรียนเป็น 6 ปีคือ
มัธยมศึกษาตอนต้น 3 ปี และมัธยมศึกษาตอนปลาย 3 ปี

โรงเรียนมัธยมทุกโรงเรียน ไม่จำเป็นต้องสอนตลอด 8 ปี อาจสอนปีที่ 1 ถึงปีที่ 6 ก็ได้ แต่อย่างต่ำต้องสอนปีที่ 1 ถึงปีที่ 3 การที่จะวินิจฉัยว่าที่ใดควรสอนถึงปีที่เท่าใด ควรพิจารณาดูว่าในตำบลนั้นมีความต้องการเพียงไรเป็นข้อพินิจ (กระทรวงธรรมการ 2456 : 3)

สาระสำคัญของหลักสูตรแต่ละฉบับมีดังต่อไปนี้

หลักสูตรมัธยมศึกษา (ชาย) คอนคั้น

หลักสูตรได้แบ่งชั้นเรียนเป็น 3 ชั้นคือ ชั้นปีที่ 1 ปีที่ 2 และปีที่ 3 วิชาที่เปิดสอน และอัตราเวลาเรียน ปรากฏในภาคผนวก ตารางที่ 5

อัตราเวลาเรียน กำหนดไว้พอให้เป็นทางสำหรับค่อนข้างสั้นยาวได้ด้วยอนุญาตของ เจ้าพนักงาน ส่วนการสวดค่านมัสการ สรรเสริญพระบารมี ประชุมสั่งสอน ขับร้องและดนตรี การเล่นการฝึกซ้อมวิชาลูกเสือ เช่นไปแรมในที่ต่าง ๆ ให้ใช้เวลานอกอัตรา และการเรียน ภาษาอังกฤษจะมีเวลามากหรือน้อยก็แล้วแต่ที่มีครูชำนาญในการสอนภาษาอังกฤษมากหรือน้อย ถ้าสอนภาษาอังกฤษมากก็ลดหย่อนภาษาไทยและอื่น ๆ ตามสมควรลงบ้างเล็กน้อย หลักสูตรได้ให้ความสำคัญแก่วิชาภาษาไทยกับภาษาอังกฤษมากที่สุด โดยมีจำนวนชั่วโมงเรียนสัปดาห์ละ 10.45 ชม. เท่ากันทั้ง 3 ระดับชั้น รวมจำนวนชั่วโมงที่ต้องเรียนในชั้นปีที่ 1 - 3 สัปดาห์ละ 25.00 ชั่วโมง เท่ากันทั้ง 3 ระดับชั้น

ความมุ่งหมายการเรียนการสอน ได้ระบุไว้ในหลักสูตรดังนี้ (กระทรวงธรรมการ 2456 : 28 - 29)

"เหมือนหลักสูตร พ.ศ.2454"

เนื้อหาวิชา ได้ระบุไว้ในหลักสูตรดังนี้ (กระทรวงธรรมการ 2456 : 28 - 29)

"เหมือนหลักสูตร พ.ศ.2454 และเพิ่มข้อความว่า

การฝึกหัดให้ประพฤติได้ดีตามที่เรียนรู้นั้น เป็นข้อใหญ่ ถ้าสักแต่รู้แต่ไม่ประพฤติหรือ ประพฤติไม่ได้ก็ยังไม่ดี"

การเรียนการสอนวิชาจรรยา กำหนดจำนวนชั่วโมงที่ต้องเรียนสัปดาห์ละ 1.00 ชั่วโมง
เท่ากันทั้ง 3 ระดับชั้น ส่วนวิธีสอนได้กำหนดให้สอนด้วยวิธีของลูกเสือ คือให้ทำจริง ๆ มีผู้กำกับ
รับผิดชอบควบคุมกัน เป็นกอง เป็นหมู่ ใช้แผ่นทองและหนังสือวาน เป็น เครื่องรางวัลและลงโทษ
(กระทรวงธรรมการ 2456: 28)

สื่อการเรียนการสอน ไม่ได้ระบุไว้ในหลักสูตร

การวัดผลและประเมินผล หลักสูตรระบุว่า ข้าราชการตรวจการหรือข้าหลวงธรรมการ
เป็นผู้จัดการสอบตามเวลาและระเบียบที่กรมศึกษาธิการจะได้กำหนดไว้ และไม่ได้ให้รายละเอียด
อื่นใด (กระทรวงธรรมการ 2456: 5 - 6)

หลักสูตรมัธยมศึกษา (ชาย) ตอนกลาง

หลักสูตรนี้จัดการศึกษาเป็น 3 ชั้น คือชั้นปีที่ 1 ปีที่ 2 และปีที่ 3 วิชาที่เปิดสอน
และอัตราเวลาเรียนปรากฏในภาคผนวก ตารางที่ 6

อัตราเวลาเรียนกำหนดไว้พอให้เป็นทางสำหรับผ่อนผันสั้นยาวได้ด้วยอนุญาตของ
เจ้าพนักงาน ส่วนการสวดคำมัสการ สรรเสริญพระบารมี ประชุมสิ่งสอน ชัยร้องดนตรีกัม
การฝึกซ้อมในทางลูกเสือให้ใช้เวลานอกอัตรา หลักสูตรได้ให้ความสำคัญแก่วิชาภาษาต่างประเทศ
มากที่สุดโดยมีจำนวนชั่วโมงเรียนสัปดาห์ละ 7.30 ชั่วโมงเท่ากันทั้ง 3 ระดับชั้น รวมจำนวน
ชั่วโมงที่ต้องเรียนสัปดาห์ละ 25.00 ชั่วโมงเท่ากันทั้ง 3 ระดับชั้น

ความมุ่งหมายการเรียนการสอน ได้ระบุไว้ในหลักสูตรดังนี้ (กระทรวงธรรมการ
2456: 51)

“ให้เป็นการกล่อม เกลาสันดานอหิยาศรัยใจคอให้ต้องด้วยลักษณะ
เสือป่าอย่างขึ้น ฝึกหัดให้ได้รูปสมควรแก่ฐานะที่จะเป็นผู้มีความรู้ดีกว่าคน
สามัญ”

เนื้อหาวิชา ได้ระบุไว้ในหลักสูตรดังนี้ (กระทรวงธรรมการ 2456: 51, 7 - 9)

1. ให้มีนิสัยซื่อตรงและจริงในการงานทั้งปวง
2. ให้ใจอารีเพื่อแผ่คิดถึงประโยชน์ของหมู่คณะมากกว่าประโยชน์ของบุคคล

หรือประโยชน์ของคน

3. มีใจองอาจกล้าหาญแต่อ่อนน้อม สุภาพ เรียบร้อย
4. กตัญญูกตเวทิตะ รู้คุณบิดามารดา ครูอาจารย์ พระมหากษัตริย์และผู้อื่น ตลอดถึงหมู่คณะและบ้านเมือง รักและพยายามสนองคุณผู้มีคุณตลอดจนคิดช่วยทำนุบำรุงหมู่คณะและชาติบ้านเมืองให้เจริญ
5. มัธยัต คือ พอดีไม่สุรุ่ยสุร่าย และไม่ตระหนี่ในส่วนการใช้จ่าย รู้จักยอมจ่ายแต่ที่ควรและเท่าที่ควรในส่วนการส้องเสพย์ ไม่โลภ รุ่มรวยในการเสพย์
6. เพียร ขยันทำการทำงาน ทำประโยชน์ทดแทนสมมติของโลกซึ่งตนต้องกินและใช้หมดเปลืองไป ทำคนให้เป็นประโยชน์อยู่เสมอ ไม่ปล่อยเวลาและอายุให้เปลืองไปโดยหาประโยชน์มิได้

การเรียนการสอนวิชาจรรยา กำหนดจำนวนชั่วโมงที่ต้องเรียนสัปดาห์ละ 1.00 ชั่วโมง เท่ากันทั้ง 3 ระดับชั้น หลักสูตรได้เสนอแนะวิธีสอนไว้ดังนี้ (กระทรวงธรรมการ 2456: 9) "วิธีสอน ควรเอาพุทธศาสนาและพระบรมราชาวิชาทปลูกใจเลื่อมใสเป็นเครื่องชักจูง"

สื่อการเรียนการสอน ไม่ได้ระบุไว้ในหลักสูตร

การวัดผลและประเมินผล เหมือนหลักสูตรมัธยมศึกษา (ชาย) ตอนต้น

หลักสูตรมัธยมศึกษา (ชาย) ตอนปลาย

หลักสูตรนี้ได้จัดการศึกษาเป็น 2 ชั้น คือชั้นปีที่ 1 และปีที่ 2 วิชาที่เปิดสอน และอัตราเวลาเรียนปรากฏในภาคผนวก ตารางที่ 7

อัตราเวลาเรียน กำหนดไว้พอให้เป็นทางสำหรับผ่อนผันสั้นยาวได้ด้วยอนุญาตของ เจ้าพนักงาน สำหรับวิชาลูกเสือต้องฝึกหัดไปทางแรมค่าย และออกฝึกซ้อมในที่ต่าง ๆ เป็นพื้น โรงเรียนต้องเลือกเวลาเองนอกจากเวลาในอัตรานี้ หลักสูตรได้ให้ความสำคัญแก่วิชาภาษาอังกฤษมากที่สุดโดยมีจำนวนชั่วโมงเรียนสัปดาห์ละ 7.00 ชั่วโมง เท่ากันทั้งสองระดับชั้น รวมจำนวน ชั่วโมงที่ต้องเรียนสัปดาห์ละ 27.00 ชั่วโมง เท่ากันทั้งสองระดับชั้น

หลักสูตรมัธยมศึกษา (ชาย) ตอนปลาย พ.ศ.2456 นี้ไม่ปรากฏมีการเรียนการสอน วิชาจรรยา

หลักสูตรมัธยมศึกษา (หญิง) ตอนต้น

หลักสูตรนี้แบ่งชั้นเรียนออกเป็น 3 ระดับชั้น คือชั้นปีที่ 1 ปีที่ 2 และปีที่ 3
วิชาที่เปิดสอนและอัตราเวลาเรียนปรากฏในภาคผนวก ตารางที่ 8

อัตราเวลาเรียนกำหนดขอให้ เป็นทางสำหรับผ่อนผันสั้นยาวได้ด้วยอนุญาตของเจ้าพนักงาน
ส่วนการสวดคำนมัสการ สรรเสริญพระบารมี ประชุมสั่งสอน ชัยร้องและดนตรีกับส่วนของวิชาลูกเสือ
เช่น หัดแถวและตัดกาย ใช้เวลานอกอัตรา สำหรับเวลาสอนภาษาอังกฤษนั้นจะให้ มีมากหรือน้อย
เท่าไร สุดแต่แต่ความต้องการหรือไม่สอนเลยก็ได้ ถ้าจะสอนการเรียนด้วยต้องลดหย่อนวิชา
อื่น ๆ ลงบ้าง

ความมุ่งหมายการเรียนการสอน ได้ระบุไว้ในหลักสูตรดังนี้ (กระทรวงธรรมการ
2456: 44 - 45)

"ให้ เป็นการกล่อมเกลาสันดาน อธิยาศรัยใจคอ สึกหัดให้สมควรแก่ที่จะมี
หน้าที่เป็นแม่เรือนและเป็นมารดาต่อไป"

เนื้อหาวิชา ได้ระบุไว้ในหลักสูตรดังนี้ (กระทรวงธรรมการ 2456: 44 - 45)

"ครองตนอย่าง 1 ครองคนอย่าง 1 ครองสมบัติอย่าง 1"

การเรียนการสอน หลักสูตรได้กำหนดจำนวนชั่วโมงที่ต้องเรียนในชั้นปีที่ 1 ปีที่ 2
และปีที่ 3 สัปดาห์ละ 1.00, 1.30 และ 1.30 ชั่วโมงตามลำดับ

สื่อการเรียนการสอน ไม่ได้ระบุไว้ในหลักสูตร

การวัดผลและประเมินผล เหมือนหลักสูตรมัธยมศึกษา (ชาย) ตอนต้น

หลักสูตรมัธยมศึกษา (หญิง) ตอนปลาย

หลักสูตรนี้จัดการศึกษาออกเป็น 3 ชั้น คือ ชั้นปีที่ 1 ปีที่ 2 และปีที่ 3 วิชา
ที่เปิดสอนและอัตราเวลาเรียนปรากฏในภาคผนวก ตารางที่ 9

อัตราเวลาเรียน กำหนดไว้เพื่อให้เป็นทางสำหรับให้ก่อนผันสิ้นยาวได้ด้วยอนุญาตของ
เจ้าพนักงาน ส่วนการสวดค่านมัสการ สรรเสริญพระบารมี ประชุมสั่งสอน ขับร้องและดนตรี กับ
กายบริหาร ให้ใช้เวลานอกอัตรา สำหรับเวลาสอนภาษาอังกฤษ จะให้มีมากน้อยเท่าไรสุดแต่แต่
ความต้องการหรือไม่สอนเลยก็ได้ หลักสูตรได้ให้ความสำคัญแก่วิชาภาษาไทยกับภาษาอังกฤษ
มากที่สุด โดยมีจำนวนชั่วโมง เรียนสัปดาห์ละ 10.30 ชั่วโมง เท่ากันทั้ง 3 ระดับชั้น รวมจำนวน
ชั่วโมงที่ต้อง เรียนสัปดาห์ละ 25.00 ชั่วโมง เท่ากันทั้ง 3 ระดับชั้น

ความมุ่งหมาย ไม่ได้ระบุไว้ในหลักสูตร

เนื้อหาวิชา ได้ระบุไว้ในหลักสูตรดังนี้ (กระทรวงธรรมการ 2456: 71)

"เหมือนหลักสูตรมัธยมตอนต้น (หญิง) แต่ให้ละเอียดและใกล้ความเป็นจริง
มากขึ้น การครองตน รักษาตน ให้เป็นคนบริสุทธิ์และการปลูกนิสัยสันดานให้
เป็นไปจริงตามความรู้จะต้องเอาใจใส่ให้ยิ่งยวดขึ้น"

การเรียนการสอน หลักสูตรได้กำหนดจำนวนชั่วโมงที่ต้องเรียนในชั้นปีที่ 1
ปีที่ 2 และปีที่ 3 สัปดาห์ละ 1 ชั่วโมง เท่ากันทั้ง 3 ระดับชั้น การสอนเนื้อหาที่กำหนดให้สอน
ให้ละเอียดและใกล้ความเป็นจริง (กระทรวงธรรมการ 2456 : 74, 71)

สื่อการเรียนการสอน ไม่ได้ระบุไว้ในหลักสูตร

การวัดผลและประเมินผล เหมือนหลักสูตรมัธยมศึกษา (ชาย) ตอนต้น

การเรียนการสอนวิชาจรยาตามประมวลศึกษภาค 2 หลักสูตรสามัญศึกษา พ.ศ.2464

ประมวลศึกษภาค 2 หลักสูตรสามัญศึกษา พ.ศ.2464

หลักสูตรฉบับนี้ประกอบด้วยหลักสูตรประถมศึกษาและหลักสูตรมัธยมศึกษาอยู่ใน
เล่มเดียวกัน ลักษณะเด่นของหลักสูตรนี้คือ มีบัญชี เรื่องความมุ่งหมายในการสอนแต่ละวิชา วิธีสอน
และอัตรา เวลา เรียนไว้ชัดเจนซึ่งหลักสูตรฉบับก่อน ๆ ไม่ได้แสดงไว้

หลักสูตรมัธยมศึกษา มีการแบ่งแยก เป็นหลักสูตรมัธยมศึกษาชายตอนต้น ตอนกลาง
และตอนปลาย กับหลักสูตรมัธยมศึกษาหญิงตอนต้น และตอนปลาย ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

หลักสูตรมัธยมศึกษา (ชาย) ตอนต้น

หลักสูตรนี้จัดการศึกษาเป็น 3 ชั้น คือชั้นปีที่ 1 ปีที่ 2 และปีที่ 3 วิชาและอัตรา
เวลาเรียนปรากฏในภาคผนวก ตารางที่ 10

อัตราเวลาเรียนกำหนดไว้พอให้เป็นทางสำหรับให้ผ่อนผันสั้นยาวได้ด้วยอนุญาตของ
เจ้าพนักงาน ส่วนการสวดคำมัสการ สรรเสริญพระบารมี ประชุมสั่งสอน ขับร้องและดนตรี
การเล่นการช้อมวิชาลูกเสือ เช่นไปพักแรมในที่ต่าง ๆ ใช้เวลานอกอัตรา

ความมุ่งหมายการเรียนการสอน ได้ระบุไว้ในหลักสูตรดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ
2464: 31 - 32)

"ให้เป็นการกล่อมเกลาสันดานอหยาครยใจคอฝึกหัดให้ได้รูปสมคว
แก่ฐานะที่จะเป็นผู้มีความรู้ดีกว่าคนชั้นสามัญ"

เนื้อหาวิชา ได้ระบุไว้ในหลักสูตรดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2464: 31 - 33,
14 - 16)

"เหมือนหลักสูตร พ.ศ.2456"

การเรียนการสอน มีจำนวนชั่วโมงที่ต้องเรียนสัปดาห์ละ 1.00 ชั่วโมง เท่ากันทั้ง
3 ระดับชั้น หลักสูตรกำหนดวิธีสอนให้สอนด้วยวิธีของลูกเสือ คือให้ทำจริง ๆ มีผู้กำกับรับผิดชอบ
ควบคุมกันเป็นกองเป็นหมู่ ใช้แผ่นทองและหนังสือวานเป็นเครื่องรางวัลและลงโทษ (กระทรวง
ศึกษาธิการ 2464: 32) (เหมือนหลักสูตร พ.ศ.2456)

สื่อการเรียนการสอนและการวัดผลและประเมินผล กล่าวรวมในหลักสูตรมัธยมศึกษา
(หญิง) ตอนปลาย พ.ศ.2464

หลักสูตรมัธยมศึกษา (ชาย) ตอนกลาง 3 ปี

หลักสูตรนี้ได้จัดการศึกษาเป็น 3 ชั้น คือชั้นปีที่ 1 ปีที่ 2 และปีที่ 3 วิชาที่
เปิดสอนและอัตราเวลาเรียนปรากฏในภาคผนวก ตารางที่ 11

อัตราเวลาเรียน กำหนดไว้เพื่อให้เป็นทางสำหรับผ่อนผันสั้นยาวได้ด้วยอนุญาตของ
เจ้าพนักงาน ส่วนการสวดค่านัมัสการ สรรเสริญพระบารมี ประชุมสั่งสอน ขับร้องดนตรี กับการ
ฝึกซ้อมในทางลูกเสือให้ใช้เวลาออกอัตรา สำหรับการเรียนภาษาต่างประเทศทั้ง 2 ภาษา
จะใช้เวลามากหรือน้อยก็แล้วแต่ว่ามีครูชำนาญในการสอนภาษานั้นมากหรือน้อย ถ้าสอนภาษานั้น ๆ
มากก็ลดหย่อนทางอื่น ๆ หรือเพิ่มเวลาเรียนให้มากขึ้นกว่าสัปดาห์ละ 26 ชั่วโมงครึ่งตามที่สะดวก
จะทำได้ ถ้าจะเลือกเรียนภาษาต่างประเทศแต่ภาษาเดียวก็ได้ หลักสูตรได้ให้ความสำคัญแก่วิชา
ภาษาต่างประเทศมากที่สุดโดยมีจำนวนชั่วโมงเรียนสัปดาห์ละ 8.30 ชั่วโมง เท่ากันทั้ง 3 ระดับชั้น
รวมจำนวนชั่วโมงที่ต้องเรียนสัปดาห์ละ 26.30 ชั่วโมง เท่ากันทั้ง 3 ระดับชั้น

ความมุ่งหมายการเรียนการสอนและเนื้อหาวิชามีดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2464:49)

"เหมือนหลักสูตร พ.ศ.2456"

สื่อการเรียนการสอนและการวัดผลและประเมินผล กล่าวรวมในหลักสูตรมัธยมศึกษา

(หญิง) ตอนปลาย พ.ศ.2464

หลักสูตรมัธยมศึกษา (ชาย) สำหรับแบ่งเรียน 2 ปี ตอนปลาย

หลักสูตรนี้ได้จัดการศึกษาออกเป็น 2 ชั้น คือชั้นปีที่ 1 และปีที่ 2 วิชาที่เปิดสอน
และอัตราเวลาเรียนปรากฏในภาคผนวก ตารางที่ 12

อัตราเวลาเรียน กำหนดไว้เพื่อให้เป็นทางสำหรับผ่อนผันสั้นยาวได้ด้วยอนุญาตของ
เจ้าพนักงาน ส่วนการสวดค่านัมัสการ สรรเสริญพระบารมี และประชุมสั่งสอน ใช้เวลาออก
อัตรา หลักสูตรได้ให้ความสำคัญแก่วิชาภาษาอังกฤษมากที่สุดมีจำนวนชั่วโมงเรียนสัปดาห์ละ
8.30 ชั่วโมง เท่ากันทั้ง 2 ระดับชั้น รวมจำนวนชั่วโมงที่ต้องเรียนสัปดาห์ละ 27.00 ชั่วโมง
เท่ากันทั้ง 2 ระดับชั้น

หลักสูตรนี้ไม่ปรากฏมีการเรียนการสอนวิชาจรวิทยา

หลักสูตรมัธยมศึกษา (หญิง) ตอนต้น 3 ปี

หลักสูตรนี้ได้จัดการศึกษาเป็น 3 ชั้น คือชั้นปีที่ 1 ปีที่ 2 และปีที่ 3 วิชาที่
เปิดสอนและอัตราเวลาเรียนปรากฏในภาคผนวก ตารางที่ 13

อัตราเวลาเรียน กำหนดไว้พอให้เป็นทางสำหรับให้ผ่อนผันสั้นยาวได้ด้วยอนุญาตของ
เจ้าพนักงาน สำหรับ เวลาสอนภาษาอังกฤษอธิบายเหมือนหลักสูตรมัธยมศึกษา (ชาย) ตอนต้น
หลักสูตรนี้ได้ให้ความสำคัญแก่วิชาภาษาอังกฤษมากที่สุดโดยมีจำนวนชั่วโมงที่ต้อง เรียนสัปดาห์ละ
11.00 ชั่วโมง 10.30 ชั่วโมง และ 10.00 ชั่วโมงในชั้นปีที่ 1 ปีที่ 2 และปีที่ 3 ตามลำดับ
รวมอัตราเวลาเรียนสัปดาห์ละ 26.30 ชั่วโมง เท่ากันทั้ง 3 ระดับชั้น

ความมุ่งหมายการเรียนการสอนและเนื้อหาวิชา มีดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ
2464: 44 - 45)

"เหมือนหลักสูตรมัธยมศึกษา (หญิง) ตอนต้น พ.ศ.2456"

การเรียนการสอน จำนวนชั่วโมงที่ต้องเรียนในชั้นปีที่ 1 ปีที่ 2 และปีที่ 3 สัปดาห์
ละ 1.00, 1.30 และ 1.30 ชั่วโมงตามลำดับ ส่วนวิธีสอนไม่ได้ระบุเหมือนหลักสูตรมัธยมศึกษา
(ชาย) ตอนต้น

สื่อการเรียนการสอนและการวัดผลและประเมินผล กล่าวรวมในหลักสูตรมัธยมศึกษา
(หญิง) ตอนปลาย พ.ศ.2464

หลักสูตรมัธยมศึกษา (หญิง) สำหรับแบ่งเรียน 3 ปีตอนปลาย

หลักสูตรนี้ได้จัดการศึกษาเป็น 3 ชั้น คือชั้นปีที่ 1 ปีที่ 2 และปีที่ 3 วิชาที่
เปิดสอนและอัตราเวลาเรียนปรากฏในภาคผนวก ตารางที่ 14

อัตราเวลาเรียน กำหนดไว้พอให้เป็นทางสำหรับผ่อนผันสั้นยาวได้ด้วยอนุญาตของ
เจ้าพนักงาน ส่วนการสวดค่านมัสการ สรรเสริญพระบารมี ประชุมสั่งสอน ขับร้องและดนตรี
ตัดคนให้ใช้เวลาออกอัตรา หลักสูตรนี้ได้ให้ความสำคัญแก่วิชาภาษาไทยกับภาษาอังกฤษมากที่สุด
โดยมีจำนวนชั่วโมงเรียนสัปดาห์ละ 12.00 ชั่วโมง เท่ากันทั้ง 3 ระดับชั้น รวมจำนวนชั่วโมง
เรียนสัปดาห์ละ 26.30 ชั่วโมง เท่ากันทั้ง 3 ระดับชั้น

ความมุ่งหมายการเรียนการสอนและเนื้อหาวิชา มีดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ

2464: 65)

"เหมือนหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น (หญิง) แต่ให้ละเอียดใกล้ความเป็นจริงมากขึ้น การครองตน รักษาตนให้เป็นคนบริสุทธิ์ และการปลูกนิสัยสันดานให้เป็นไปจริงตามความรู้จะต้องเอาใจใส่ให้ยิ่งยวดขึ้น"

การเรียนการสอน กำหนดจำนวนชั่วโมงที่ต้องเรียนสัปดาห์ละ 1.00 ชั่วโมง เท่ากันทั้ง 3 ระดับชั้น หลักสูตรกำหนดให้สอนให้ละเอียด และนำความรู้ไปปฏิบัติจริงให้ได้ ให้ครูผู้สอนเอาใจใส่ความประพฤติของนักเรียนอย่างเข้มงวดกวดขันยิ่งขึ้น

สื่อการเรียนการสอน ในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้มีการผลิตหนังสือเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา (จรรยา) หลายเล่ม หนังสือที่นักเรียนจะต้องมีไว้สำหรับตัวมีดังนี้ (ทอจคหยาเทศแห่งชาติ, ร.6 ศ 1/11. แสงศิลปหัตถกรรม 1 ค.ค.2455 - 3 ก.ค.2467)

ชั้น	หนังสือ	
	ที่ยังคับ	ที่ไม่บังคับ
มัธยม 1	พล เมืองดี สมบัติผู้ดี	ธรรมจรรยา เล่ม 4
มัธยม 2	ใช้หนังสือชั้นมัธยม 1	ธรรมจรรยา เล่ม 4
มัธยม 3	ใช้หนังสือชั้นมัธยม 2	ธรรมจรรยา เล่ม 4
มัธยม 4	ธรรมจรรยา เล่ม 4 จรรยาแพทย์	พระราชนิพนธ์ปลูกใจ เสือป่า

ชั้น	หนังสือ	
	ที่บังคับ	ที่ไม่บังคับ
มัธยม 5	ธรรมจริยา เล่ม 5 จรรยาแพทย์	พระราชนิพนธ์ปลุกใจ เลือบ่า เรียงความปัญหาธรรม
มัธยม 6	ธรรมจริยา เล่ม 5 จรรยาแพทย์	พระราชนิพนธ์ปลุกใจ เลือบ่า เรียงความปัญหาธรรม ธรรมจริยา เล่ม 6
มัธยม 7	ธรรมจริยา เล่ม 6 จรรยาแพทย์	
มัธยม 8	ใช้หนังสือมัธยม 7	

หนังสืออ่านธรรมจริยา เล่ม 4 เรียบเรียงโดยเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ราคาเล่มละ 40 สตางค์ มี 152 หน้า โรงพิมพ์อักษรนิคิ เนื้อหาเป็นเรื่องเกี่ยวกับการดำรงชีวิตของมนุษย์ โดยทั่วไป เช่นคนจะอยู่ในโลกแต่ลำพังไม่ได้ ชีวิตเป็นของคู่กับความรัก รัฐบาลหรือการปกครอง ความรักชาติ เราเกี่ยวข้องกับศาสนาอย่างไร ฯลฯ

หนังสืออ่านธรรมจริยา เล่ม 5 เรียบเรียงโดยพระยาไพศาลศิลปศาสตร์ ราคาเล่มละ 75 สตางค์ มี 147 หน้า โรงพิมพ์อักษรนิคิ มีทั้งหมด 13 บท เนื้อหากล่าวถึงกิจกรรมของมนุษย์ ที่จะต้องกระทำต่อตนเอง เช่นพูดถึงมนุษย์ในหน้าที่เป็นผู้มีธรรมจริยา การสำรวจคน ความซื่อสัตย์ สุจริต สันโดษ ความกล้าหาญ การฝึกตนเองในเวลาว่าง ฯลฯ และมีคำถามในแต่ละบท

หนังสืออ่านธรรมจริยา เล่ม 6 เรียบเรียงโดยพระยาไพศาลศิลปศาสตร์กับหลวง ญาณวิจิตร มี 242 หน้า ราคาเล่มละ 60 อัฐ โรงพิมพ์อักษรนิคิ มีทั้งหมด 16 บท เนื้อหากล่าวถึง กิจกรรมของมนุษย์ที่จะต้องกระทำต่อผู้อื่น เช่นเรื่องความเชื่อฟัง ความเมตตากรุณา กิริยาดี ผู้ดี ความกตัญญู หน้าที่ในระหว่างเครือญาติ ความรักชาติบ้านเมือง ฯลฯ

หนังสือสมบัติผู้ดี เรียบเรียงโดยเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี ราคาเล่มละ 18 สตางค์ มี 16 หน้า โรงพิมพ์อักษรนิคิ มีทั้งหมด 4 ภาค เนื้อเรื่องส่วนมากเป็นเรื่องของ

มารยาท คือผู้ที่ย่อมรักษาความเรียบร้อยทั้งด้านธรรมจริยา มโนจริยาและวจีจริยา ผู้ที่ย่อมไม่ทำ
อุจาดลามก ต้องมีสัมมาคารวะและมีกิริยาเป็นที่น่ารัก

หนังสือพลเมืองดี เรียบเรียงโดยเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี ราคาเล่มละ
1 บาท มี 29 บท 274 หน้า เนื้อเรื่องเน้นหน้าที่ของความเป็นพลเมืองดีโดยผูกเรื่องราวเป็น
ตัวแสดง มีนายเถื่อน นายถึก นายเมือง เช่นการเสียภาษีให้ประเทศ นอกจากนี้ยังกล่าวถึง
เรื่องสุขศึกษา การไหว้ครูและศาสนาซึ่งกล่าวถึง เบื้องศิลปะและข้อธรรมะที่ควรประพฤติปฏิบัติ

หนังสือจรรยาแพทย์ เป็นหนังสือธรรมะที่ประมวลได้จาก เลกเซอร์ จรรยาแก่นักเรียน
แพทย์ โดยพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ที่โรงเรียนแพทยาลัย ร.ศ.126 และกรมหลวงวชิรญาณวโรรส
เป็นผู้ทรงตรวจให้ มี 168 หน้า ราคาเล่มละ 1 บาท โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ เนื้อหาแบ่งเป็น
3 ตอนคือ

ตอนที่ 1 ว่าด้วยลักษณะต่าง ๆ ที่เป็นของกลางของธรรมะ ธรรมะคืออะไร ทำไม
จึงต้องมี

ตอนที่ 2 ว่าด้วยธรรมะเฉพาะสำหรับผู้ที่ เป็นแพทย์

ตอนที่ 3 ว่าด้วยธรรมะทั่วไป

การวัดผลและการประเมินผล (กระทรวงศึกษาธิการ 2464 : 66) กล่าวถึง
การสอบไล่วิชาการฝีมือ การทำกับข้าวของกิน การต้อนรับและการบรรเลงตัดคนให้คะแนนเทียบ
ส่วนร้อยละรวมทั้งสิ้น ส่วนวิชาจรรยาและวิชาอื่น ๆ ไม่ได้ระบุไว้

กรมตำรา กระทรวงธรรมการ (2469 : คำนำ) ได้รวบรวมข้อสอบที่ได้สอบ
มาแล้ว เพื่อให้ครูอาจารย์และนักเรียนทราบวิชาและสำนวนที่ใช้เป็นข้อสอบ จะได้ใช้เป็นหัวข้อ
ฝึกความรู้ เท่าที่ปรากฏหลักฐานในปัจจุบันข้อสอบในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัว มี 3 ฉบับคือ

1. ข้อสอบไล่ประโยคมัธยมบริบูรณ์ชาย พ.ศ.2464
2. ข้อสอบไล่ประโยคมัธยมบริบูรณ์ชาย พ.ศ.2465
3. ข้อสอบไล่ประโยคมัธยมบริบูรณ์ชาย พ.ศ.2466.

ข้อสอบแต่ละฉบับมีรายละเอียดอยู่ในภาคผนวก

จากที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนี้ จะเห็นได้ว่าการเรียนการสอนวิชาจรรยาในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวสรุปได้ดังนี้

ด้านหลักสูตร มีการประกาศใช้หลักสูตรระดับมัธยมศึกษา จำนวน 3 ฉบับคือ หลักสูตรสามัญศึกษา ร.ศ.130 (พ.ศ.2454) หลักสูตรหลวงหลักสูตรสามัญศึกษา พ.ศ.2456 และประมวลศึกษาภาค 2 หลักสูตรสามัญศึกษา (พ.ศ.2464)

หลักสูตรสามัญศึกษา ร.ศ.130 (พ.ศ.2454) เป็นหลักสูตรที่จัดการเรียนการสอนได้ครบบริบูรณ์มากกว่าฉบับก่อนโดยเพิ่มวิชาต่าง ๆ ให้มากขึ้น นอกจากนี้ยังได้แนะนำวิธีการสอน การกำหนดคะแนนซึ่งอาจเป็นผลมาจากการเกิดปัญหาการเรียนการสอนที่เกิดขึ้นในช่วงระยะก่อน ๆ จึงทำให้หลักสูตรนี้พยายามแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ โดยให้คำชี้แจงการใช้หลักสูตรได้ชัดเจนมากขึ้น

หลักสูตรหลวงหลักสูตรสามัญศึกษา พ.ศ.2456 เป็นหลักสูตรที่ไม่แตกต่างไปจากหลักสูตรฉบับ พ.ศ.2454 มากนัก อาจเป็นเพราะว่าระยะเวลาที่ประกาศใช้หลักสูตรทั้ง 2 ใกล้เคียงกันและสภาพสังคมสมัยนั้นยังไม่เปลี่ยนแปลงแตกต่างกันชัดเจน จึงคงมีเค้าโครงและสาระสำคัญคล้ายคลึงหลักสูตรฉบับเดิม

ประมวลศึกษาภาค 2 หลักสูตรสามัญศึกษา (พ.ศ.2464) เป็นหลักสูตรที่ให้รายละเอียดในด้านจุดมุ่งหมายในการสอนแต่ละวิชาระบุวิธีสอนและอัตราเวลาเรียนซึ่งหลักสูตรฉบับก่อน ๆ ไม่ได้แสดงไว้ และหลักสูตรยังคงแยกเป็นหลักสูตรมัธยมศึกษาชายกับมัธยมศึกษาหญิงเหมือนหลักสูตรฉบับก่อน ๆ

ด้านความมุ่งหมายการเรียนการสอน การเรียนการสอนวิชาจรรยาในรัชกาลนี้ต้องการกล่อมเกลานิสัยใจคอความประพฤติให้เหมาะสมกับที่เป็นคนมีความรู้ เป็นพลเมืองดีต่อไป ภายหน้า รู้จักหาเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ ส่วนหลักสูตรมัธยมศึกษาหญิงได้มีจุดมุ่งหมายเพิ่มเติมจากที่กล่าวคือ เพื่อฝึกหัดให้สมควรแก่ผู้ที่จะมีหน้าที่เป็นแม่เรือนและเป็นมารดาต่อไป จึงเห็นได้ว่าจุดมุ่งหมายของหลักสูตรต้องการให้ผู้เรียนทั้งเพศชายและเพศหญิงได้มีความรู้พื้นฐานในการประพฤติปฏิบัติตนต่อไปในโอกาสข้างหน้า แสดงถึงความพร้อมของการวางแผนการเรียนการสอน เพื่อเตรียมประชากรให้มีคุณธรรมได้อย่างเหมาะสม

ด้านเนื้อหาวิชา ในรัชกาลนี้การเรียนการสอนวิชาจรรยาได้แยกเนื้อหาสอนให้เหมาะสมกับเพศของผู้เรียน พบว่า หลักสูตร พ.ศ.2454 สำหรับมัธยมศึกษาชายกำหนดให้เรียนเรื่องศีล ธรรมที่ควรนำมาประพฤติปฏิบัติและที่เกี่ยวข้องกับผู้อื่น ปลุกฝังความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ ตลอดจนคุ้นเคยกับการสวดมนต์และการฟังธรรม ส่วนหลักสูตรมัธยมศึกษาหญิงเรียนเรื่องการครองตน การครองคน และการครองสมบัติ ดังจะเห็นได้จากหลักสูตร พ.ศ.2454 และ 2464 ส่วนหลักสูตร พ.ศ.2456 สำหรับมัธยมศึกษาชายตอนกลางได้เพิ่มเรื่อง ความซื่อสัตย์ ความเพียร ความกล้าหาญ ความกตัญญู กตเวทิตะ ความมัธยัสถ์ และความเพียร ดังนั้นไม่ว่าหลักสูตรสำหรับนักเรียนชายหรือหญิงต่างก็เน้นให้นำหลักธรรมมาประพฤติปฏิบัติ เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีต่อไป

ด้านการเรียนการสอน เนื่องจากหลักสูตรได้แยกสอนตามเพศของผู้เรียน ฉะนั้นการเน้นให้ความรู้จึงแตกต่างกันสำหรับการเรียนการสอนนักเรียนชาย เน้นการให้ความรู้และฝึกการประพฤติปฏิบัติ เพื่อเป็นพลเมืองดี เน้นการสอนด้วยวิธีของลูกเสือ คือให้กระทำจริงแบ่งเป็นกองเป็นหมู่ มีผู้กำกับควบคุมดูแลรับผิดชอบ มีการนำเอาหลักจิตวิทยามาใช้ในการเรียนการสอน เช่นการให้รางวัลและการลงโทษนักเรียน ส่วนการเรียนการสอนนักเรียนหญิงเน้นการประพฤติปฏิบัติ เพื่อฝึกตน เป็นแม่บ้านที่ดีในโอกาสต่อไป

ด้านสื่อการเรียนการสอน การเรียนการสอนวิชาจรรยาในรัชกาลนี้มีสื่อใช้น้อยมาก เนื่องจากหลักสูตรไม่ได้ระบุเสนอแนะไว้ แต่มีหลักฐานได้มีการผลิตหนังสือเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา (จรรยา) ไว้หลายเล่มและมีการกำหนดให้นักเรียนแต่ละระดับชั้นต้องมีหนังสือสำหรับตัวไว้ด้วย ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าได้เน้นในด้านการอ่าน เพื่อให้มีความรู้เกี่ยวกับพุทธศาสนาให้ดียิ่งขึ้น

ด้านการวัดผลและประเมินผล ถึงแม้การเรียนการสอนวิชาจรรยาในรัชกาลนี้ยังไม่มีกฎเกณฑ์ใช้วัดผลและประเมินผลซึ่งเห็นได้จากหลักสูตรที่ประกาศใช้ทั้ง 3 ฉบับไม่ได้ระบุหลักเกณฑ์ไว้ แต่กรมศึกษาธิการได้มอบให้ข้าหลวงตรวจการหรือข้าหลวงธรรมการเป็นผู้จัดการสอบ ซึ่งแสดงว่าได้มีการจัดระบบการวัดผลและประเมินผลขึ้นแล้วโดยวางระเบียบแบบแผนงานให้เจ้าหน้าที่ดังกล่าวดูแลรับผิดชอบโดยตรง

สมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ตั้งแต่ พ.ศ.2468 - 2477 ได้มีการจัดการเรียนการสอนวิชาจรรยาในหลักสูตรระดับมัธยมศึกษาดังต่อไปนี้

การเรียนการสอนวิชาจรรยาในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ.2471

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ.2471

หลักสูตรนี้มีสิ่งใหม่เพิ่มจากหลักสูตรฉบับก่อน ๆ ดังนี้

1. มีคำอธิบายชี้แจงว่าเป็นการทดลองใช้หลักสูตรประมาณ 2 - 3 ปี เพื่อจะได้แก้ไขให้เหมาะสมต่อไป
2. จัดการสอนเป็น 3 แผนก คือแผนกกลาง แผนกภาษาและแผนกวิทยาศาสตร์ และแนะนำผู้เรียนแต่ละแผนกถึงวิชาที่ควรศึกษาต่อไว้ด้วย
3. ตอนท้ายของหลักสูตรมีบัญชีภาษาต่างประเทศ (ภาษาอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศส และภาษาเยอรมัน) และมีสำเนาแจ้งความกระทรวงธรรมการ เรื่องหนังสือเรียน กวีนิพนธ์ภาษาไทยสำหรับการสอบไล่มัธยมบริบูรณ์ (มัธยม 8) พ.ศ.2471 และ พ.ศ.2472

การจัดการศึกษาของหลักสูตรนี้ แบ่งเป็น 2 ชั้นคือชั้นมัธยมปีที่ 7 และมัธยมปีที่ 8 แบ่งเป็น 3 แผนกคือ

- (1) แผนกกลาง
- (2) แผนกภาษา
- (3) แผนกวิทยาศาสตร์

วิชาที่เปิดสอนและอัตราเวลาเรียนปรากฏในภาคผนวก ตารางที่ 15

จำนวนชั่วโมงเรียน ครูอาจผ่อนผันให้สั้นยาวได้บ้างเล็กน้อย ส่วนการประชุม สอน สวดมนต์ไหว้พระ และฟังเทศน์ (สำหรับพุทธศาสนิก) กับฝึกหัดกีฬาต่าง ๆ ให้ใช้นอกเวลาเรียนที่กำหนดไว้ข้างบนนี้ แผนกกลางและแผนกภาษาให้ความสำคัญแก่ภาษาต่างประเทศมากที่สุดโดยมีจำนวนชั่วโมงเรียนสัปดาห์ละ 9 ชั่วโมงและ 13 ชั่วโมง ตามลำดับ ส่วนแผนกวิทยาศาสตร์ให้ความสำคัญแก่ภาษาต่างประเทศ คำนวณและวิทยาศาสตร์มากที่สุด โดยมีจำนวนชั่วโมงเรียนสัปดาห์ละ 7 ชั่วโมงทั้ง 3 วิชาเท่า ๆ กัน รวมจำนวนชั่วโมงที่ต้องเรียนสัปดาห์ละ 27 ชั่วโมงเท่ากันทั้ง 3 แผนก และทุกแผนกเรียนวิชาจรรยาสัปดาห์ละ 1 ชั่วโมง

เนื้อหาวิชา ระบุไว้ในหลักสูตรดังนี้ (กระทรวงธรรมการ 2471 : 2)

(1) สอนตามหลักหนังสือแนวสอนวิชาจรรยาของโรงเรียนนายร้อยทหารบก ครูผู้สอนต้องแบ่งเอาเองว่าข้อไหน บทไหนควรจะสอนก่อนหรือหลัง และไหนควรแบ่งสอนในปีที่ 7 หรือที่ 8 ของมัธยม

(2) สำหรับนักเรียนที่เป็นพุทธศาสนิก ต้องให้นักเรียนได้สวดมนต์ไหว้พระและฟังพระภิกษุเทศน์สัปดาห์ละ 1 ครั้ง ยิ่งจัดให้มีในพระอุโบสถได้ยิ่งดี การนี้ต้องใช้เวลานานออกตารางสอน สำหรับผู้ที่มีหลักฐานแสดงว่าไม่ใช่พุทธศาสนิกไม่เป็นการบังคับ

การเรียนการสอน หลักสูตรกำหนดให้สอนตามหลักหนังสือแนวสอนวิชาจรรยาของโรงเรียนนายร้อยทหารบก ซึ่งมีความมุ่งหมายที่จะอบรม เด็กให้เป็นพลเมืองดี การที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้นักเรียนที่เป็นพุทธศาสนิกชนได้สวดมนต์ไหว้พระและฟังพระภิกษุเทศน์สัปดาห์ละครั้ง และจัดในพระอุโบสถได้ยิ่งดี (กระทรวงธรรมการ 2471 : 2) เป็นการนำพระภิกษุกลับมาเข้ามาช่วยสอนพุทธศาสนาหรือเป็นการนำเอาวัดเข้ามามีบทบาทในการศึกษาอีกครั้งหนึ่ง

สื่อการเรียนการสอน แต่เดิมมาผู้ใดแต่งแบบเรียนขึ้นใช้ในโรงเรียนจะต้องส่งมาให้เจ้าหน้าที่กรมตำราตรวจเสียก่อน เมื่อเห็นว่าใช้ได้เสนามาติจึงจะอนุญาต แต่เรียกค่าตรวจและบังคับราคาให้ขายด้วย และบังคับให้โรงเรียนใช้หนังสือสำหรับชั้นต่าง ๆ คายตัวอยู่หลายปี ครั้นมาถึง พ.ศ.2469 - 2475 เพื่อส่งเสริมการแต่งแบบเรียนให้ดี และมีมากขึ้นกว่าแต่ก่อน จึงให้ออกโอกาสแก่ครูให้เลือกแบบเรียนสอนตามหลักสูตรในวงกว้าง กระทรวงศึกษาธิการจึงยกเลิกแบบเรียนบังคับทั้งที่เป็นของกรมตำราและของบุคคลที่อนุญาตให้ใช้ในโรงเรียน โรงเรียนจะเลือกใช้แบบเรียนเล่มใดก็ได้ เพียงแต่ขอความเห็นชอบจากเจ้าหน้าที่เป็นปี ๆ ไป นอกจากนั้นกระทรวงศึกษาธิการได้ยกเลิกค่าธรรมเนียมตรวจแบบเรียน เพียงแต่ส่งมาให้ตรวจอนุมัติก็เป็นการเพียงพอ (กระทรวงศึกษาธิการ 2505 : 302)

เพื่อให้เยาวชนได้เข้าถึงหลักธรรมของพระพุทธศาสนา เมื่อเติบโตภายหน้าจะได้เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี รัชกาลที่ 7 จึงโปรดให้ราชบัณฑิตยสถานประกาศชักชวนผู้มีความรู้เข้าประกวดแต่งหนังสือสอนพระพุทธศาสนาสำหรับเด็ก ได้ดำเนินการขึ้นเป็นครั้งแรกในงานวิสาขบูชา

พ.ศ.2472 หนังสือเรื่องแรกที่ชนะการประกวดคือเรื่องศาสนคุณ พระราชนิพนธ์ของหม่อมเจ้า พูนพิศมัย ดิศกุล (เสด็จอน ศุภโสภณ 2505 : 270 - 271) การประกวดนี้ยังคงดำเนินเรื่อยมา จนถึงปัจจุบัน และหนังสือที่ชนะการประกวดมีรายนามปรากฏอยู่ในภาคผนวก

การวัดผลและการประเมินผล กรมตำรา กระทรวงธรรมการ ได้รวบรวมข้อสอบที่ได้ สอบมาแล้ว เพื่อให้ครูอาจารย์และนักเรียนทราบวิชาและสำนวนที่ใช้เป็นข้อสอบ จะได้ใช้เป็นหัวข้อ ฝึกความรู้เท่าที่ปรากฏหลักฐานในปัจจุบัน ข้อสอบในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว มี 5 ฉบับคือ

1. ข้อสอบไล่ประโยคมัธยมบริบูรณ์ชาย พ.ศ.2470
2. ข้อสอบไล่ประโยคมัธยมบริบูรณ์ชายแผนกกลางและประโยคมัธยมวิสามัญหญิง พ.ศ.2471
3. ข้อสอบไล่ประโยคมัธยมแผนกกลาง ภาษา และวิทยาศาสตร์ พ.ศ.2472
4. ข้อสอบไล่มัธยมปีที่ 3 พ.ศ.2473
5. ข้อสอบไล่มัธยมปีที่ 6 ชาย พ.ศ.2473

ข้อสอบแต่ละฉบับมีรายละเอียดอยู่ในภาคผนวก

พ.ศ.2473 ได้มีการประกาศตั้งกรมวิชาธิการขึ้นในกระทรวงธรรมการ และให้ กองสอบไล่มีหน้าที่จัดการสอบไล่

แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2475 ได้กำหนดให้การสอบไล่เป็นหมวดหนึ่งในแผน การศึกษาแห่งชาติ โดยรัฐเป็นผู้กำหนดการสอบไล่ ให้สิทธิแก่โรงเรียนคัดเลือกนักเรียนผู้สมัคร เข้าเรียนในโรงเรียนแต่ละแห่ง โดยระบุไว้ว่า "...การสอบไล่ของโรงเรียนใดหรือคณะใด เป็นที่เชื่อถือ เทียบเคียงได้ รัฐจะงดเว้นการสอบเสีย และถือเอาการสอบของโรงเรียนหรือ คณะนั้นว่า เสมอกับการสอบไล่ของรัฐก็ได้" (กระทรวงศึกษาธิการ 2507 : 319)

กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดให้มีระเบียบการคัดเลือกนักเรียนด้วยกำหนดอายุ เป็นครั้งแรกสำหรับโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย และโรงเรียนวัดเทพศิรินทร์ เป็นการทดลอง หลักการดังกล่าว (สวัสดี จงกล 2527 : 5)

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ จะเห็นได้ว่าการ เรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว สรุปได้ดังนี้

ด้านหลักสูตร สมัยนี้มีการประกาศใช้หลักสูตรระดับมัธยมศึกษาจำนวน 1 ฉบับคือ หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ.2471 ซึ่งเป็นหลักสูตรที่ใช้ทดลองการเรียนการสอนประมาณ 2 - 3 ปี เพื่อหาทางแก้ไขปรับปรุงให้เหมาะสมต่อไป การที่หลักสูตรจัดแผนกวิชา เรียนออกเป็น 3 แผนกคือ แผนกกลาง แผนกภาษา และแผนกวิทยาศาสตร์ ตลอดจนได้ให้คำแนะนำวิชาที่ควรศึกษาต่อไว้ด้วยนั้น นับว่า เป็นหลักสูตรที่ได้มีการเตรียมการวางแผนไว้ล่วงหน้าไว้เป็นอย่างดี มีการ เปิดสาขาวิชา เรียนอย่างกว้างขวาง เพื่อให้ผู้เรียนมีโอกาส เลือกเรียนได้ตลอดจนได้ให้คำแนะนำวิชาที่ควรศึกษาต่อไว้ด้วย แสดงถึงการได้มีการวางแนวทางการแนะแนวศึกษาต่อตั้งแต่เมื่อเข้าเรียนในหลักสูตรนี้ เพื่อ เป็นพื้นฐานการศึกษาในระดับสูงต่อไป

ด้านจุดมุ่งหมายการเรียนการสอน หลักสูตรไม่ได้ระบุความมุ่งหมายไว้

ด้าน เนื้อหาวิชา หลักสูตรกำหนดให้สอนตามหนังสือแนวสอนวิชาจรรยาของโรงเรียนนายร้อยทหารบก โดยให้ครูผู้สอนมีอิสระในการแบ่ง เนื้อหาสอนและเรียงลำดับการสอนเอาเอง ซึ่งการกำหนดให้มีการ เรียนการสอนวิชาจรรยา เช่นนี้ กระทรวงธรรมการคงได้พิจารณาถึงความเหมาะสมของ เนื้อหาซึ่งมีประสิทธิภาพสามารถใช้สอนในโรงเรียนนายร้อยทหารบกได้ดี จึงนำมาทดลองสอนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

ด้านการเรียนการสอน หลักสูตรได้กำหนดให้สอนโดยใช้หนังสือหรือแบบ เรียน เป็นหลัก ซึ่งระบุให้สอนตามหนังสือแนวสอนวิชาจรรยาของโรงเรียนนายร้อยทหารบกโดยกำหนดจำนวนชั่วโมงที่ต้อง เรียนสัปดาห์ละ 1 ชั่วโมง ให้มีการสวดมนต์ ไหว้พระ และฟังเทศน์จากพระภิกษุสัปดาห์ละ 1 ชั่วโมงโดยใช้เวลานอกเวลาเรียน และไม่บังคับนักเรียนต่างศาสนา เข้าฟังซึ่งนับว่าการจัดการ เรียนการสอน เช่นนี้แสดงถึงความ เป็นประชาธิปไตยที่ให้ความอิสระแก่ผู้เรียนต่างศาสนา นอกจากนี้ยัง เน้นให้ครูต้อง เตรียมตัวสอน เป็นอย่างดี เพื่อให้นักเรียนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีโดยขอความร่วมมือจากพระสงฆ์ เข้ามามีบทบาทช่วยอบรมสั่งสอนอีกทางหนึ่ง จึงเห็นได้ว่าช่วงระยะเวลาที่ใช้หลักสูตรฉบับนี้กระทรวงธรรมการได้เห็นความสำคัญของวิชาจรรยามากขึ้นโดยพระสงฆ์ ได้กลับมาช่วยสอนหนังสือให้อีกครั้งหนึ่ง

ด้านสื่อการเรียนการสอน หลักสูตรไม่ได้ระบุสื่อการเรียนการสอนไว้ แต่กระทรวงศึกษาธิการได้ส่งเสริมการแต่งแบบเรียนให้ดีขึ้นกว่าเดิม ได้ยกเลิกค่าธรรมเนียมตรวจแบบเรียน แต่กำหนดให้ส่งมาตรวจอนุมัติเท่านั้น และให้โอกาสแก่ครูผู้สอนได้เลือกใช้แบบเรียนได้โดยขอความเห็นชอบจากเจ้าหน้าที่เป็นปี ๆ ไป นอกจากนี้ยังมีการประกวดการแต่งหนังสือสอนพระพุทธศาสนาสำหรับเด็กชั้นเพื่อชักชวนให้เยาวชนได้เข้าถึงหลักธรรมของพระพุทธศาสนา จึงเห็นได้ว่า กระทรวงศึกษาธิการได้พยายามหาวิธีทางที่จะพัฒนาคุณภาพสื่อการเรียนการสอนให้ดีขึ้นและใช้หนังสือ เป็นสื่อกล่อมเกลาจิตใจ เยาวชนให้ เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี

ด้านการวัดผลและประเมินผล ไม่ได้ระบุไว้ในหลักสูตร เมื่อพิจารณาจากข้อสอบไล่ ประโยคมัธยม พ.ศ.2471 - 2473 ได้ใช้ข้อสอบแบบอัตนัยทำการวัดผลและประเมินผลนักเรียน ดังรายละเอียดอยู่ในภาคผนวก

สมัยพระบาทสมเด็จพระอานันทมหิดล ตั้งแต่ พ.ศ.2477 - 2489 ได้มีการจัดการเรียนการสอนวิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรมดังต่อไปนี้

การเรียนการสอนวิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรมในประมวลศึกษาภาค 2 หลักสูตรชั้นมัธยมต้น และปลาย พ.ศ.2480

ประมวลศึกษาภาค 2 หลักสูตรชั้นมัธยมต้นและปลาย พ.ศ.2480

หลักสูตรนี้ได้ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงมาจากหลักสูตร พ.ศ.2471 เพื่อให้เป็นไปโดยเหมาะสมแก่กาลสมัย และดำเนินไปตามแผนการศึกษาชาติ พ.ศ.2479 (กระทรวงศึกษาธิการ 2480: หน้าประกาศใช้หลักสูตร) ประกอบด้วยหลักสูตรชั้นมัธยมต้นและหลักสูตรชั้นมัธยมตอนปลาย อยู่ในเล่มเดียวกัน

หลักสูตรชั้นมัธยมต้น พ.ศ.2480

แบ่งระดับชั้น เป็นมัธยมปีที่ 1 ปีที่ 2 และปีที่ 3 วิชาที่กำหนดให้เรียนและอัตราเวลาเรียนปรากฏในภาคผนวก ตารางที่ 16

อัตราเวลาเรียน กำหนดไว้ เป็นมาตรฐานบังคับ แต่ถ้าโรงเรียนใดจะกำหนดคิดไปจากนี้ ให้กรรมการจังหวัดมีอำนาจพิจารณาผ่อนผันได้และได้รับอนุมัติจากอธิบดีกรมศึกษาธิการ

ความมุ่งหมายของการเรียนการสอน ไม่ได้ระบุไว้ในหลักสูตร

เนื้อหาวิชา เฉพาะวิชาศีลธรรมมีรายการที่ต้องสอนดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ

2480: 5 - 6)

1. ให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหน้าที่ ต่อตนเอง และหมู่คณะ รักษาเกียรติของตน และรู้จักรักษาคำมั่นสัญญา
2. ให้เป็นผู้มีน้ำใจดี มีจิตต์เมตตากรุณาและโอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ คิดถึงประโยชน์ของหมู่คณะมากกว่าประโยชน์ของบุคคลหรือประโยชน์ของตน
3. ให้มีน้ำใจเป็นนักกีฬา เช่น กล้าหาญ ไม่เอาเปรียบ อดทน ใจคอหนักแน่น และยุติธรรม
4. ให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ รู้จักเคารพต่อบิดามารดา ครู อาจารย์ ผู้บังคับบัญชา เคารพต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์และรัฐธรรมนูญ
5. ให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหน้าที่ต่อผู้มีอุปการคุณ ตลอดถึงหมู่คณะ และชาติบ้านเมือง
6. ให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหน้าที่ในการใช้จ่าย
7. ให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหน้าที่ในการทำงานและในการอาชีพ ทำคนให้มีประโยชน์อยู่เสมอ
8. ให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหน้าที่ในการคบหา
9. ให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหน้าที่ในการป้องกันภัย

การเรียนการสอน ตามปกติจะเรียนสัปดาห์ละ 6 วัน โดยให้หยุดเรียนสัปดาห์ละ

- 1 วัน ในวันเปิดเรียนให้หยุดพักวันละ 2 ครั้ง คือหยุดพักใหญ่ 1 ชั่วโมง หยุดพักน้อย 15 นาที (นอกอัตรา เวลาเรียนที่กำหนดไว้) การสอนวิชาครึ่งหนึ่ง ๆ โดยปกติไม่ควรสอนเกินครั้งละ 1 ชั่วโมง หลักสูตรฉบับนี้ได้เปลี่ยนเรียกชื่อวิชาจรรยามาเป็นวิชาศีลธรรม เป็นครั้งแรก และให้รวมกับวิชาหน้าที่พลเมือง โดยมีชั่วโมงเรียนรวมกันสัปดาห์ละ 1 ชั่วโมง เท่ากันทั้ง 3 ระดับชั้น

หลักสูตรชั้นมัธยมปลาย พ.ศ.2480

หลักสูตรนี้จัดการศึกษาเป็น 3 ชั้น คือมัธยมปีที่ 4 ปีที่ 5 และปีที่ 6 วิชาที่เปิดสอนและอัตราเวลาเรียนปรากฏในภาคผนวก ตารางที่ 17

หลักสูตรได้ให้ความสำคัญแก่วิชาคณิตศาสตร์มากที่สุดโดยมีจำนวนชั่วโมงเรียนสัปดาห์ละ 6 ชั่วโมง เท่ากันทั้ง 3 ระดับชั้น รวมจำนวนชั่วโมงที่ต้องเรียนสัปดาห์ละ 30 ชั่วโมง เท่ากันทั้ง 3 ระดับชั้น

ในหมายเหตุ มีข้อความ เหมือนกับมัธยมต้น

หลักสูตรได้กำหนดอัตรา เวลาเรียนวิชาศิลปะรวมกับหน้าที่พลเมือง สัปดาห์ชั้นละ 1.00 ชั่วโมง เท่ากันทั้ง 3 ระดับชั้น และในหลักสูตรนี้ได้เรียกชื่อวิชาศิลปะรวมแทนวิชาจรรยา เป็นครั้งแรกพร้อมหลักสูตรระดับมัธยมต้น

เนื้อหาวิชา เฉพาะศิลปะ กำหนดไว้ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2480: 5 - 6)

เนื้อหาเหมือนระดับมัธยมต้น แต่เพิ่มบทที่ 10 คือ ให้อธิบายลักษณะของเพื่อน และการคบเพื่อน

สื่อการเรียนการสอน หนังสือแบบเรียนที่ใช้มีดังนี้

หนังสือแบบเรียนวิชาศิลปะรวมแผนกมัธยมต้น - มัธยมปลาย

ชั้น	ชื่อหนังสือ	ผู้แต่ง	สำนักพิมพ์
ม.1	ธรรมจริยา เล่ม 3	นายใช้ เรืองศิลป์	โรงเรียนช่างพิมพ์
	ธรรมจริยา เล่ม 4	เจ้าพระยาธรรมศักดิ์	อักษรนิติ
	พระพุทธเจ้าศรีสุระอะไร	พระมงกุฎเกล้าฯ	โรงเรียนช่างพิมพ์
	พระรัตนไตร	พระยาราชโยธา	ลิริชัย
	ศาสนาคุณ	ม.จ.หญิงพูนพิสมัย	โสภณา
	ทิศ 6	พระครูวิจิตรฯ	โสภณา
	อริยทรัพย์	พระพินิจวรรณการ	โสภณา
	ศิลปะรวม	พระธรรมมาโรคม	พระจันทร์
	อธิฐานธรรม	พระมหาละออ	อักษรเจริญทัศน์

หนังสือแบบเรียนวิชาศีลธรรมแผนกมัธยมต้น - มัธยมปลาย

ชั้น	ชื่อหนังสือ	ผู้แต่ง	สำนักพิมพ์
	ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์	นายจ๊อบ อึ้งประทีป	โสภณา
	สัมปรายีวัตถประโยชน์	ศรี เปาระยะ	โสภณา
	จรรยาเยาวชน เล่ม 1	นายสนิท สุขสมาน	บางขุนพรหม
ม.1 - 3	พระพุทธศาสนา	พระยาภักดี	อักษรนิติ
ม.2	พล เมืองศีคตอนกลาง	เจ้าพระยาพระเสด็จ	อักษรนิติ
ม.4	ธรรมจริยา เล่ม 5	เจ้าพระยาธรรมศักดิ์	อักษรนิติ
	พล เมืองศีคตอนปลาย	เจ้าพระยาพระเสด็จ	อักษรนิติ
	จรรยาเยาวชน เล่ม 4	นายสนิท สุขสมาน	ศรีทงส์
ม.5	ธรรมจริยา เล่ม 6	เจ้าพระยาธรรมศักดิ์	อักษรนิติ
ม.4 - 6	เบญจศีล เบญจธรรม	สมเด็จกรมพระยาวชิร ญาณวโรรส	อักษรนิติ
	จรรยาแพทย์	เจ้าพระยาพระเสด็จ	อักษรนิติ
	แนวสอนจรรยาของโรงเรียน	กระทรวงกลาโหม	กรมยุทธศึกษา
	นายร้อยทหารบก		
หนังสือครู			
	วิธีสอน เบญจศีล เบญจธรรม	แต่งโดยพระยาวิจิตร	สำนักพิมพ์อักษรนิติ
	เฉลยคำถามจรรยา	แต่งโดยพระยาวิเศษ	โรงเรียนช่างพิมพ์

การวัดผลและประเมินผล ใน พ.ศ.2480 กระทรวงศึกษาธิการได้ออกคำสั่งเรื่องระเบียบการสอบความรู้ตามหลักสูตรสามัญศึกษาชั้นประถมศึกษา ชั้นมัธยมต้น และชั้นมัธยมปลาย ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2480 : 1 - 26)

การสอบ กำหนดให้ทุกชั้นสอบปลายปีให้เสร็จภายใน เดือนมีนาคมและทราบผลการสอบ ก่อน เปิดภาคต้นของปีต่อไป การสอบในแต่ละชั้นมีดังนี้

(1) การสอบไล่ชั้นประถมปีที่ 1 - 3 มัธยมศึกษาปีที่ 1 - 2 มัธยมศึกษาปีที่ 4 - 5 ให้ โรงเรียนจัดการสอบ

(2) การสอบไล่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และมัธยมศึกษาปีที่ 6 กรมศึกษาธิการเป็นผู้จัดการสอบ หรือมอบหมายให้โรงเรียนจัดการสอบเองได้ สำหรับโรงเรียนรัฐบาล จังหวัดพระนครและธนบุรี ให้จัดการสอบ เป็นสาย ๆ ตามที่เคยปฏิบัติมา และให้หัวหน้าสายเป็นผู้จัดการสอบพร้อมกัน เป็น สาย ๆ โดยวางหลักเกณฑ์ในการตรวจให้เป็นแนวเดียวกัน ส่วนจังหวัดอื่น ๆ ให้กรรมการจังหวัด จัดการทำนองเดียวกัน

โรงเรียนราษฎร์ที่กระทรวงธรรมการรับรองวิทยฐานะแล้วจัดการสอบเองโดยปฏิบัติ ตามระเบียบ ส่วนโรงเรียนราษฎร์ที่กระทรวงธรรมการยังมิได้รับรองวิทยฐานะ เฉพาะในจังหวัด พระนครและธนบุรี หัวหน้ากองสามัญศึกษาเป็นผู้กำหนดให้สอบ สมทบสอบกับโรงเรียนรัฐบาล ต้อง แจ้งสถานที่ตั้งโรงเรียนและจำนวนนักเรียนที่จะส่ง เข้าสอบในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และ 6 ไปยังแผนก โรงเรียนราษฎร์ภายในเดือนธันวาคม ในจังหวัดอื่น ๆ ธรรมการจังหวัดเป็นผู้กำหนดให้สอบสมทบ กับโรงเรียนอื่นได้แต่ต้องแจ้งให้กรมศึกษาธิการหรือธรรมการจังหวัดทราบล่วงหน้าภายในวันกำหนด ของจังหวัดรวมทั้งวันกำหนดสอบ

(3) การสอบนี้เป็น การสอบไล่ในโรงเรียน และไม่เปิดรับผู้สมัครสอบ

การตัดสินสอบได้ตก ให้ถือเกณฑ์คะแนนร้อยละ 50 ขึ้นไปเป็นสอบได้ ต่ำกว่า ร้อยละ 50 เป็นตก ไม่มีการปิดเศษ

อำนาจการตัดสิน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และมัธยมศึกษาปีที่ 6 อาจารย์ใหญ่ หัวหน้าสายโรงเรียน รัฐบาล หรือธรรมการจังหวัด หรืออาจารย์ใหญ่โรงเรียนราษฎร์ที่กระทรวงธรรมการรับรองวิทยฐานะ แล้ว เป็นผู้ตัดสิน โดยอนุมัติของอธิบดีกรมศึกษาธิการ หรือข้าหลวงประจำจังหวัดแล้วแต่กรณี เมื่อ ประกาศผลแล้วให้ส่งข้อสอบไล่ไปยังกรมศึกษาธิการโดยเร็ว ส่วนกระดาษคำตอบของนักเรียน ที่สอบในโรงเรียนรัฐบาลในจังหวัดพระนครและธนบุรี ให้เก็บรักษาไว้ที่โรงเรียนเพื่อเจ้าหน้าที่จะ ได้ไปตรวจภายหลัง และกระดาษคำตอบของนักเรียนที่สอบในโรงเรียนรัฐบาลของจังหวัดอื่น ๆ

ให้กรรมการจังหวัด เก็บรักษาไว้ที่จังหวัด เพื่อการตรวจสอบต่อไป โรงเรียนราษฎร์ที่กระทรวง
 ธรรมการอนุมัติให้จัดการสอบเอง เมื่อตรวจและตัดลินเสร็จแล้วให้ส่งข้อสอบและกระดาษคำตอบ
 ไปยังกองวิชาการ กรมศึกษาธิการ

การส่งนักเรียนเข้าสอบ นักเรียนต้องมีเวลาเรียนในชั้นไม่น้อยกว่าร้อยละ 60 ของ
 เวลาเปิดเรียนเต็มในรอบปีนั้น จึงจะอนุมัติให้เข้าสอบ

อัตราคะแนนชั้นมัธยมต้นและมัธยมปลาย

วิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม ระดับชั้นมัธยมปีที่ 1 ปีที่ 2 และปีที่ 3 มีคะแนนเต็ม
 20 คะแนน จากคะแนนรวมทั้งหมด 800 คะแนน เท่ากันทั้ง 3 ระดับชั้น ส่วนระดับชั้นมัธยม
 ปีที่ 4 ปีที่ 5 และปีที่ 6 มีคะแนนเต็ม 30 คะแนน จากคะแนนรวมทั้งหมด 1,000 คะแนน

ในปลายปีการศึกษา 2484 สภาพการณ์ของประเทศอยู่ในภาวะสงคราม นักเรียนไม่มี
 เวลาเรียนพอ กระทรวงศึกษาธิการจึงมีคำสั่งให้งดการสอบไล่ทุกประเภทและทุกชั้น โดยให้ถือ
 เอาเวลาเรียนร้อยละ 60 เป็นผลการสอบไล่ได้ และในปลายปีการศึกษา 2485 ประเทศไทย
 ประสบอุทกภัยอย่างใหญ่หลวง โรงเรียนส่วนมากต้องปิดประมาณเดือนครึ่ง ทั้งประเทศอยู่ในภาวะ
 สงครามด้วย จึงได้เตรียมการสอบไล่ล่วงหน้าไว้ โดยให้มีการสอบซ่อมเป็นจำนวน 3 เดือน ๓
 ละครึ่ง เพิ่มคะแนนให้ครั้งละ 1% เมื่อถึงเวลาสอบไล่ก็ถือเกณฑ์ตัดสินร้อยละ 45 เป็นสอบไล่ได้
 (กระทรวงศึกษาธิการ 2505 : 353)

จากที่กล่าวมาแล้วนี้ จะเห็นได้ว่า การเรียนการสอนพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษา
 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระอานันทมหิดล สรุปได้ดังนี้

ด้านหลักสูตร ในสมัยนี้มีการประกาศใช้หลักสูตรระดับมัธยมศึกษาเพียงฉบับเดียวคือ
 ประมวลศึกษา ภาค 2 หลักสูตรชั้นมัธยมต้นและปลาย พ.ศ. 2480 จะเห็นได้ว่าหลักสูตรชั้น
 มัธยมต้นได้กำหนดวิชาให้เรียนมากกว่าหลักสูตรมัธยมปลาย ซึ่งไม่มีวิชาสุขศึกษาและขับร้อง
 ส่วนวิชาลูกเสือและอนุสภภาษาชาติกำหนดให้เรียนทั้งหลักสูตรชั้นมัธยมต้นและปลาย ซึ่งแตกต่าง
 กับหลักสูตรฉบับปัจจุบันที่กำหนดให้มีการเรียนการสอนเฉพาะหลักสูตรชั้นมัธยมต้นเท่านั้น

ด้านความมุ่งหมายการเรียนการสอนและเนื้อหาวิชา หลักสูตรฉบับนี้ไม่ได้ระบุมุ่งหมายไว้ทั้งระดับมัธยมศึกษาต้นและมัธยมศึกษาปลาย แต่จากเนื้อหาวิชาที่กำหนดให้สอนสะท้อนให้เห็นว่า ต้องการให้ผู้เรียนมีความซื่อสัตย์ มีน้ำใจดี มีน้ำใจ เป็นนักกีฬา มีความสุภาพอ่อนน้อม มีความกตัญญู กตเวทิต์ มีความมัธยัสถ์ มีความอดสาหะในการทำงานและอาชีพ มีความสามัคคี รู้จักหลีกเลี่ยงอบายมุข สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปลายได้เพิ่มให้รู้จักลักษณะของเพื่อนและการคบเพื่อน จึงเห็นได้ว่าการเรียน การสอนวิชาศีลธรรมในสมัยนี้ได้มุ่งให้ผู้เรียนประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดี เน้นส่งเสริมการทำความดี ละเว้นการทำความชั่ว แต่ความรู้เรื่องพุทธประวัติไม่ได้นำมาให้เรียนหรือสอนในสมัยนี้

ด้านการเรียนการสอน หลักสูตรได้กำหนดเวลาเรียนวิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม ทั้งระดับมัธยมศึกษาต้นและมัธยมศึกษาปลายสัปดาห์ละ 1 ชั่วโมง จากจำนวนชั่วโมงที่ต้องเรียนสัปดาห์ละ 30 ชั่วโมง จึงเห็นว่าการกำหนดเวลาเรียนวิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรมเช่นนี้มีเวลาเรียนน้อย เกินไปซึ่งจะต้องสอนร่วมกับวิชาหน้าที่พลเมืองด้วย สำหรับการเรียนการสอนในชั้นมัธยมศึกษา ปลายได้แยกเป็นแผนกเหมือนหลักสูตรฉบับก่อน (หลักสูตรฉบับ พ.ศ.2471)

ด้านสื่อการเรียนการสอน ในสมัยนี้มีหนังสือแบบเรียนใช้ทั้งระดับมัธยมศึกษาต้นและมัธยมศึกษา ปลายเพิ่มมากกว่ารัชกาลก่อน ๆ โดยเฉพาะชั้นมัธยมปีที่ 1 มีมากที่สุด หนังสือที่ใช้ทั้งหมดเป็น เรื่องเกี่ยวกับศีลธรรม จริยธรรม และหัวข้อธรรมะ ส่วนหนังสือศีลธรรมสำหรับครูมีจำนวนน้อย ซึ่ง เป็นหนังสือเกี่ยวกับวิธีสอน เบญจศิลป์ เบญจธรรมและเฉลยคำถามจรรยาเท่านั้น จึงเห็นได้ว่าใน สมัยนี้สื่อการเรียนการสอนที่ได้รับความนิยมแพร่หลายมากที่สุดได้แก่หนังสือแบบเรียน ทั้งนี้เพราะ เป็นผลสืบเนื่องมาจากสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงส่งเสริมการประกวด แต่งหนังสือสอนพุทธศาสนาแก่เด็ก ส่วนสื่อการเรียนการสอนอื่น ๆ ยังไม่ค่อยมีใช้

ด้านการวัดผลและประเมินผล ในสมัยนี้มีระเบียบเกี่ยวกับการวัดผลไว้ชัดเจนคือ ระเบียบการสอบความรู้ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาต้นและมัธยมศึกษาปลาย พ.ศ.2480 โดยให้กรมศึกษาธิการ จัดการสอบในระดับชั้นมัธยมปีที่ 3 และมัธยมปีที่ 6 นอกนั้นให้โรงเรียนเป็นผู้จัดการสอบเอง การตัดสินผลการสอบถึงเกณฑ์คะแนนร้อยละ 50 ขึ้นไปเป็นสอบได้ และนักเรียนต้องมีเวลา เรียนในชั้นไม่น้อยกว่าร้อยละ 60 ของเวลาเปิดเรียนเต็มในรอบปีนั้นด้วย สำหรับการวัดผล และประเมินผลวิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรมในระดับชั้นมัธยมศึกษาต้นมีคะแนนเต็ม 20 คะแนนจาก คะแนนรวมทั้งรวม 800 คะแนน ส่วนชั้นมัธยมศึกษาปลายมีคะแนนเต็ม 30 คะแนนจากคะแนนรวม

ทั้งหมด 1,000 คะแนน จากการตราระเบียบการวัดผลขึ้นใช้เป็นมาตรฐานเดียวกันเช่นนี้แสดงว่า
กรมศึกษาธิการได้เล็งเห็นความสำคัญของการเรียนการสอนมากขึ้นโดยเฉพาะชั้นตัวประโยคจึงรับ
จัดการสอบเอง ส่วนระดับชั้นอื่นได้มอบอำนาจให้โรงเรียนดำเนินการ สำหรับเกณฑ์การสอบได้นั้น
นอกจากจะพิจารณาจากคะแนนรวมแล้วยังพิจารณาจากอัตราเวลาเรียนในชั้นเรียนด้วยซึ่งยังคง
ยึดถือเป็นแบบฉบับเรื่อยมาจนทุกวันนี้ จึงถือว่าระเบียบการวัดผลในรัชกาลนี้ได้เริ่มวางพื้นฐาน
การวัดผลและประเมินผลได้รัดกุมและทันสมัยยิ่ง

สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ตั้งแต่ พ.ศ.2489 - 2531 ได้มีการจัด
การเรียนการสอนวิชาศีลธรรมในหลักสูตรระดับมัธยมศึกษาดังต่อไปนี้

การเรียนการสอนวิชาศีลธรรมตามหลักสูตรเตรียมอุดมศึกษา พ.ศ.2491

หลักสูตรเตรียมอุดมศึกษา พ.ศ.2491

หลักสูตรนี้เป็นหลักสูตรสามัญต่อจากหลักสูตรชั้นมัธยมปลาย (มัธยมปีที่ 6) กำหนด
เวลาเรียน 2 ปี แบ่งเป็น 2 แผนกวิชาคือ

- (ก) แผนกอักษรศาสตร์
- (ข) แผนกวิทยาศาสตร์

วิชาที่เปิดสอนและอัตราเวลาเรียน กำหนดให้เรียน เป็น แผนก อัตรา
เวลาเรียนเป็นอัตราเวลาเรียนมาตรฐาน โรงเรียนใดจะเปลี่ยนแปลงอัตราเวลาเรียนในหมวด
วิชาจากอัตราที่กำหนดไว้ไม่เกิน 1 ชั่วโมงได้หรือถ้าจะเรียนสัปดาห์ละ 30 ชั่วโมงก็ให้อยู่ใน
ดุลพินิจของครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ที่จะเพิ่มเวลาอีก 2 ชั่วโมงให้แก่วิชาใดวิชาหนึ่งตามแต่จะเห็น
สมควร

ความมุ่งหมายการเรียนการสอน ไม่ได้ระบุไว้ในหลักสูตร

เนื้อหาวิชา ทั้งแผนกอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์มีเนื้อหาวิชาดังนี้ (กระทรวง
ศึกษาธิการ 2491: 8 - 10)

หมวดวิชา	รายการที่ต้องสอน
สังคมศึกษา	<p>ศีลธรรม</p> <p>ศาสนา</p> <p>พุทธประวัติ</p> <p>ชาติภูมิ พระญาติวงศ์ บรรพชา แสวงหาธรรม ครั้นรู้ ปฐมเทศนา ประกาศศาสนา ปรีนิพพาน</p> <p>พระรัตนตรัย</p> <p>จำและเข้าใจทสวดพระพุทธรูป พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ</p> <p>ศีลห้า</p> <p>การรับศีล การอาราธนาศีล การอาราธนาธรรม และ การอาราธนาพระปริต</p> <p>วันสำคัญทางพุทธศาสนา</p> <p>มาฆบูชา วิสาขบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันธรรมสวนะ และกิจวัตรซึ่งพุทธมามกะจะพึงปฏิบัติในวันนั้น ๆ</p> <p>ธรรม</p> <p>ความหมาย ความสำคัญ วิธีปฏิบัติให้ถึงธรรม กุศลมูล อกุศลมูล กุศลกรรมบถ อกุศลกรรมบถ อุปกิเลส อธิษฐานกรรม สัตตศีลธรรม สัพบุรีสีธรรม อิทธิบาท ปัญญาสามประการ นิเวศน์ ทิศ 6 ทิฏฐธัมมิกประโยชน์ เบญจกัลยาณธรรม คหบดีธรรม สังคหวัตถุ การปกครองทรัพย์สมบัติ</p> <p>วัฒนธรรม</p> <p>การใช้วาจาสุภาพ เช่นใช้คำ "ขอบคุณ" "ขอโทษ" ให้คิดปาก ข้อพึงปฏิบัติในที่ชุมนุมชน เช่นในโรงภาพยนตร์ ในห้องปาร์กกา การตกทายปราศรัยบุคคลในกาลและเทศะต่าง ๆ การแต่งกาย และวางตนให้เหมาะสมในโอกาสต่าง ๆ เช่น ในงานมงคล งานศพ</p>

หมวดวิชา	รายการที่ต้องสอน
	<p>ความตรงต่อเวลา ความเคารพตนเอง ความซื่อตรงต่อหน้าที่ ช่วยกันสร้างมติมหาชนที่บริสุทธิ์ใจ วิพากษ์เพื่อสร้าง ละ วิพากษ์เพื่อทำลาย</p> <p><u>หมายเหตุ</u></p> <p>ในการสอนศีลธรรมนี้ นอกจากจะให้ความรู้ ผู้สอนพึงคอย สอดส่องและดักเตือนให้นักเรียนสังวรและปฏิบัติตามคำสอน ด้วย</p>

การเรียนการสอน วิชาศีลธรรมจัดรวมอยู่ในหมวดสังคมศึกษา ซึ่งประกอบไปด้วย
วิชาอื่น ๆ อีก ได้แก่ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และหน้าที่พลเมือง รวมเป็น 4 วิชา ทั้ง 2 แผนก
มีจำนวนชั่วโมงที่ต้องเรียนวิชาในหมวดสังคมศึกษาสัปดาห์ละ 3 - 4 ชั่วโมง

สื่อการเรียนการสอน ไม่ได้ระบุไว้ในหลักสูตร

การวัดผลและประเมินผล กระทรวงศึกษาธิการ เป็นผู้ดำเนินการสอบไล่ชั้น เจริญอุดม
ศึกษาปีที่ 2 ตามหลักสูตร เกณฑ์การสอบได้ให้ถือคะแนนรวมร้อยละ 50 บริบูรณ์ และได้
คะแนนรายหมวดวิชาร้อยละ 33 บริบูรณ์ทุกหมวดวิชา นับว่าสอบไล่ได้ ถ้าผู้ใดได้คะแนนหมวดวิชา
ใดถึงร้อยละ 75 บริบูรณ์ นับว่าสอบไล่ได้อย่างเยี่ยมในหมวดวิชานั้น

อัตราคะแนนวัดผลและประเมินผลมีดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2491 : 5)

แผนกอักษรศาสตร์			แผนกวิทยาศาสตร์		
วิชา	คะแนน		วิชา	คะแนน	
	รายวิชา	รวม		รายวิชา	รวม
หมวด 1			หมวด 1		
หมวด 2 สังคมศึกษา		150	หมวด 2 สังคมศึกษา		150
ศิลปกรรม	30		ศิลปกรรม	30	
หน้าที่พลเมือง	20		หน้าที่พลเมือง	20	
ประวัติศาสตร์	50		ประวัติศาสตร์	50	
ภูมิศาสตร์	50		ภูมิศาสตร์	50	
หมวด 3			หมวด 3		
หมวด 4			หมวด 4		
หมวด 5			หมวด 5		
		1,000			1,000

การเรียนการสอนวิชาศิลปกรรมตามหลักสูตรมัธยมศึกษา พุทธศักราช 2493

หลักสูตรมัธยมศึกษา พุทธศักราช 2493

กระทรวงศึกษาธิการ เห็นสมควรปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นและ
ตอนปลาย พุทธศักราช 2480 ให้เหมาะสมกับกาลสมัย จึงได้จัดทำหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น
และตอนปลาย พุทธศักราช 2493 ขึ้นใหม่ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2493

หลักสูตรนี้จัดการศึกษาเป็น 3 ชั้นคือ มัธยมศึกษาปีที่ 1 มัธยมศึกษาปีที่ 2 และ
มัธยมศึกษาปีที่ 3

วิชาที่เปิดสอนและอัตราเวลาเรียนปรากฏในภาคผนวก ตารางที่ 18

เวลาเรียน ตามปกติสัปดาห์หนึ่งมีเวลาเรียน 6 วัน และปีละไม่น้อยกว่า 200 วัน
จำนวนชั่วโมงเรียนสัปดาห์ละ 30 ชั่วโมงเท่ากันทั้ง 3 ระดับชั้น หลักสูตรให้ความสำคัญแก่วิชา
ภาษาไทยและภาษาอังกฤษมากที่สุด โดยมีจำนวนชั่วโมงเรียนสัปดาห์ละ 6 ชั่วโมงเท่ากันทั้ง
3 ระดับ

ความมุ่งหมายการเรียนการสอน ได้ระบุไว้ในหลักสูตรดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ
2493: 4)

1. ให้นับถือและเลื่อมใสในพระพุทธศาสนากับได้ปฏิบัติในกิจพิธีตาม
ประเพณีนิยม
2. มุ่งในการปฏิบัติให้มีกิจกรรมารยาทเรียบร้อย
3. อบรมให้มีคุณงามความดีในอุปนิสัย สำหรับนักเรียนต่างศาสนา
ให้ปฏิบัติโดยอนุโลมตามความมุ่งหมาย

เนื้อหาวิชา ได้ระบุไว้ในหลักสูตรดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2493: 4 - 5)

พระพุทธศาสนา

พระพุทธประวัติโดยย่อ พระรัตนตรัย เบญจศีลเบญจธรรม อุโบสถศีล
พระพุทธโอวาท วิธีปฏิบัติที่พุทธมามกะพึงกระทำเกี่ยวกับกิจพิธีใน
พระพุทธศาสนา วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา มายบูชา วิสาขบูชา
วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันธรรมสวนะ และกิจวัตรที่พุทธมามกะ
พึงปฏิบัติในวันนั้น ๆ

ธรรมจริยา

ความกตัญญูกตเวที ความเมตตากรุณา ความสุภาพอ่อนน้อม ความอดุศสาหะ
การตรงต่อเวลาและหน้าที่ ความซื่อสัตย์สุจริต ความมัธยัสถ์ ความสามัคคี
การคบมิตร การถือประโยชน์ส่วนรวมยิ่งกว่าส่วนบุคคล ความกล้าหาญ
ความมีน้ำใจ เป็นนักกีฬา อบายมุข และการหลีกเลี่ยงจากอบายมุข คุณสมบัติ
ของผู้ดีและมารยาทในสังคม

การเรียนการสอน วิชาศิลปะธรรมได้แยกออกจากวิชาหน้าที่พลเมือง และแยก ชั่วโมงสอนด้วย เฉพาะวิชาศิลปะธรรมมีจำนวนชั่วโมงที่ต้องเรียนสัปดาห์ละ 1 ชั่วโมง เท่ากันทั้ง 3 ระดับชั้น

สื่อการเรียนการสอน พ.ศ.2493 กระทรวงศึกษาธิการได้ออกระเบียบว่าด้วยการจัดทำตำราและแบบเรียนขึ้นใช้ โดยกำหนดว่า หนังสือที่ใช้ในโรงเรียนจะต้อง เป็นแบบเรียนที่ชนะ การประกวด หรือ เป็นหนังสือที่กระทรวงศึกษาธิการมอบหมายให้เจ้าหน้าที่หรือบุคคลที่เห็นสมควร เรียบเรียงขึ้นเองเท่านั้น กำหนดให้ผู้ทรงคุณวุฒิของกระทรวงศึกษาธิการมีหน้าที่พิจารณาแบบเรียน และกำหนดวิธีการจัดแบบเรียนตามนโยบาย ให้โรงพิมพ์คุรุสภาจัดพิมพ์ได้แห่งเดียว ส่วนการพิมพ์ ของเอกชนให้ระงับ ครั้นเมื่อตั้งกรมวิชาการเมื่อ พ.ศ.2495 แล้ว งานนี้จึงตกเป็นหน้าที่ของ กรมวิชาการเรื่อยมา (วิชัย ราษฎร์ศิริ 2526 : 141)

การวัดผลและประเมินผล ไม่ได้ระบุไว้ในหลักสูตร แต่ทราบว่าในปีการศึกษา 2493 - 2494 ใช้เกณฑ์ตัดสินการสอบได้ต้องได้คะแนนรวมร้อยละ 50 บริบูรณ์ และได้คะแนนในหมวด ภาษาไทย สังคมศึกษา และหมวดวิชาเฉพาะแผนกแต่ละหมวดร้อยละ 33 บริบูรณ์ (กระทรวง ศึกษาธิการ 2505 : 452)

การเรียนการสอนวิชาศิลปะธรรมตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2493

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2493

หลักสูตรนี้จัดการศึกษาเป็น 3 ระดับชั้น คือชั้นมัธยมปีที่ 4 ปีที่ 5 และปีที่ 6 วิชาที่เปิดสอนและอัตราเวลาเรียนปรากฏในภาคผนวก ตารางที่ 19

อัตราเวลาเรียนตามปกติเรียนสัปดาห์ละ 6 วัน และปีละไม่น้อยกว่า 200 วัน จำนวน ชั่วโมงเรียนสัปดาห์ละ 30 ชั่วโมง โดยให้ความสำคัญแก่วิชาภาษาอังกฤษและคณิตศาสตร์มากที่สุด ซึ่งมีชั่วโมงเรียนสัปดาห์ละ 6 ชั่วโมง เท่ากันทั้ง 3 ระดับชั้น

ความมุ่งหมายและเนื้อหาวิชา ได้ระบุไว้ในหลักสูตรดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2493: 4 - 6)

วิชา	รายการที่ต้องสอน	ความมุ่งหมาย
ศีลธรรม	<p><u>พระพุทธศาสนา</u></p> <p>พระพุทธประวัติ ชาตภูมิ บรรพชา ตรัสรู้ ปฐมเทศ ประภาศศาสนา ปรีนิพพาน พระรัตนตรัย จำบทธวดพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ และเข้าใจความหมาย พระพุทธโอวาท การปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาให้ประโยชน์และความสุขแก่ผู้ ปฏิบัติอย่างไร</p> <p>การอาราธนาศีล การอาราธนาธรรม และ การอาราธนาพระปริต การบรรพชา การอุปสมบท วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา มาฆบูชา วิสาขบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันธรรมสวนะ และกิจวัตรที่พุทธมามกะพึงปฏิบัติ ในวันนั้น ๆ</p> <p><u>ธรรมจรรยา</u></p> <p>สติ สัมปชัญญะ ทิริโอตตปปะ ขันติ โสรัจจะ กุศลมูล อกุศลมูล อิทธิบาท สัพปุริสธรรม วุฒิธรรม เวสารัชชกรณธรรม จักรธรรม</p>	เหมือนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

วิชา	รายการที่ต้องสอน	ความมุ่งหมาย
	<p>อปริทานิยธรรม</p> <p>คารวธรรม</p> <p>สังวร</p> <p>การปฏิบัติตามหลักธรรมจรिया</p> <p><u>คหิปฏิบัติ</u></p> <p>ขรวาสาธรรม</p> <p>สุขของคฤหัสถ์</p> <p>ทิฏฐธัมมิกประโยชน์</p> <p>ทิศ 6</p> <p>คหบดีธรรม</p> <p>สังคหวัตถุ</p> <p>การครองคน</p> <p>ครองทรัพย์สมบัติ</p> <p>เหตุที่ทำให้ตระกูลเสื่อม</p> <p>อบายมุข (ทั้ง 4 และ 6)</p> <p>คุณสมบัติของผู้ดีและมารยาทในสังคม</p>	

การเรียนการสอน วิชาศีลธรรมได้แยกออกจากวิชาหน้าที่พลเมือง และแยกชั่วโมง
สอนด้วย เฉพาะวิชาศีลธรรมมีจำนวนชั่วโมงที่ต้องเรียนสัปดาห์ละ 1 ชั่วโมงเท่ากันทั้ง 3 ระดับชั้น

สื่อการเรียนการสอนและการวัดผลและประเมินผล ไม่ได้ระบุไว้ในหลักสูตร

การเรียนการสอนวิชาศิลปกรรมตามหลักสูตรเตรียมอุดมศึกษา พุทธศักราช 2498

หลักสูตรเตรียมอุดมศึกษา พุทธศักราช 2498

กระทรวงศึกษาธิการ เห็นสมควรปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรเตรียมอุดมศึกษา ฉบับ พุทธศักราช 2491 ให้เหมาะสมกับกาลสมัย จึงประกาศให้ใช้หลักสูตรเตรียมอุดมศึกษา ฉบับ พุทธศักราช 2498 (กระทรวงศึกษาธิการ 2498 : หน้าคำสั่งกระทรวงศึกษาธิการที่ วก. 271/2498)

หลักสูตรนี้กำหนดเวลาเรียน 2 ปี มีความมุ่งหมายเพื่อให้การศึกษาพื้นฐานที่จำเป็น สำหรับการศึกษาคือในอุดมศึกษา และสำรวจความถนัดพิเศษของนักเรียนแต่ละคน เพื่อศึกษาคือใน อุดมศึกษา แบ่งเป็น 2 แผนกคือ

- ก. แผนกอักษรศาสตร์
- ข. แผนกวิทยาศาสตร์

วิชาที่เปิดสอนและอัตราเวลาเรียนปรากฏในภาคผนวก ตารางที่ 20

ความมุ่งหมายการเรียนการสอน ไม่ได้ระบุไว้ในหลักสูตร

เนื้อหาวิชาที่ต้องสอน ได้ระบุไว้ในหลักสูตรดังนี้

สังคมศึกษา ก กล่าวรวมกันไว้ทั้ง 4 วิชา ที่พอจะแยกเป็นวิชาศิลปกรรม มีดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2498 : 15) "ให้อบรมศิลปกรรมของนักเรียนด้วยข้อธรรมในศาสนา การประกอบกิจพิธีของวันสำคัญในทางศาสนา วัฒนธรรมในการแต่งกายในกิริยาวาจาและรักษา ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม"

สังคมศึกษา ข กล่าวรวมกันไว้ทั้ง 4 วิชาที่พอจะแยกเป็นวิชาศิลปกรรม มีดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2498 : 16) "เหมือนสังคมศึกษา ก"

การเรียนการสอน แยกเป็นหมวดวิชาสังคมศึกษา ก และวิชาสังคมศึกษา ข

สังคมศึกษา ก ประกอบด้วยวิชาหน้าที่พลเมือง ศิลปกรรม ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์
สอนเฉพาะแผนกวิทยาศาสตร์ในชั้นปีที่ 1 - 2 ลัปดาห์ละ 3 ชั่วโมง

สังคมศึกษา ข ประกอบด้วยวิชาหน้าที่พลเมือง ศิลปกรรม ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์
สอนเฉพาะแผนกอักษรศาสตร์เฉพาะชั้นปีที่ 2 ลัปดาห์ละ 5 ชั่วโมง

สื่อการเรียนการสอน ไม่ได้ระบุไว้ในหลักสูตร

การวัดผลและประเมินผล ระบุไว้ในหลักสูตรดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2498:8)
การวัดผลการศึกษาโดยทั่วไปและการสอบไล่เพื่อรับประกาศนียบัตร เตรียมอุดมศึกษาให้เป็นไปตาม
ระเบียบของกรมวิสามัญศึกษา

การเรียนการสอนวิชาศิลปกรรมตามหลักสูตรประโยคมัธยมศึกษา พุทธศักราช 2503

หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษา พุทธศักราช 2503

กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น และตอนปลาย
พุทธศักราช 2503 เพื่ออนุวัติให้เป็นไปตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2503 แทนหลักสูตร
เตรียมอุดมศึกษา พุทธศักราช 2498 ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2503

หลักสูตรนี้กำหนดเวลาเรียน 3 ปี เป็นชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1, 2 และ 3
(ม.ศ.1 - 3)

ความมุ่งหมายของหลักสูตรมีดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2503 : 1)

1. เพื่อให้ได้มีการศึกษาทั่วไปอันเหมาะสมแก่วัยและสภาพของสังคม
ในปัจจุบันรวมทั้งให้ได้มีโอกาสสำรวจหาความสนใจหรือความถนัดพิเศษ และส่งเสริมไปในทางนั้น
2. เพื่อให้ได้มีสุขภาพสมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ ตลอดจนให้มี
ส่วนช่วยส่งเสริมการสาธารณสุขของชุมชน

3. เพื่อให้เป็นพลเมืองดีมีทัศนคติอันพึงปรารถนา สามารถอยู่และทำงานร่วมกับหมู่คณะได้ด้วยดี

4. เพื่อให้ได้มีความรู้และทักษะอันเพียงพอแก่การประกอบอาชีพ หรือได้มีพื้นฐานความรู้อันจำเป็นแก่การฝึกงานหรือการศึกษาต่อไป

นอกจากความมุ่งหมายระดับหลักสูตรแล้ว ยังกล่าวถึงความมุ่งหมายระดับหมวดวิชา และระดับวิชาโดยสอดคล้องกับความมุ่งหมายของการศึกษาระดับชาติด้วย

วิชาที่เปิดสอนและอัตราเวลาเรียน ปรากฏในภาคผนวก ตารางที่ 21

อัตราเวลาเรียน ให้มีเวลาเรียนสัปดาห์หนึ่งไม่น้อยกว่า 5 วัน สำหรับสายสามัญมีเวลาเรียนสัปดาห์ละ 30 ชั่วโมง ปีหนึ่งมีเวลาเรียนไม่ต่ำกว่า 35 สัปดาห์

ความมุ่งหมายการเรียนการสอน ได้ระบุไว้ในหลักสูตรดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2503 : 14)

ข้อ 3 ให้เข้าใจซาบซึ้งในคุณค่าทางศีลธรรมและวัฒนธรรม และปฏิบัติตามด้วยความจริงใจ

เนื้อหาวิชา ได้ระบุไว้ในหลักสูตรดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2503 : 16)

ม.ศ.1	ม.ศ.2	ม.ศ.3
ภาคพระพุทธศาสนา	ภาคพระพุทธศาสนา	ภาคพระพุทธศาสนา
ประวัติพุทธสาวก	ประวัติพุทธสาวก	ประวัติพุทธสาวก
1. พระอานนท์	1. พระมหากัสสป	1. พระอัครสาวก
2. พระนางมหาปชาบดีโคตมี	2. อนาถบิณฑิกคฤหบดี	2. นางวิสาขา มหาอุบาสิกา
หน้าที่ของพุทธศาสนิกชน	หน้าที่ของพุทธศาสนิกชน	หน้าที่ของพุทธศาสนิกชน
วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา	วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา	การทอดกฐิน การบรรพชา
วันอาสาฬหบูชา	วันธรรมสวนะ	การอุปสมบท

ม.ศ.1	ม.ศ.2	ม.ศ.3
<p>ภาคธรรม</p> <p>โอวาทพระพุทธเจ้า 3 การวะ 6 ทศ 6</p> <p>พุทธศาสนสุภาษิต ตามที่กำหนดให้</p>	<p>ภาคธรรม</p> <p>ธรรมทำให้งาม ธรรมคุ้มครอง โลก ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ อบายมุข 4 สัปปริสธรรม</p> <p>พุทธศาสนสุภาษิต ตามที่กำหนดให้</p>	<p>ภาคธรรม</p> <p>ธรรมมีอุปการะมาก กุศลมูล อกุศลมูล อิทธิบาท สุขของ คฤหัสถ์ ขราวาสธรรม สังคหวัตถุ</p> <p>พุทธศาสนสุภาษิต ตามที่กำหนดให้</p>

การเรียนการสอน วิชาศีลธรรมจัดรวมอยู่ในหมวดสังคมศึกษา มีอัตราเวลาเรียน
รวมกับวิชาหน้าที่พลเมืองสัปดาห์ละ 1 ชั่วโมงทั้ง 3 ระดับชั้น

สื่อการเรียนการสอน

หลักสูตรได้ระบุนวแบบเรียนบังคับใช้โดยให้เลือกหนังสือต่อไปนี้ 1 รายการทั้ง 3 ระดับชั้น
ได้แก่

1. แบบเรียนสังคมศึกษาวิชาศีลธรรม ของกรมวิชาการ
2. แบบเรียนสังคมศึกษาวิชาศีลธรรม ของนายแปลก สนธิรักษ์
3. แบบเรียนสังคมศึกษาวิชาศีลธรรม ของนายแปลก สนธิรักษ์ และนายเปลื้อง

ณ นคร

4. แบบเรียนสังคมศึกษาวิชาศีลธรรม ของ พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์

การวัดผลและประเมินผล หลักสูตรได้ระบุนวให้ เป็นไปตามระเบียบของกรมเจ้าสังกัด

การเรียนการสอนวิชาศีลธรรมตามหลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2503

หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2503

หลักสูตรนี้กำหนดเวลาเรียนสำหรับสายสามัญ 2 ปี คือชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 และ 5

ความมุ่งหมายของหลักสูตร ได้ระบุไว้ในหลักสูตรดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2503 : 2)

ใจความเหมือนหลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2503 ในข้อ 2, 3, 4 ส่วนข้อ 1 ต่างกันดังนี้

1. เพื่อให้ได้มีการศึกษาทั่วไปอันเหมาะสมแก่วัยและสภาพของสังคม และเพื่อให้ได้มีการศึกษาเฉพาะตามความสามารถและความสนใจของแต่ละบุคคล

วิชาที่เปิดสอนและอัตราเวลาเรียน ปรากฏในภาคผนวก ตารางที่ 22

ความมุ่งหมายของการเรียนการสอน เหมือนหลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น ข้อ 3 (กระทรวงศึกษาธิการ 2503 : 17)

เนื้อหาวิชาที่ต้องสอน ได้ระบุไว้ในหลักสูตรดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2503 : 18)

หลักในทางศีลธรรม

พุทธประวัติ

พิธีทำบุญ

ธรรมะ

การเรียนการสอน วิชาศีลธรรมจัดรวมอยู่ในหมวดสังคมศึกษา ก. เช่นเดียวกับ วิชาภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์และหน้าที่พลเมือง เป็นวิชาบังคับร่วมของทั้ง 3 แผนก และมีอัตราเวลาเรียนสัปดาห์ละ 3 ชั่วโมงเท่ากัน รายการสอนไม่ต่างจากหลักสูตร พ.ศ. 2493 มากนัก และให้เรียนเหมือนกันทั้ง 2 แผนก มีการเปลี่ยนสอนมงคลสูตรแทนหัวข้อธรรมที่เคยสอนกันมาแต่เดิม

สื่อการเรียนการสอน

หนังสือแบบเรียนที่ใช้ คือแบบเรียนศีลธรรมประโยคมัธยมศึกษาตอนปลายของกรมวิชาการ และของ พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์

หนังสืออ่านเพิ่มเติม ได้แก่พระพุทธรูปในเมืองไทยประโยคมัธยมศึกษา ของกรมวิชาการ

การวัดผลและประเมินผล ในช่วงที่ใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย พุทธศักราช 2503 กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้ระเบียบการวัดผลดังต่อไปนี้

1. ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการวัดผลการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น สายสามัญ พ.ศ.2505 (ระเบียบวัดผล ม.ต.ส.2505)
2. ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการวัดผลการศึกษาประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย สายสามัญ พ.ศ.2506 (ระเบียบวัดผล ม.ป.ส.2506)
3. ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการวัดผลการศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น สายสามัญ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2510 (ระเบียบวัดผล ม.ต.ส.2510)
4. ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการวัดผลการศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น สายสามัญ (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2511 (ระเบียบวัดผล ม.ต.ส.2511)

รายละเอียดของระเบียบการวัดผลแต่ละฉบับ ปรากฏในภาคผนวก

การเรียนการสอนวิชาศีลธรรมตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2518

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลายพุทธศักราช 2518

กระทรวงศึกษาธิการ ได้ปรับปรุงระบบการศึกษาให้พัฒนาสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม โดยเปลี่ยนแปลงรายละเอียดปลีกย่อยในบางรายวิชา ปรับปรุงเค้าโครงสร้างและแต่งตั้งคณะกรรมการปรับปรุงหลักสูตร

การปรับปรุงได้อาศัยข้อมูลจากการวิจัย ความคิดเห็นของนักการศึกษาและประชาชนต่างอาชีพ การสัมมนาผู้บริหารโรงเรียน ครู อาจารย์ ศึกษานิเทศก์ และผู้เกี่ยวข้อง ในวงการศึกษาทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค จัดทำคู่มือการใช้หลักสูตร คู่มือการประเมินผล การเรียน ระเบียบเก็บคะแนน ข้อสอบมาตรฐาน อบรมครู เกี่ยวกับการใช้หลักสูตรตลอดจน การวัดผลและประเมินผลการ เรียนด้วย

หลักสูตรฉบับนี้มีทั้งหมด 6 เล่ม (กระทรวงศึกษาธิการ 2518 : หน้าคำชี้แจง)

- เล่มที่ 1 หมวดวิชาสามัญ หมวดวิชาชีพประเภทวิชาศิลปะและศิลปปฏิบัติ
- เล่มที่ 2 หมวดวิชาชีพประเภทวิชาเกษตรกรรม
- เล่มที่ 3 หมวดวิชาชีพประเภทวิชาคหกรรม
- เล่มที่ 4 หมวดวิชาชีพประเภทวิชาพาณิชยกรรม
- เล่มที่ 5 หมวดวิชาชีพประเภทวิชาศิลปหัตถกรรม
- เล่มที่ 6 หมวดวิชาชีพประเภทวิชาอุตสาหกรรม

หลักสูตรนี้จัดการศึกษา เป็น 2 ระดับ คือชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 และมัธยมศึกษาปีที่ 5

จุดหมายของหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ.2518 มีดังต่อไปนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2518 : 1)

1. เพื่อให้ เป็นพล เมืองดี มีศีลธรรม รู้จักสิทธิหน้าที่ รู้จักแก้ปัญหาด้วยสันติวิธี ตลอดจนมีทัศนคติในการ เสริมสร้างความเป็นธรรมในสังคมประชาธิปไตย
2. เพื่อให้มีความซื่อสัตย์ มีระเบียบวินัยในตนเอง มีน้ำใจ เป็นนักกีฬา ตลอดจนมีความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัวและสังคม
3. เพื่อให้ เห็นคุณค่าและธำรงรักษาไว้ซึ่งความมั่นคงของชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์และวัฒนธรรมไทย
4. เพื่อให้มีความรู้และทักษะ เป็นพื้นฐานเพียงพอแก่การดำเนินชีวิต การประกอบอาชีพ การฝึกงาน หรือการศึกษาเพิ่มเติม ทั้งนี้ให้คำนึงว่าการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง และการมีพื้นฐานทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพียงพอเป็นส่วนประกอบที่สำคัญ

5. เพื่อให้รู้วิธีการเรียนรู้ มีนิสัยในการใฝ่หาความรู้และทักษะอยู่เสมอ
6. เพื่อให้รู้จักคิด รู้จักทำ รู้จักตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง มีเหตุผล รู้จักใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ และให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
7. เพื่อให้เข้าใจปัญหาการเมือง เศรษฐกิจและสังคมของประเทศในปัจจุบัน
8. เพื่อให้มีเจตคติที่ดีต่อสังคมทุกชนิด และให้มีประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจ มีความขยัน อดทน รู้จักประหยัดในการบริโภค การสงวนและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ
9. เพื่อให้มีสุขภาพสมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ ตลอดจนให้รู้จักช่วยรักษาและส่งเสริมการสาธารณสุขของชุมชน

หลักสูตรกำหนดปีการศึกษาหนึ่งแบ่งเป็น 2 ภาค และอาจเปิดภาคฤดูร้อนได้อีก สัปดาห์หนึ่งเปิดสอน 5 วันทั้งวิชาที่เป็นภาคทฤษฎีล้วน วิชาที่เป็นภาคปฏิบัติล้วน และวิชาที่มีทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติรวมกันอยู่ วิชาภาคทฤษฎีใช้เวลาเรียน 1 คาบ (50 นาที) ต่อสัปดาห์ มีค่า 1 หน่วยกิต วิชาภาคปฏิบัติใช้เวลาเรียนและฝึกปฏิบัติ 2 - 3 คาบต่อสัปดาห์มีค่า 1 หน่วยกิต ส่วนภาคฤดูร้อน เวลาเรียนจะต้องเป็น 3 เท่าของภาคปกติ

จุดประสงค์หมวดวิชาสังคมศึกษา ระบุไว้ในหลักสูตรดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2518 : 15)

1. เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจและสามารถอธิบายวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและทางสังคม
2. เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจและสามารถอธิบายวิเคราะห์ความเป็นมาในอดีต ปัจจุบันทางสังคม ทางวัฒนธรรม ทางเศรษฐกิจและทางการเมือง ซึ่งชนแต่ละชาติได้สร้างสมกันมาตามประวัติศาสตร์ของชาตินั้น
- *3. เพื่อให้ เข้าใจและมีเจตคติที่ดีในคุณค่าทางสังคม จริยธรรม วัฒนธรรม และปฏิบัติตนเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคม
4. เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจ และสามารถอธิบายวิเคราะห์ในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับการผลิต การบริโภค และการอนุรักษ์ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม

* จุดมุ่งหมายที่เกี่ยวกับวิชาศีลธรรม

5. เพื่อให้รู้จักเคารพสิทธิ หน้าที่และความคิดเห็นของผู้อื่นโดยไม่คำนึงถึงเชื้อชาติ ศาสนา ฐานะทาง เศรษฐกิจและสังคมของบุคคล ตลอดจนให้รู้จักใช้สิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบ ซึ่งพลเมืองแต่ละคนพึงมีต่อประเทศชาติของตน และต่อสังคมประชาธิปไตย

6. เพื่อให้รู้จักใช้เหตุผล เปรียบเทียบและตัดสินใจในสภาพที่แท้จริงของสังคม ปัจจุบัน และสามารถนำไปใช้อย่างมีเหตุผล

วิชาสังคมศึกษาที่เปิดสอนในหลักสูตร ได้แก่ ส 401 ส 402 ส 503 และ ส 504 แต่ละวิชามีรายละเอียดดังนี้

ส 401 และ ส 402 ประกอบด้วยวิชา ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ไทย และ หน้าที่พลเมือง

ส 503 และ ส 504 ประกอบด้วยวิชา ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ทั่วไป และ ศิลปกรรม

ทั้ง 4 วิชา มีหน่วยการเรียนวิชาละ 3 หน่วยกิต โดยเรียนวิชาละ 1 คาบต่อ 1 สัปดาห์ใน 1 ภาคเรียน

สำหรับศิลปกรรม จัดสอนอยู่ในวิชา ส 503 และ ส 504

เนื้อหาวิชา

วิชา ส 503 สังคมศึกษา 3 ได้ระบุไว้ในหลักสูตรดังนี้ (กระทรวง ศึกษาธิการ 2518 : 16)

พุทธประวัติตั้งแต่ปฐมโพธิกาล มัชฌิมกาล จนถึงปัจฉิมกาล พิธีอาราธนา พิธี ทำบุญประจำปี พิธีทำบุญตามกำลังศรัทธา พิธีศพ

วิชา ส 504 สังคมศึกษา 4 ได้ระบุไว้ในหลักสูตรดังนี้ (กระทรวง ศึกษาธิการ 2518 : 17)

มงคลในพระพุทธศาสนาอย่างน้อยต้องเรียนมงคลข้อ 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 18, 20, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 35, 37

วิชาเลือก

ส 011	ภูมิศาสตร์กายภาพ 1	2 - 0 - 2
ส 012	ภูมิศาสตร์กายภาพ 2	2 - 0 - 2
ส 013	อุคุนิยมวิทยา	1 - 0 - 1
ส 014	แผนที่	1 - 0 - 1
ส 015	ธรณีสัณฐานวิทยา	1 - 0 - 1
ส 021	ประวัติศาสตร์ทั่วไป 1	2 - 0 - 2
ส 022	ประวัติศาสตร์ทั่วไป 2	2 - 0 - 2
ส 031	ศาสนาสาทุก	2 - 0 - 2
ส 032	ประชากรศึกษา	2 - 0 - 2
ส 033	ลัทธิการเมือง	2 - 0 - 2
ส 034	ปัญหาสังคมไทย	1 - 0 - 1
ส 035	ปัญหาระหว่างประเทศ	1 - 0 - 1
ส 036	โลกปัจจุบันและโลกในอนาคต	1 - 0 - 1
ส 041	ศิลปการประชม	1 - 0 - 1

สำหรับวิชา ส 031 ศาสนาสาทุก 2 หน่วยการเรียนมี เนื้อหาระบุไว้ในหลักสูตร

ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2518 : 19)

ศาสนาพุทธ เช่น ขงจื้อ เต๋า ซินโต พราหมณ์ ฮินดู ซิกข์ ยิว คริสต์ อิสลาม

ในหัวข้อชีวประวัติของศาสดาผู้ให้กำเนิดศาสนา ประวัติความเป็นมาของศาสนาต่าง ๆ นิกายที่สำคัญของศาสนา หลักคำสอนของศาสนา พิธีกรรมที่สำคัญบางอย่างในศาสนา

การเรียนการสอน : หลักสูตรได้เปลี่ยนแปลงการจัดการเรียนการสอนเป็นระบบหน่วยการเรียน โดยผู้เรียนจะต้องเรียนครบ 100 หน่วยการเรียน จึงจะถือว่าจบหลักสูตร เป็นวิชาบังคับ 34 หน่วยกิต ซึ่งได้แก่วิชาต่อไปนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2518 : 3)

วิชาภาษาไทย	12 หน่วยกิต
วิชาสังคมศึกษา	12 หน่วยกิต

วิชาวิทยาศาสตร์	6 หน่วยกิต
วิชาพลานามัย	4 หน่วยกิต

นอกจากนี้ให้ เลือกเรียนวิชาในหมวดต่าง ๆ ต่อไปนี้เพิ่มเติม เพื่อให้ครบ
100 หน่วยกิต (กระทรวงศึกษาธิการ 2518 : 3)

หมวดวิชาภาษาไทย	ไม่เกิน	16 หน่วยกิต
หมวดวิชาสังคมศึกษา	"	16 "
หมวดวิชาวิทยาศาสตร์	"	44 "
หมวดวิชาคณิตศาสตร์	"	24 "
หมวดวิชาชีพ	"	72 "
หมวดวิชาพลานามัย	"	12 "
หมวดวิชาภาษาอังกฤษ	"	40 "
หมวดวิชาภาษาต่างประเทศ		
ที่สอง	"	16 "
หมวดวิชาศิลปศึกษา	"	12 "
หมวดวิชาอื่น	"	8 "
หมวดกิจกรรมพิเศษ	"	4 "

การวัดผลและประเมินผล หลักสูตรได้ระบุไว้ว่า ให้เป็นไปตามระเบียบของ
กระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการประเมินผลการเรียนตามหลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย
พุทธศักราช 2518 รายละเอียดปรากฏในภาคผนวก

การเรียนการสอนวิชาศิลปกรรมตามหลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น หมวดวิชาสังคมศึกษา
พุทธศักราช 2520

หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น หมวดวิชาสังคมศึกษา พุทธศักราช 2520

กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น หมวดวิชา
 สังคมศึกษา พุทธศักราช 2520 แทนหลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น หมวดวิชาสังคมศึกษา
 พุทธศักราช 2503 เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคมไทย และเพื่อฝึกฝนอบรมเยาวชนไทยให้มี
 ความรู้ ทักษะ เจตคติ และวัฒนธรรมอันจำเป็นต่อการประกอบอาชีพ การศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม
 และการดำรงชีวิตในสังคมประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข (กระทรวงศึกษาธิการ
 2520 : หน้าคำสั่งที่ วก. 171/2520)

การปรับปรุงหลักสูตร ได้แบ่งโครงสร้างของหมวดวิชาออกเป็น 3 กลุ่มคือ

กลุ่มวิชาภูมิศาสตร์ เรียน 1 ชั่วโมงต่อสัปดาห์

กลุ่มวิชาประวัติศาสตร์ เรียน 1 ชั่วโมงต่อสัปดาห์

กลุ่มวิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม เรียน 2 ชั่วโมงต่อสัปดาห์

จุดประสงค์หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2520

หมวดวิชาสังคมศึกษา เฉพาะที่เกี่ยวกับวิชาศีลธรรม มีดังนี้

เพื่อเสริมสร้างให้มีคุณธรรมประจำใจในการดำรงชีวิต และคุณสมบัติต่าง ๆ อันพึง
 ประสงค์ของสังคมไทย

(กระทรวงศึกษาธิการ 2520 : 1)

ความมุ่งหมายการเรียนการสอน มีดังนี้

(เฉพาะที่เกี่ยวกับวิชาศีลธรรม)

เพื่อให้มีความศรัทธาและมีความเข้าใจที่ถูกต้องต่อศาสนา เป็นศาสนิกชนที่ดี สามารถ
 นำหลักธรรมมาใช้ในการดำรงชีพให้ประสบความสำเร็จ สุขสงบ และความเจริญก้าวหน้าทั้งแก่ตนและ
 ส่วนรวม

(กระทรวงศึกษาธิการ 2520 : 8)

เนื้อหาวิชา ได้ระบุไว้ในหลักสูตร ดังนี้ วิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม
ได้รวม เนื้อหา เป็นกลุ่ม เดียวกัน และจัด เป็นหน่วยการสอนรวม 9 หน่วย ได้แก่

1. หน่วยประชาธิปไตย
2. หน่วยบทบาทและหน้าที่ของเรา
3. หน่วยพระมหากษัตริย์
4. หน่วยชาติ
5. หน่วยศาสนา
6. หน่วยวัฒนธรรม
7. หน่วยสหกรณ์และการปฏิรูปที่ดิน
8. หน่วยการศึกษาเพื่ออาชีพ
9. หน่วยความรู้เกี่ยวกับกฎหมาย

เนื้อหาหน่วยศาสนาได้ระบุไว้ในหลักสูตรดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2520:17)

ม.ศ.1	ม.ศ.2	ม.ศ.3
1. สภาพปัญหา ความ ต้องการของการดำรงส่งเสริม สถาบันศาสนา ตอนที่ 1	1. สภาพปัญหา ความต้องการ ของการดำรงส่งเสริมสถาบัน ศาสนา ตอนที่ 2	1. สภาพปัญหา ความ ต้องการของการดำรงส่งเสริม สถาบันศาสนา ตอนที่ 3
2. ความหมายและคุณค่า โครงสร้างของพุทธศาสนา	2. ศาสนพิธีและวันสำคัญ ตอนที่ 2	2. อธิปไตยจยดา
3. กำเนิดของพุทธศาสนา	3. ธรรมคาของโลคือ โลกธรรม 8	3. วงจรแห่งชีวิต กิเลส กรรมวิบาก
4. วิธีการค้นพบการดับ ทุกข์	4. กรรม กฎแห่งกรรม ความสิ้นกรรม	4. ธรรมที่ทำให้คน เป็น มนุษย์

ม.ศ.1	ม.ศ.2	ม.ศ.3
5. สิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบ	5. ความหมายของบุญและบาปและผลที่มีต่อชีวิต	5. ชีวิตคือการเดินทาง จากความไม่รู้ไปสู่ความรู้แจ้ง ในสภาวะธรรมทั้งปวง
6. ธรรมของพระพุทธเจ้า กับความจำเป็นต่อชีวิตและสังคม	6. ไตรลักษณ์	6. การแก้ไขชีวิตสังคม ด้วยหลักธรรม
7. ไตรสิกขาและวิธีปฏิบัติ	7. บทบาทและหน้าที่ของพุทธศาสนิกชน	7. บทบาทและหน้าที่ของพุทธศาสนิกชน
8. ศาสนพิธีและวันสำคัญ		
9. บทบาทและหน้าที่ของพุทธศาสนิกชน		

การเรียนการสอน หลักสูตรกำหนดจำนวนชั่วโมง เรียนกลุ่มวิชาหน้าที่พลเมือง และศีลธรรมสัปดาห์ละ 2 ชั่วโมง

สื่อการเรียนการสอนและการวัดผลและประเมินผล ไม่ได้ระบุไว้ในหลักสูตร

การเรียนการสอนวิชาศีลธรรมตามหลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย หมวดสังคมศึกษา

พุทธศักราช 2520

หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย หมวดสังคมศึกษา พุทธศักราช 2520

กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย หมวดวิชาสังคมศึกษา พุทธศักราช 2520 แทนหลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย หมวดวิชาสังคมศึกษา พุทธศักราช 2518 ด้วยเหตุผลเหมือนหลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2520

หลักสูตรเดิมได้แยกการสอนหมวดวิชาสังคมศึกษาออกเป็น 3 กลุ่มวิชาทำให้เกิดความไม่สะดวกต่อการเรียนการสอนและการประเมินผล (กระทรวงศึกษาธิการ 2520 : หน้าคำชี้แจง) จึงได้แบ่งวิชาในหมวดสังคมศึกษาออกเป็น 4 กลุ่มวิชาคือ

1. กลุ่มวิชาภูมิศาสตร์
2. กลุ่มวิชาประวัติศาสตร์
3. กลุ่มวิชาหน้าที่พลเมือง
4. กลุ่มวิชาศีลธรรม

สำหรับกลุ่มวิชาศีลธรรม ได้ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2520 : หน้าคำชี้แจง (ข))

1. วิชาบังคับสำหรับกลุ่มวิชาศีลธรรม มี 2 รายการคือ ส 442 และ ส 543 โดยเปลี่ยนหัวข้อในหลักสูตรทั้งหมด เพื่อให้นักเรียนสามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้มากขึ้น
2. รายวิชา ส 041 ศาสนาสากล เพิ่มหัวข้อเรื่องความสอดคล้องของศาสนา
3. เพิ่มรายวิชา ส 042 พุทธศาสนาในประเทศไทยเป็นวิชาเลือก

นอกจากนี้ยังได้จัดทำคู่มือหลักสูตรหมวดสังคมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

ทุกวิชา

ความมุ่งหมายการเรียนการสอน ได้ระบุไว้ในหลักสูตรดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2520 : 11)

1. เพื่อให้มีความเข้าใจและเห็นคุณค่าของศาสนาธรรม และสามารถนำไปประพฤติปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง ซึ่งจะมีผลเป็นความสงบสุขทั้งส่วนตนและส่วนรวม
2. เพื่อให้สามารถประกอบพิธีกรรมทางศาสนาอย่างถูกต้องและเหมาะสมแก่ภาวะ เศรษฐกิจ
3. เพื่อส่งเสริมและรักษาวัฒนธรรมไทยในด้านขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม

เนื้อหาวิชาหรือรายการที่ต้องสอน ได้ระบุไว้ในคู่มือหลักสูตร พ.ศ.2520 ดังนี้

วิชา ส 442 (ศีลธรรม) มีเนื้อหา ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2520 :

1 - 14)

ศาสนาคืออะไร

ความหมายของศาสนา

คุณประโยชน์ของศาสนา

องค์ประกอบที่สำคัญของศาสนา

หลักความเชื่อของชาวพุทธ

สิ่งที่พระพุทธรูปเจ้าไม่ทรงตอบ

ธรรมสังฆะ - สังฆธรรม

ความแตกต่างระหว่างธรรมสังฆะกับสังฆธรรม

คุณประโยชน์ของการเรียนธรรมสังฆะกับสังฆธรรม

เรื่องของชีวิต

ความหมายของชีวิต

วิถีแห่งการดำเนินชีวิต

ปัญหาชีวิตกับการแก้ไข

คุณค่าของความเป็นมนุษย์

การดำรงอยู่ร่วมกัน

คนกับมนุษย์ต่างกันอย่างไร

มนุษยธรรม

พุทธจริยา

ความเชื่อและศรัทธาของคนอื่น เดียวก่อนพุทธกาล

ประวัติพระพุทธรูปเจ้า

อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อชนชาติไทย

การเรียนการสอน คู่มือหลักสูตรกำหนดให้สอนสัปดาห์ละ 1 คาบ วิชานี้

ใช้เวลาเรียนทั้งหมด 18 คาบ กระทรวงศึกษาธิการได้เสนอแนะให้จัดกิจกรรมการเรียนการสอน
ไว้ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2520: 3 - 17)

1. เชิญวิทยากรมาบรรยาย
2. ให้นักเรียนทำรายงานผลสืบหน้าทางจิตใจหลังจากนำคำสอนทางศาสนา

มาประพจน์แล้ว

3. ให้นักเรียนออกมาพูดหน้าชั้นถึงประสบการณ์ของคนหรือบุคคลอื่นที่ตนประสบมา
4. ปวารณาคนให้ผู้อื่นว่ากล่าวตักเตือนได้
5. จัดนิทรรศการ
6. อภิปราย
7. สนทนา เป็นกลุ่ม ทาข้อสรุป ทำรายงานส่งครู
8. แต่งเพลง ร้องเพลงเกี่ยวกับศาสนา
9. ทำสมาธิ
10. ชี้แนะให้ผู้เรียนมองสภาวะของสรรพสิ่งในอาการของใครลักษณะ (อนิจจัง

ทุกข์ อนัตตา)

11. อ่านทำนองเสนาะบทธรรมต่าง ๆ (เช่นบทดอกสร้อยแสดงธรรม ฯลฯ)
12. ประกวดคำประพันธ์
13. จัดกิจกรรมเสริมสมาธิ เช่นละครรำ ฟันดาบ ยิงปืน ฯลฯ
14. สัมพันธ์กับภาษาไทยเรียงความการไปชมโบราณวัตถุ (หรือพาไปดูศพใน

งานศพ เพื่อให้มองสภาวะความเปลี่ยนแปลง โดยครูปรับความเข้าใจให้เด็กเห็นความตาย

เป็นธรรมดาเสียก่อน)

15. ทำวารสาร
16. จัดละครสั้น ๆ ดูข้อธรรมะจากตัวละคร
17. รู้จักพิจารณาผู้อื่น สรุป วิเคราะห์ได้
18. รวบรวมเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน จากเอกสาร หนังสือพิมพ์ ฯลฯ

ซึ่งข้อถูกข้อผิดได้

19. ยกย่องชมเชยผู้สามารถ เปลี่ยนนิสัยที่ไม่ดีได้
20. ให้นักเรียนสารภาพความประพฤติไม่ดีของคนต่อเพื่อน ๆ ความพยายาม

ที่จะแก้ไข และผลของการกระทำนั้น

21. ให้นักเรียนทำงาน เป็นกลุ่ม
22. จัดกิจกรรมชุมนุมพุทธ

ข้อเสนอแนะอื่น ๆ (กระทรวงศึกษาธิการ 2520 : 4 - 25)

1. ควรสอดแทรกหลักศีลธรรมในการสอนวิชาอื่น ๆ ให้มากที่สุด
2. ประกวด หรือยกย่องผู้มีความประพฤติดี
3. ครูควรศึกษาหาความรู้ เพิ่ม เดิมอยู่เสมอ
4. ให้ เด็กทำสมาธิฝึกจิตใจสงบ
5. ให้ครูที่สนใจประพฤติปฏิบัติธรรมอยู่แล้วมี โอกาส เลือกสอนวิชาศีลธรรมได้
6. ครูควรประพฤติธรรม เพื่อ เป็นตัวอย่างแก่นัก เรียน
7. มีสถานที่ปฏิบัติสำหรับจริยธรรม
8. ควรรักษาและฟื้นฟูมารยาทไทย
9. โรงเรียนโคใช้ผู้สอน 2 คนในการสอนวิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม ควร

ให้ครูที่สอนศีลธรรมในชั้น ม.ศ.4 ในภาคเรียนนี้ไปสอนศีลธรรมในชั้น ม.ศ.5 ในภาคเรียนต่อไป

สื่อการเรียนการสอน คู่มือหลักสูตร ระบุสื่อการเรียนการสอนประกอบด้วย
แบบเรียนและหนังสืออ้างอิง มีรายละเอียดดังนี้

แบบเรียน ได้แก่หนังสือประกอบการเรียนหมวดวิชาสังคมศึกษา วิชาศีลธรรม
สำหรับรายวิชา ส 442 ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายของกรมวิชาการ

หนังสืออ้างอิง คู่มือหลักสูตรได้เสนอแนะหนังสืออ้างอิงเพื่อใช้ประกอบ
การเรียนการสอน ปรากฏในภาคผนวก

อุปกรณ์ (กระทรวงศึกษาธิการ 2520 : 3 - 16)

1. ภาพ เช่นภาพเขียน ภาพถ่าย ภาพจากหนังสือพิมพ์ ฯลฯ
2. เอกสาร แผนภูมิ โปสเตอร์
3. สไลด์
4. เทป
5. เพลงและดนตรี
6. คนทั่ว ๆ ไป ชีวิตจริงของคนทั่วไป
7. ภาพยนตร์ ภาพนิ่ง
8. ธรรมชาติรอบตัว เช่นดิน ฟ้า อากาศ น้ำ ฯลฯ
9. วัสดุทุกสิ่งใกล้ตัว เช่นโต๊ะ เก้าอี้ กระดานดำ ชอล์ก ก้อนหิน ฯลฯ
10. ตัวของตัวเอง เช่นผม เล็บ เนื้อหนัง ฯลฯ เพื่อนำมาสำหรับพิจารณา

ไตรลักษณ์

วิชา ส 543 (ศีลธรรม) คู่มือหลักสูตรระบุเนื้อหาไว้ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2520 : 18 - 22)

ธรรมกับชีวิต

ความรักต่อเพื่อนมนุษย์และสิ่งที่มีชีวิต

ความจริงใจ (สั่งจะ ความตั้งใจเค็ดเคียวที่จะทำความดี)

ศิลปะในการสร้างความสำเร็จก้าวหน้า (ลีปญจ)

เคารพตัวเอง (ทิริ - โอศคัปะ)

แนวพัฒนามนุษยภาพ

ชื่อตรง สุจริต ยุติธรรม

ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น (ลีปปริสธรรม)

บริสุทธิ์ มัธยัสถ์ มีความรับผิดชอบ

อ่อนโยนต่อเพื่อนมนุษย์

ไม่เย่อหยิ่งจองทอง

รู้จักพอ

ควบคุมตัวเองได้ดี

ทำ พูด คิด ด้วยสติปัญญา (กุศลกรรมบท 10)

รู้จักและตอบแทนผู้ที่มีคุณต่อเรา (กตัญญู - กตเวที)

การสร้างความสำเร็จแก่ตนเอง (อิทธิบาท 4)

ซามซึ้งและบูชาในบุคคลที่ควรบูชา (บูชา จ บูชนิยานัน)

รู้จักเรียนอย่างถูกต้อง เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิต

ให้รู้จักบาป บุญ และคุณโทษ

จุดหมายปลายทางแห่งจริยธรรม

ไม่เบียดเบียนคนและบุคคลอื่น

พิธีกรรมทางศาสนาและมารยาทของไทย

ความหมายของพิธีกรรม

คุณประโยชน์ของพิธีกรรม

พิธีกรรมตามประเพณีไทย

วันเกิด

บวช

แต่งงาน

ตักบาตร

สังฆทาน

งานศพ ฯลฯ และมารยาทของไทย

การเรียนการสอน คู่มือหลักสูตรกำหนด เวลา เรียนสัปดาห์ละ 1 คาบ
รวม เวลาเรียนวิชานี้ทั้งหมด 18 คาบ เสนอแนะกิจกรรมไว้ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ
2520 : 21 - 24)

1. ปฏิบัติจริง เช่นทำสมาธิ ฟังธรรม ฯลฯ
2. แสดงละครชีวิตอิงธรรมะ
3. เขียนภาพปริศนาธรรม หรือการ์ตูนชีวิต (สัมพันธ์กับฝ่ายศิลปะ)
4. เล่านิทาน นิยาย ซာดกแล้วสรุปธรรมะ

5. สัมพันธ์กับครุภาษาไทย ประกวด เขียน เรื่องสั้น บทกลอนธรรมะและอื่น ๆ
6. ทำงาน เป็นกลุ่ม ใฝ่ดูภาวะจิตของตนว่ามีความรู้สึกอย่างไร ต่อคนรอบตัว

ครูชี้แจงให้ เข้าสู่ธรรมะตามควรแก่โอกาส

7. ผลิต เวิร์กสร้างคติพจน์ประจำวัน
8. ให้ฟัง เพลงทำนองเย็น ๆ ซ้ำ ๆ คลายความ เคร่งเครียด
9. สัมภาษณ์พระสงฆ์แล้ว เขียนรายงานส่งครู
10. ครูประพาศิธรรม เป็นตัวอย่างแก่นักเรียน
11. ให้นักเรียนยืนยันในหลักธรรมที่ตนปฏิบัติได้
12. ฝึกมารยาทไทย

สื่อการเรียนการสอน คู่มือหลักสูตรระบุสื่อการเรียนการสอน ประกอบด้วย
แบบเรียนหนังสืออ้างอิงและอุปกรณ์ มีรายละเอียดดังนี้

แบบเรียนได้แก่หนังสือประกอบการเรียน หมวดวิชาสังคมศึกษา วิชาศีลธรรม
สำหรับรายวิชา ส 543 ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายของกรมวิชาการ

หนังสืออ้างอิง คู่มือหลักสูตรได้เสนอแนะหนังสืออ้างอิง เพื่อใช้ประกอบ
การเรียนการสอน ปรากฏในภาคผนวก

อุปกรณ์มีดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2520: 21 - 24)

1. ภาพต่าง ๆ (ภาพเขียน ภาพถ่าย ภาพจากหนังสือพิมพ์ ฯลฯ)
2. เอกสารต่าง ๆ
3. สไลด์
4. เทป
5. ภาพยนตร์ ภาพนิ่ง
6. เพลงและดนตรี
7. เครื่องใช้ในพิธีทำบุญ เช่นพระพุทธรูป โต๊ะบูชาพร้อมเครื่องบูชา อาสนสงฆ์

หมอนอิง กระโถน ค้ายสายสิญจน์ บาตรน้ำมนต์ เครื่องไทยธรรม ฯลฯ

วิชา ส 041 ศาสนาสากล

หลักสูตรกำหนดให้เรียนศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม ฮินดูและศาสนาซิกข์ ในที่นี้ จะกล่าวถึง เนื้อหาที่เกี่ยวกับศาสนาพุทธ เท่านั้น มีรายละเอียดดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2520 : 26 - 27)

1. ประวัติและความเป็นมาของศาสนาพุทธ

ประวัติของพระลัทธิตถะ เกี่ยวกับชาติภูมิ การศึกษา การอภิเษก การออกผนวช การตรัสรู้ การประกาศศาสนา และปรินิพพาน

2. นิกายในศาสนาพุทธ

2.1 นิกายเถรวาทหรือหินยาน ถือตามแนวพระบัญญัติเดิมซึ่งพระเถระต่างปางก่อนได้ทำสังคายนาไว้

2.2 นิกายอาจารย์วาท หรือมหายาน ถือตามที่อาจารย์ของคนได้แก้ไข

3. หลักคำสอน

3.1 อริยสัจ 4

3.2 ไตรลักษณ์

3.3 ไตรลักษณ์

4. พิธีกรรม

4.1 พิธีกรรมเกี่ยวกับงานมงคล

4.2 พิธีกรรมเกี่ยวกับงานอวมงคล

ความสอดคล้องของศาสนาสากล

ประวัติของมนุษยชาติในเชิงศาสนา

คุณค่าของขนบธรรมเนียม ประเพณี เฉพาะท้องถิ่นที่ต่างศาสนา

คำสอนของพระศาสนา

ความต่างของศาสนา

การเรียนการสอน ใช้เวลาเรียนสัปดาห์ละ 2 คาบ วิชานี้มีเวลาเรียน
ทั้งหมด 35 คาบ คู่มือหลักสูตรได้เสนอแนะกิจกรรมไว้ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2520 :
39 - 42)

1. เชิญวิทยากรในแต่ละศาสนามาบรรยาย
2. ให้นักเรียนหาบทสรุปของหลักคำสอนของแต่ละศาสนา
3. จัดนิทรรศการ เกี่ยวกับศาสนาต่าง ๆ
4. ประกวดคำประพันธ์สรรเสริญพระศาสดาต่าง ๆ
5. นำชมพิธีกรรมของศาสนาต่าง ๆ เท่าที่จะทำได้
6. ชี้แนะให้ผู้เรียนรู้จักสังเกตุความคล้ายคลึงของคำสอน ตลอดจนภาษาที่
คล้ายกับของพระศาสนา เช่นอิสลาม - นมาซ พุทธ - มนัส (การ) เป็นต้น
7. อภิปราย เรื่องความสอดคล้องของศาสนา
8. สนทนา เป็นกลุ่ม หาข้อคิดข้อสรุปของ "การดำรงอยู่ร่วมกัน"
9. ฟังเพลง คนตรีของศาสนา
10. จัดละครที่แสดงถึงความ เมตตาและ เกื้อกูลกับความทุกข์ที่ร่วมกันในระหว่าง
คนต่างศาสนา

สื่อการเรียนการสอน คู่มือหลักสูตร ระบุสื่อการเรียนการสอนประกอบด้วย
แบบเรียนและหนังสืออ้างอิง มีรายละเอียดดังนี้
แบบเรียน ได้แก่หนังสือประกอบการเรียนทฤษฎีวิชาสังคมศึกษา วิชาศาสนา
สากลสำหรับรายวิชา ส 041 ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ของกรมวิชาการ
หนังสืออ้างอิง เพิ่มเติมจากศาสนาสากลมีดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ
2520 : 41 - 42)

1. จำนงค์ ทองประเสริฐ. ศาสนาเปรียบเทียบระหว่างพระพุทธศาสนา
กับคริสต์ศาสนา. สำนักพิมพ์แพรวพิทยา.

2. พุทธทาสภิกขุ. บรมธรรม. ชมรมภิกษุณิสัจจุฬา พ.ศ.2512.
ห้างหุ้นส่วนการพิมพ์พระนคร, 2515.

3. เสถียร โพธิ์นันทะ. เมธีตะวันออก, 2506.

4. พุทธทาสภิกขุ. พุทธธรรม - คริสตธรรม. สำนักพิมพ์ธรรมบูชา
ข้างกระทรวงยุติธรรม.

5. อรุณ ทีปะपाल. ศาสนาสากล. ไทยวัฒนาพานิชย์, 2518.

อุปกรณ์มีดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2520 : 42)

1. ภาพต่าง ๆ ภาพนิ่ง
2. เอกสาร ไปสเตอร์
3. เทป

วิชา ส 042 พุทธศาสนาในประเทศไทย มีเนื้อหา ดังนี้ (กระทรวง
ศึกษาธิการ 2520 : 43 - 49)

1. แหล่งกำเนิดของพระพุทธศาสนา
 - (1) พื้นฐานของสังคมอินเดียก่อนพุทธกาล
 - (2) ความเป็นมาของพุทธศาสนาในอินเดียตั้งแต่เจ้าชายสิทธัตถะออก
มหาภิเนษกรรม ครีเสฐ์ การเผยแผ่พุทธศาสนาจนถึงรัชสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช
 - (3) การส่งพระไปประกาศพุทธศาสนาในต่างประเทศ ตั้งแต่สมัย
พระเจ้าอโศกมหาราช จนถึงพุทธศาสนาเสื่อมไปจากอินเดีย
2. ความเป็นมาของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึง
ปัจจุบัน
3. ข้อธรรมที่สำคัญบางข้อ
 - (1) การไม่คบคนพาล
 - (2) การคบบัณฑิต
 - (3) การอยู่ในประเทศอันสมควร

- (4) การทำบุญไว้ก่อน
- (5) การตั้งงานไว้ชอบ
- (6) วาจาสุภาสิต
- (7) การงานไม่อาตุล
- (8) การงานไม่มีโทษ
- (9) งดเว้นจากการเสพของมีนเมา
- (10) บ่อเกิดแห่งปัญญา
- (11) อธิปไตย 3
- (12) โลกธรรม 8

พุทธศาสนสุภาสิต

- (1) สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม
- (2) อย่าล่ออำนาจความโกรธ
- (3) การฝึกจิต เป็นคนดี
- (4) ฟังปฏิบัติธรรมให้สุจริต
- (5) พระราชา เป็นประมุขของประชาชน

การเรียนการสอน คู่มือหลักสูตร เสนอแนะกิจกรรมไว้ดังนี้ (กระทรวง
ศึกษาธิการ 2520 : 45 - 52)

1. เชิญวิทยากรหรืออาราธนาพระมาบรรยาย
2. จัดนิทรรศการ เกี่ยวกับการบำรุงพระพุทธศาสนา ในสมัยพระเจ้าอโศก
มหาราช.
3. จัดประกวดภาพทั้งจิตรกรรมและประติมากรรมอินเดียสมัยต่าง ๆ
4. นำนักเรียนไปวัด เพื่อสนทนาธรรมและศึกษา เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของ
พุทธศาสนา
5. ทักสนศึกษาพระปฐมเจดีย์ นครปฐม พระบรมธาตุ นครศรีธรรมราช เมืองเก่า
สุโขทัย ฯลฯ พิพิธภัณฑ์
6. ให้นักเรียนแสดงละคร
7. ตัดภาพ รวบรวมข่าวทั้งผู้ประพฤติชอบและผิดธรรม

8. อภิปรายข้อธรรมะ
9. ให้นักเรียนออกมาพูดหน้าชั้น
10. สนทนา เป็นกลุ่ม หาข้อสรุป

สื่อการเรียนการสอน คู่มือมือหลักสูตร ระบุสื่อการเรียนการสอนประกอบด้วย
แบบเรียน หนังสืออ้างอิง และอุปกรณ์ มีรายละเอียดดังนี้

แบบเรียน ได้แก่หนังสือประกอบการเรียนหมวดวิชาสังคมศึกษา วิชา
พระพุทธศาสนาในประเทศไทย สำหรับรายวิชา ส 042 ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายของกรมวิชาการ

หนังสืออ้างอิง คู่มือหลักสูตรได้เสนอแนะหนังสืออ้างอิงเพื่อใช้ประกอบ
การเรียนการสอน ปรากฏในภาคผนวก

อุปกรณ์มีดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2520 : 45 - 51 .

1. ภาพพุทธศิลป์ ศิลปกรรมอินเดียสมัยต่าง ๆ
2. แผนที่ แผนที่ โปสเตอร์ แผนที่ประเทศไทย
3. เอกสารต่าง ๆ
4. สไลด์
5. ภาพยนตร์เกี่ยวกับประวัติศาสตร์และโบราณคดีของสถานทูตอินเดียประจำ

ประเทศไทย เรื่องสู่แดนพุทธภูมิ โดย ร.บุญนาค ศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา กระทรวง
ศึกษาธิการ, ภาพนิ่ง

6. ภาพต่าง ๆ (ภาพเขียน ภาพถ่าย ภาพจากหนังสือพิมพ์ ฯลฯ)
7. เทป
8. เพลง คนตรี
9. ชีวิตของคนทั่วไป

การเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาตามหลักสูตรระโยมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521

กระทรวงศึกษาธิการได้ปรับปรุงหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นให้สอดคล้องกับระบบ
ชั้นเรียนใหม่ และนโยบายที่กำหนดไว้ในแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520 (กระทรวง
ศึกษาธิการ 2520 : หน้าคำสั่งที่ วก. 438/2520) ซึ่งเปลี่ยนระบบชั้นเรียนจากระบบ 7 :
3 : 2 มาเป็น 6 : 3 : 3 โครงสร้างของหลักสูตรมีทั้งวิชาบังคับและวิชาเลือก เพื่อเปิด
โอกาสให้นักเรียนได้สำรวจความถนัดและความสนใจมากขึ้น จัดกลุ่มวิชาให้สอดคล้องกับชีวิตและ
ความเป็นอยู่ของผู้เรียนให้มากที่สุด โดยเฉพาะกลุ่มสังคมศึกษา ซึ่งได้รวมวิชาต่าง ๆ ได้แก่

ภูมิศาสตร์

ประวัติศาสตร์

หน้าที่พลเมือง

ศีลธรรม

สังคมศึกษา

ประชากรศึกษาและสิ่งแวดล้อม

เศรษฐศาสตร์

ทั้ง 7 วิชาในกลุ่มวิชาบังคับได้เขียนรวมไว้ภายใต้หัวเรื่องเดียวกันคือ ชั้น
มัธยมศึกษาปีที่ 1 เรื่อง "ประเทศของเรา" ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 เรื่อง "เพื่อนบ้านของเรา"
และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เรื่อง "โลกของเรา" เพื่อให้สัมพันธ์กับชีวิตจริงของผู้เรียนจาก
สิ่งที่อยู่ใกล้ตัวออกไปหาไกลตัวตามลำดับ

ตามโครงสร้างของหลักสูตร นักเรียนจะต้องเรียนวิชาบังคับ 75 หน่วยการเรียนรู้
และเรียนวิชาเลือกอย่างน้อย 24 หน่วยการเรียนรู้ เกณฑ์การจบหลักสูตรผู้เรียนต้องได้หน่วย
การเรียนรู้ไม่ต่ำกว่า 90 หน่วยการเรียนรู้ และจะต้องผ่านวิชาบังคับภาษาไทยและสังคมศึกษา

นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงการอบรมนักเรียนในตอนเช้า เมื่อทำพิธีเคารพธงชาติแล้ว
ให้นักเรียนยึดมั่นในสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ตลอดจนระเบียบวินัยของนักเรียน
เป็นประจำทุกวัน โรงเรียนต้องจัดให้มีการประชุมอบรม สวดมนต์ไหว้พระตามโอกาสอันสมควร
และเหมาะสมแก่ท้องถิ่นอย่างน้อยสัปดาห์ละครั้งครึ่งชั่วโมง (กระทรวงศึกษาธิการ 2522 : 5)

โครงสร้างของหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 เฉพาะกลุ่มวิชา
สังคมศึกษา ได้กำหนดจำนวนคาบต่อสัปดาห์ต่อปีในวิชาบังคับสำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1
ปีที่ 2 และปีที่ 3 จำนวน 5 คาบ ส่วนวิชาเลือกสำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1, 2 ไม่ได้
กำหนดจำนวนคาบไว้ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 กำหนดจำนวนคาบต่อสัปดาห์ต่อปีไม่เกิน 4 คาบ
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ 2520: 3)

กลุ่มวิชาสังคมศึกษา แบ่งเป็นวิชาบังคับและวิชาเลือก ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ
2520: 73)

วิชาบังคับ

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

ส 101	ประเทศของเรา	5 คาบ/สัปดาห์/ภาค	2.5 หน่วยการเรียนรู้
ส 102	ประเทศของเรา	5 คาบ/สัปดาห์/ภาค	2.5 หน่วยการเรียนรู้

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2

ส 203	เพื่อนบ้านของเรา	5 คาบ/สัปดาห์/ภาค	2.5 หน่วยการเรียนรู้
ส 204	เพื่อนบ้านของเรา	5 คาบ/สัปดาห์/ภาค	2.5 หน่วยการเรียนรู้

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

ส 305	โลกของเรา	5 คาบ/สัปดาห์/ภาค	2.5 หน่วยการเรียนรู้
ส 306	โลกของเรา	5 คาบ/สัปดาห์/ภาค	2.5 หน่วยการเรียนรู้

วิชาเลือก ให้เลือกเรียนในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

ส 311	สังคมและวัฒนธรรมไทย	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส 312	ชีวิตและงานของบุคคลตัวอย่าง	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส 331	เศรษฐศาสตร์ทั่วไป	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส 341	กฎหมายในชีวิตประจำวัน	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส 351	การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้

การวัดผลและประเมินผล กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้ระเบียบว่าด้วยการประเมินผลการเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 ซึ่งรายละเอียดปรากฏในภาคผนวก

การเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524

หลักสูตรฉบับนี้ เป็นผลงานความร่วมมืออย่างดียิ่งของผู้ทรงคุณวุฒิทั้งจากวงราชการ และภาคเอกชน ตลอดจนผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์หลายสาขาวิชาโดยเฉพาะครู อาจารย์ ที่มีประสบการณ์ในทางปฏิบัติ ช่วยกันพิจารณาถ่วงถ่วงและเสนอแนะให้หลักสูตรฉบับนี้ เหมาะกับนโยบายหลักการและความต้องการของประเทศชาติบ้านเมือง (กระทรวงศึกษาธิการ 2523: คำนำ)

การจัดการศึกษาแบ่งเป็น 3 ชั้นคือ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 หรือ 6 ภาคเรียน ในปีการศึกษาหนึ่งมีเวลาเรียนไม่น้อยกว่า 200 วัน หรือ 40 สัปดาห์ ภาคเรียนละ 20 สัปดาห์และอาจเปิดภาคฤดูร้อนซึ่งมีเวลาเรียน 4 สัปดาห์ การจัดการเวลาเรียน เรียนวันละ 7 - 8 คาบ คาบละ 50 นาที สัปดาห์ละ 35 - 40 คาบ และให้เป็นคาบเวลาเรียน 28 - 35 คาบ เวลาที่เหลือให้โรงเรียนจัดกิจกรรมแนะแนว สอนซ่อม เสริมหรือให้นักเรียนเรียนซ้ำวิชาที่ไม่ผ่าน ไม่น้อยกว่า 3 คาบ และให้นักเรียนได้มีเวลาศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง (กระทรวงศึกษาธิการ 2523 : 11)

หน่วยการเรียน 1 หน่วยให้ใช้เวลาเรียน 2 คาบ/สัปดาห์/หนึ่งภาคเรียน สำหรับฤดูร้อนใช้เวลาเปิดเรียนเป็น 5 เท่าของเวลาที่กำหนดสำหรับภาคปกติ (กระทรวงศึกษาธิการ 2523 : 11)

นักเรียนที่เรียนจบหลักสูตร ต้องได้หน่วยการเรียนวิชาบังคับทั้งหมด ได้หน่วยการเรียนรวมไม่น้อยกว่า 75 หน่วยการเรียน และเข้าร่วมกิจกรรมร้อยละ 80 ของเวลาที่กำหนดไว้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2523 : 12)

จุดประสงค์ของหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 มีดังต่อไปนี้

(กระทรวงศึกษาธิการ 2523 : 7)

1. เพื่อให้รู้จักดำรงชีวิตบนพื้นฐานแห่งคุณธรรม มีความกล้าทางจริยธรรม ไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีความซื่อสัตย์ สุจริต และยุติธรรม มีระเบียบวินัย มีความอดทน รู้จักประหยัด มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว ท้องถิ่นและประเทศชาติ
2. เพื่อให้รู้จักวิธีการเรียนรู้ คิดเป็น ทำเป็น รู้จักแก้ปัญหา มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีนิสัยใฝ่หาความรู้และทักษะอยู่เสมอ เห็นคุณค่าของการทำงานที่สุจริต และสามารถทำงาน เป็นหมู่คณะ
3. เพื่อให้มีความรู้ ทักษะในวิชาอาชีพเพียงพอแก่การดำเนินชีวิต มีเจตคติที่ดีต่ออาชีพ รู้ช่องทางในการประกอบสัมมาชีพที่เหมาะสมกับคน เพื่อสร้างสรรค์ความเจริญต่อท้องถิ่นและประเทศชาติ
4. เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจและเห็นคุณค่าในวิทยาการ ศิลปะวัฒนธรรม ธรรมชาติและสังคม รู้จักใช้และอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม
5. เพื่อให้รู้จักเคารพในสิทธิ เสรีภาพของผู้อื่น รู้จักหน้าที่และรู้จักใช้สิทธิ เสรีภาพของตนในทางสร้างสรรค์บนรากฐานแห่งกฎหมาย จริยธรรมและศาสนา
6. เพื่อให้สำนึกในการเป็นคนไทยร่วมกัน เสียสละเพื่อส่วนรวม มีความรักชาติ รักประชาธิปไตย รู้จักใช้สติและปัญญาในการดำรงรักษาไว้ซึ่งความมั่นคงของชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์
7. เพื่อให้เข้าใจพื้นฐานและปัญหาการเมือง เศรษฐกิจและสังคมของประเทศและของโลกปัจจุบัน มีความสำนึกในการเป็นส่วนหนึ่งของมนุษยชาติ รู้จักแก้ปัญหาและข้อขัดแย้งด้วยวิธีการแห่งปัญญาและสันติวิธี

กลุ่มวิชาสังคมศึกษา ประกอบด้วยวิชา

ภูมิศาสตร์
 ประวัติศาสตร์
 รัฐศาสตร์
 จริยธรรม
 สังคมวิทยา
 เศรษฐศาสตร์
 กฎหมาย
 ประชากรศึกษาและสิ่งแวดล้อม

วิชาทั้งหมดนี้บูรณาการกันเป็นรายวิชาต่าง ๆ แบ่งเป็นวิชาบังคับและวิชาเลือก
 ซึ่งมีเวลาเรียน 2 คาบ/สัปดาห์/ภาค วิชาละ 1 หน่วยการเรียนรู้

วิชาบังคับ 6 หน่วยการเรียนรู้ ได้แก่

มัธยมศึกษาปีที่ 4 วิชา ส 401 สังคมศึกษา และ
 ส 402 สังคมศึกษา

มัธยมศึกษาปีที่ 5 วิชา ส 503 สังคมศึกษา และ
 ส 504 สังคมศึกษา

มัธยมศึกษาปีที่ 6 วิชา ส 605 สังคมศึกษา และ
 ส 606 สังคมศึกษา

(กระทรวงศึกษาธิการ 2523 : 138)

วิชาที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาโดยตรง ได้แก่ ส 402 (สังคมศึกษา)
 ส 606 (สังคมศึกษา) ส 041 (พุทธศาสนาในประเทศไทย) และ ส 042 (พระพุทธรูปและ
 พุทธศิลป์ในประเทศไทย)

วิชา ส 402 (สังคมศึกษา)

จุดมุ่งหมายของการเรียนการสอน ระบุไว้ในหลักสูตรดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ
 2523 : 141 - 143)

1. เพื่อให้ตระหนักในความสำคัญของจริยธรรมว่าเป็น เรื่องที่จำเป็นต่อชีวิตและมีประโยชน์ในการแก้ปัญหาชีวิตได้
2. เพื่อให้รู้จักใช้มาตรฐานการตัดสินใจที่ดีความชั่วได้ถูกต้อง
3. เพื่อให้รู้จักแยกข้อเท็จจริงออกจากความเห็นในการตัดสินใจต่าง ๆ
4. เพื่อให้เห็นความสำคัญของค่านิยมและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อค่านิยม ตลอดจนรู้จักการปลูกฝังค่านิยมที่ส่งเสริมการพัฒนาตนเองและสังคม
5. เพื่อให้รู้จักทำจิตใจให้สงบ ปรับจิตใจให้แข็งแกร่งคล่องแคล่วพร้อมที่จะเรียนและทำงานให้มีประสิทธิภาพ
6. เพื่อให้ตระหนักถึงคุณธรรมที่จำเป็นในการพัฒนาบุคลิกภาพและสังคม และประพฤติปฏิบัติคุณธรรม เหล่านั้นจน เป็นนิสัย

คำอธิบายรายวิชา

1. ศึกษาความหมายและประโยชน์ของจริยศาสตร์ที่มีต่อตนเองและสังคม และระดับของประโยชน์
2. ศึกษาความดีความชั่ว และมาตรฐานตัดสินความดีและความชั่วทั้งในแง่ปรัชญา

ศาสนาและสภาวะทาง เศรษฐกิจและสังคม

3. ศึกษาความหมายและความสำคัญของค่านิยม บัญญัติที่มีอิทธิพลต่อค่านิยม และการปลูกฝังค่านิยมโดยวิธีการแห่งปัญญา และวิธีการแห่งศรัทธา

4. ศึกษาคุณธรรมที่จำเป็นต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของปัจเจกบุคคลและการพัฒนาสังคมไทย ได้แก่ความละเอียดและเกรงกลัวต่อความชั่ว การประกอบความดี การทำจิตใจให้บริสุทธิ์ ความกล้าทางจริยธรรม ความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม ความมีวินัย ความซื่อสัตย์สุจริต ความกตัญญูทดแทน การรู้จักประมาณตนหรือความพอดี ความมีธำมรงค์ ความมีวิจาร์ณญาณในการตัดสินใจปัญหาต่าง ๆ การเสียสละ การรู้จักสร้างความสำเร็จในชีวิตของตนและสังคม การรู้จักเคารพในความคิดเห็นของตนเองและผู้อื่น ตลอดจนการไม่ เบียดเบียน และก่อความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น

5. ศึกษาความหมาย ความมุ่งหมายและประโยชน์ของสมาชิกทั้งในชีวิตประจำวัน ในการพัฒนาบุคลิกภาพและที่เป็นจุดหมายของศาสนา

6. ศึกษาหลักการและวิธีการสร้างสมาธิในระดับที่ใช้ในชีวิตประจำวัน และในระดับการพัฒนาบุคลิกภาพ

เนื้อหาวิชา ระบุไว้ในหลักสูตรดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2523 : 141 - 142)

จริยศาสตร์ จริยธรรม

มาตรฐานตัดสินใจความดีความชั่ว

ค่านิยม

การทำจิตใจให้สงบ

คุณธรรม ได้แก่ความละเอียดและความเกรงกลัวต่อความชั่ว การประกอบความดี

การทำจิตใจให้บริสุทธิ์ ความกล้าทางจริยธรรม ความรับผิดชอบ ความมีวินัย ความซื่อสัตย์สุจริต ความกตัญญูทดแทน ความมีธำมรงค์ การรู้จักประมาณตน ความมีวิจาร์ณญาณในการตัดสินใจปัญหา การเสียสละ การรู้จักสร้างความสำเร็จให้แก่ตนเองและสังคม การเคารพความคิดเห็นของผู้อื่น การไม่เบียดเบียนก่อความเดือดร้อนให้ผู้อื่น

วิชา ส 606 (สังคมศึกษา)

จุดมุ่งหมายของการเรียนการสอน ระบุไว้ในหลักสูตรดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ
2523 : 147 - 148)

1. เพื่อให้รู้จักความหมายของศาสนาและลัทธิ และให้เข้าใจความแตกต่างของศาสนาและลัทธิ
2. เพื่อให้รู้จักมูลเหตุการเกิดศาสนา และประเภทของศาสนา
3. เพื่อให้ตระหนักในความสำคัญและประโยชน์ของศาสนาต่อสังคมและปัจเจกบุคคล และให้สามารถนำมาปรับใช้กับชีวิตประจำวันได้
4. เพื่อให้รู้ประวัติศาสนา กำเนิด และวิวัฒนาการของนิกายสำคัญของศาสนาสำคัญ 4 ศาสนา ได้แก่ศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู พุทธ คริสต์และอิสลาม
5. เพื่อให้เข้าใจหลักคำสอนพื้นฐานของแต่ละศาสนาและพิธีกรรมของศาสนาพร้อมทั้งสามารถประกอบพิธีกรรมนั้น ๆ ตามควรแก่กรณี
6. เพื่อให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนิกชนต่างศาสนา

คำอธิบายรายวิชา

1. ศึกษาความหมายของศาสนาและลัทธิและความแตกต่างระหว่างศาสนากับลัทธิ ตลอดจนมูลเหตุของการเกิดศาสนาและประเภทของศาสนา
2. ศึกษาประโยชน์และความสำคัญของศาสนาที่มีต่อการดำเนินชีวิตของปัจเจกบุคคล และสังคม
3. ศึกษาศาสนาพุทธในเรื่องแหล่งกำเนิดและความเป็นมา เน้นสภาวะสังคัมมนุษย์ ก่อนพุทธกาล นิกายที่สำคัญ พระคัมภีร์ไตรปิฎก ตลอดจนศึกษาพิธีกรรมทางศาสนา เช่น พิธีบรรพชาอุปสมบท พิธีทอดกฐิน พิธีเกี่ยวกับวันสำคัญของศาสนา เป็นต้น
4. ศึกษาความสอดคล้องกันของคำสอนทั้ง 4 ศาสนา

วิชา ส 041 พุทธศาสนาในประเทศไทย

จุดมุ่งหมายของการเรียนการสอน ระบุไว้ในหลักสูตรดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ

2523 : 161 - 162)

1. เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับความเป็นมาของพุทธศาสนาในประเทศไทย
2. เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับระเบียบการปกครอง และการศึกษาของสงฆ์
3. เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจ ในบทบาทของพระมหากษัตริย์ต่อพุทธศาสนา
4. เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับบทบาทและความเคลื่อนไหวขององค์การ

ทางพุทธศาสนา ตลอดจนความสัมพันธ์กับศาสนาอื่น ๆ

คำอธิบายรายวิชา

1. ศึกษาการเข้ามาของพุทธศาสนาสู่ดินแดนสุวรรณภูมิ และวิวัฒนาการของพุทธศาสนาในประเทศไทยทั้งสมัยลานนา สุโขทัย กรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์

2. ศึกษาระเบียบปกครองสงฆ์ของไทยตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นต้นมาโดยสังเขป
3. ศึกษากระบวนการศึกษาของสงฆ์ในประเทศไทย ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นต้นมา
4. ศึกษาบทบาทของพระมหากษัตริย์ต่อพุทธศาสนา
5. ศึกษาบทบาทและความเคลื่อนไหวขององค์การทางพุทธศาสนาในประเทศไทย

ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับศาสนาอื่น ๆ

ส 042 พระพุทธรูปและพุทธศิลป์ในประเทศไทย

จุดมุ่งหมายของการเรียนการสอน ระบุไว้ในหลักสูตรดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ

2523 : 162 - 163)

1. เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจในประวัติ ที่มาและแนวความคิดของการสร้างพระพุทธรูป และพุทธศิลป์ของแต่ละสมัย
2. เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องโบราณคดีขั้นพื้นฐาน เกี่ยวกับพุทธรูปและพุทธศิลป์
3. เพื่อให้มีความรู้เกี่ยวกับประวัติและความสำคัญของพระพุทธรูปสำคัญของไทย

4. เพื่อให้นักเรียนสามารถจำแนกความแตกต่างของพระพุทธรูปแต่ละปางในสมัยต่าง ๆ ได้
5. เพื่อให้ตระหนักในความสำคัญของการอนุรักษ์พุทธศิลป์

คำอธิบายรายวิชา

1. ศึกษาสัญลักษณ์แทนพระพุทธรูป เจ้าก่อนสมัยมีพระพุทธรูป และประวัติการสร้างพระพุทธรูป
2. ศึกษาพุทธลักษณะและแนวความคิดในการสร้างพระพุทธรูปตามพุทธลักษณะสมัยต่าง ๆ
3. ศึกษาพุทธศิลป์สมัยต่าง ๆ และสกุลช่างต่าง ๆ
4. ศึกษาพุทธประวัติอันเป็นที่มาของพุทธรูปปางต่าง ๆ
5. ศึกษาประวัติพระพุทธรูปที่สำคัญของไทย เช่นพระพุทธรูปมณฑลพิษณุโลก พระพุทธลีลึงค์ พระพุทธรูปชินราช ฯลฯ
6. ศึกษาปัญหาการอนุรักษ์พุทธศิลป์ในประเทศไทย

การเรียนการสอน

วิชา ส 402 (สังคมศึกษา) ส 606 (สังคมศึกษา) ส 041 (พุทธศาสนาในประเทศไทย) และ ส 042 (พระพุทธรูปและพุทธศิลป์ในประเทศไทย) มีอัตราเวลาเรียน 2 คาบ/สัปดาห์/ภาค 1 หน่วยการเรียนรู้เท่ากันทุกวิชา

การวัดผลและประเมินผล กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการประเมินผลการเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 พ.ศ. 2523 มีรายละเอียดปรากฏในภาคผนวก

การเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาตามหลักสูตรวิชาสังคัมศึกษา พระพุทธศาสนาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.1 - ม.3) และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.4 - ม.6)

หลักสูตรวิชาสังคัมศึกษา พระพุทธศาสนาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.1 - ม.3) และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.4 - ม.6)

เมื่อกระทรวงศึกษาธิการ ได้ประกาศใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลายพุทธศักราช 2524 ไปแล้ว กรมวิชาการ ได้ติดตามผลการใช้หลักสูตรทั้งสองโดยตลอด และทราบว่า เนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนามีน้อยไป ไม่เป็นการส่งเสริมการเรียนการสอนศีลธรรม จริยธรรมพระพุทธศาสนาเท่าที่ควร กระทรวงศึกษาธิการให้กรมวิชาการร่างหลักสูตรพระพุทธศาสนาขึ้นทั้งระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยได้เรียนเชิญผู้ทรงคุณวุฒิทางพระพุทธศาสนาจากหน่วยราชการ สถาบันการศึกษา ทั้งในและนอกสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ภาคเอกชน และสื่อมวลชนตลอดจนอาราธนาพระเดชพระคุณพระเทพโสภณ พระราชวรรมณี และพระโสภณคณาภรณ์ในการให้คำแนะนำอย่างดีแก่คณะทำงานจนหลักสูตรสำเร็จมาด้วยดีจึงได้ประกาศใช้ในวันที่ 6 มกราคม 2527 เป็นต้นไป

การเปลี่ยนแปลงเพิ่มเติมวิชาสังคัมศึกษาในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 มีดังต่อไปนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2526 : 1 - 3)

1. ให้ยกเลิกจุดประสงค์วิชาสังคัมศึกษาข้อ 3 และให้ใช้ข้อความต่อไปนี้แทน

"3. เพื่อเสริมสร้างให้มีคุณภาพในการดำรงชีวิต มีศีลธรรมคุณธรรมประจำใจ และมีคุณสมบัติต่าง ๆ อันพึงประสงค์ของสังคัมใหม่"

2. ให้ยกเลิกจุดประสงค์รายวิชา ส 101 ส 102 ประเทศของเราข้อ 10 ของชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 (ม.1) และให้ใช้ข้อความต่อไปนี้แทน

"10. ให้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา จนสามารถเลือกสรรคุณธรรมที่จะนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและสังคม"

3. ให้เพิ่มเติมข้อความในจุดประสงค์ข้อ 5 ของ ส 203 ส 204 เพื่อนบ้านของเรา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 (ม.2) ดังต่อไปนี้

"5. ทวี ให้มีความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรมของพระพุทธศาสนาจนสามารถเลือกสรรคุณธรรมที่จะนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง สังคมไทยและความเข้าใจอันดีกับประเทศเพื่อนบ้าน"

4. ให้เพิ่มเติมคำอธิบายรายวิชาของ ส 203 ส 204 เพื่อนบ้านของเรา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 (ม. 2) ดังต่อไปนี้

"8. ศึกษาความเป็นมาและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในประเทศเพื่อนบ้าน พุทธจริยา ธรรมะ และพิธีกรรมตลอดจนแนวทางการดำเนินชีวิตของประชาชนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาในประเทศเพื่อนบ้าน"

5. ให้เพิ่มเติมข้อความในจุดประสงค์ข้อ 10 ของ ส 305 ส 306 โลกของเรา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 (ม.3) ดังต่อไปนี้

"10. ทวี ให้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมของพระพุทธศาสนาจนสามารถเลือกสรรคุณธรรมที่จะนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคมไทย อันจะนำไปสู่ความสงบสุขของโลก"

6. ให้เพิ่มเติมคำอธิบายรายวิชา ส 305 ส 306 โลกของเรา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 (ม.3) ดังต่อไปนี้

"6. ศึกษาความเป็นมาและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโลก วิเคราะห์
พุทธประวัติ พุทธจริยา ศึกษาธรรมะและพิธีกรรม ตลอดจนแนวทางการ
การดำเนินชีวิตของประชาชน ตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาและศาสนา
อื่นในโลก"

7. ในกรณีที่โรงเรียนไม่สามารถสอนได้ทันตามจำนวนคาบเวลาที่กำหนดไว้ใน
ในโครงสร้างของหลักสูตร ก็อนุญาตให้ใช้จำนวนคาบที่กำหนดไว้ในกิจกรรมแนะแนวและสอบซ่อม
เสริมไม่เกินสัปดาห์ละ 1 คาบ

หลักสูตรวิชาสังคมศึกษาในส่วนพระพุทธศาสนาที่เพิ่มเติมนี้ ใช้บังคับสอนแก่นัก
เรียนที่นับถือศาสนาพุทธ เท่านั้น สำหรับโรงเรียนที่มีนักเรียนนับถือศาสนาอื่น อาจสอนหัวข้อ
ธรรมในศาสนาอื่น ๆ ประกอบด้วยได้

เนื้อหาวิชา ระบุไว้ในหลักสูตรดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2527 :

5 - 11)

ม.1 (ประเทศของเรา)	ม.2 (เพื่อนบ้านของเรา)	ม.3 (โลกของเรา)
1. ความหมายของศาสนา ความจำเป็นที่ต้องนับถือ ศาสนา และองค์ประกอบ ของศาสนา 2. พุทธประวัติ การเผยแผ่ พระพุทธศาสนา เข้าสู่ ประเทศไทย และความ สำคัญของพระพุทธศาสนา ในฐานะศาสนาประจำชาติ 3. แก่นพุทธธรรม (อริยสัจสี่) (ปัญญา กรุณา แทรก ในทุกชั้น	1. ความเป็นมาและการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา เข้าสู่ประเทศ เพื่อนบ้าน 2. การนับถือพระพุทธศาสนาของ ประเทศเพื่อนบ้านในปัจจุบัน 3. หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ที่จะช่วยส่งเสริมความเข้าใจ อันดีกับประเทศเพื่อนบ้าน 4. พุทธจริยาอันเป็นแบบอย่าง การดำเนินชีวิต 5. หลักธรรมในพระพุทธศาสนา 5.1 โอวาทสาม	1. การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ไปสู่ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก และการนับถือพระพุทธศาสนา ในประเทศเหล่านั้น 2. การศึกษาและวิเคราะห์ พุทธประวัติ เกี่ยวกับการ แสวงหาความรู้ วิธีคิดของ พระพุทธเจ้า พระพุทธคุณ การเปรียบเทียบอิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ พุทธจริยา และ หลักธรรมในการสร้าง ความสงบสุขแก่โลก

ม.1 (ประเทศของเรา)	ม.2 (เพื่อนบ้านของเรา)	ม.3 (โลกของเรา)
<p>4. หลักธรรมในพระพุทธศาสนา</p> <p>4.1 ศิล้า ธรรมห้า</p> <ul style="list-style-type: none"> - การไม่ประทุษร้ายชีวิต และร่างกายผู้อื่น การมีเมตตากรุณา - การไม่ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ให้ การทะเลี่ยงชีพโดยสุจริต - การไม่ประทุษพิตในของรักของผู้อื่น การสันโดษในคู่ครองและของรัก - การไม่พูดปด การพูดแต่ความจริง พูดจาไพเราะ สุภาพ - การงดเว้นของมีนเมา และสิ่งเสพติด ความมีสติสัมปชัญญะ <p>4.2 อิทธิบาทสี่</p> <ul style="list-style-type: none"> - ความพอใจ ไม่รักไม่หาความรู้และไม่สร้างสรรค์ - ความเพียรพยายาม มีความอดทนไม่ท้อถอย 	<ul style="list-style-type: none"> - เว้นจากการประทุษชั่ว กระทำผิดกฎหมาย ศิลธรรมและประเพณี - การทำดี ผิดอบรมคน ให้เจริญด้วยคุณธรรม - การทำใจให้บริสุทธิ์สงบ ผ่องใสและ เบิกบาน รู้จักคิดพิจารณาให้เข้าใจ สิ่งทั้งหลายได้ถูกต้องตามความเป็นจริง <p>5.2 สติสัมปชัญญะ</p> <ul style="list-style-type: none"> - ความระลึกได้และปฏิบัติ ตามหลักการและกฎเกณฑ์ที่ชอบธรรม - การระมัดระวังอันตราย อันจะเกิดแก่ตนเองและผู้อื่น เนื่องจากการกระทำของตน และสิ่งแวดล้อม - การหมั่นตรวจตราและ ไตร่ตรองความประพฤติ และการปฏิบัติตนอยู่เสมอ <p>5.3 พละห้า</p> <ul style="list-style-type: none"> - ศรัทธา ความเชื่อ ความมั่นใจ เห็นคุณค่าในสิ่งนั้น - วิริยะ ความเพียรพยายาม 	<p>3. บทบาทของพุทธศาสนิกชน (อุบาสกธรรมเจ็ด)</p> <p>3.1 หมั่นไปวัด พบปะ พระสงฆ์ผู้ทรงศีล ทรงคุณความรู้</p> <p>3.2 หมั่นฟังธรรมศึกษา ค้นคว้าหาความรู้ หลักความจริงและ สิ่งที่ดีงาม เป็นประโยชน์</p> <p>3.3 ผูกตนเองให้มีระเบียบวินัย มีศีลธรรมที่ดีงาม ยิ่ง ๆ ขึ้นไป</p> <p>3.4 สร้างความรู้สึกที่ดีงาม มีความเลื่อมใสต่อ พระสงฆ์ทั่ว ๆ ไป ทั้งหมดไม่ว่าพระผู้ใหญ่ผู้น้อย พระใหม่ พระเก่า</p> <p>3.5 ฟังธรรม เล่าเรียน คำสอนด้วยจิตใจที่เป็นกุศล ตั้งใจนำมา ประพฤติปฏิบัติ</p> <p>3.6 ไม่แสวงหาเขตบุญ นอกหลักพระพุทธศาสนา</p> <p>3.7 เอาใจใส่ชวนช่วยบำรุง ส่งเสริมพระพุทธศาสนา</p>

ม.1 (ประเทศของเรา)	ม.2 (เพื่อนบ้านของเรา)	ม.3 (โลกของเรา)
<ul style="list-style-type: none"> - ความเอาใจใส่และตั้งใจแน่วแน่ในการทำงาน - การหมั่นใช้ปัญญาและสติตรวจตราและคิดไตร่ตรอง <p>4.3 ทิศหก</p> <ul style="list-style-type: none"> - การเป็นบุตรและบิดา มารดาที่ดี - การเป็นศิษย์และเป็นครูที่ดี - การเป็นมิตรที่ดี - การเป็นสามีและเป็นภรรยาที่ดี - การเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี - การเป็นนายจ้างและลูกจ้างที่ดี <p>4.4 สังคหวัตถุสี่</p> <ul style="list-style-type: none"> - การให้ปัน ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ไม่เห็นแก่ตัว - การชุกดีมีเหตุผลเป็นประโยชน์ - การทำตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น 	<ul style="list-style-type: none"> - สติ ความระลึกได้หรือตื่นตัวอยู่ทุกขณะ - สมาธิ ความตั้งใจมั่น ความแน่วแน่ในการกระทำ - ปัญญา ความฉลาดรอบรู้ ความกระจ่างในเรื่องนั้น <p>5.4 อบายมุขสี่</p> <ul style="list-style-type: none"> - การไม่คบคนชั่วเป็นมิตร - การไม่เสพสิ่งเสพคิด - การไม่เล่นการพนัน - การไม่เล่นนักเลงหญิง <p>5.5 ขรราวาสธรรมสี่</p> <ul style="list-style-type: none"> - การรักษาความสัตย์ ความจริงใจต่อตนเองที่จะประพฤติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม - การรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเองให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความสัตย์ ความดีนั้น - การอดทน อคกสันและอดออม ที่จะไม่ประพฤติกว้างความสัจสุจริต ไม่ว่าจะช่วยเหตุประการใด 	<p>4. หลักธรรมในพระพุทธศาสนา</p> <p>4.1 โลกपालธรรม</p> <ul style="list-style-type: none"> - ทิริ ความละเอียดใจในการประพฤติชั่ว ด้วยกาย วาจา ใจ ของคนทั้งในที่ลับและที่แจ้ง - โอดิตปะยะ ความเกรงผิด ไม่กล้าทำผิด มีความเกรงกลัวต่อบาป <p>4.2 กุศลกรรมบถสิบ</p> <ul style="list-style-type: none"> - เว้นการทำลายชีวิต ช่วยเหลือเกื้อกูล - เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ให้ เคารพกรรมสิทธิ์ - เว้นประพฤติดีกในกามสัน โศษในคู่ครอง - เว้นคำพูดเท็จ กล่าวคำสัตย์ - เว้นพูดส่อเสียด พูดคำสมานสามัคคี - เว้นพูดคำหยาบ พูดคำสุภาพไพเราะ

ม.1 (ประเทศของเรา)	ม.2 (เพื่อนบ้านของเรา)	ม.3 (โลกของเรา)
<p>- การทำคน เสมอต้น เสมอปลาย</p> <p>5. ความรู้เกี่ยวกับทาน ความสุข ความทุกข์</p> <p>6. การศึกษาความหมาย คุณค่าและวิธีการปฏิบัติ พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เกี่ยวกับการ อารามาศิล การ อารามธรรม การ เข้าถึงไตรสรณาคมน์ การไหว้ การกราบ การจัดที่บูชาพระ การจุดธูปเทียน</p> <p>7. การปฏิบัติตนในวัน มาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วัน เข้าพรรษา วันออกพรรษา</p>	<p>- การรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริตและรู้จักสละ ประโยชน์ส่วนน้อยของตน เพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ ของบ้านเมือง</p> <p>5.6 จักรสี่</p> <p>- อยู่ในถิ่นที่เหมาะสม มีสิ่งแวดล้อมดีงาม เกื้อกูล (ปฏิรูป เทสวาสะ)</p> <p>- คบคนดี มีกัลยาณมิตร (สัปปุริสสุบัสสยะ)</p> <p>- ตั้งตนไว้ชอบ มีหลัก ในการดำเนินชีวิต แน่วแน่ในจุดหมายที่ ดีงาม (อัครสัมมาปณิธิ)</p> <p>- มีดีเป็นทุนไว้ ฝึกฝน สร้างสมความดีงาม คุณสมบัติความสามารถ เตรียมตัวให้พร้อมไว้ ก่อน (บุพเพกตปุญญตา)</p> <p>6. ความรู้เกี่ยวกับกรรม</p> <p>7. การศึกษาความหมาย คุณค่า และวิธีการปฏิบัติพิธีกรรมทาง พระพุทธศาสนา เกี่ยวกับ</p>	<p>- เว้นชุด เพื่อ เจ้อ ชุดค่าที่มี เหตุผล เป็นประโยชน์</p> <p>- ไม่โลภอยากได้ของเขา คิด เสียสละ</p> <p>- ไม่พยายามฟ้องร้าย เขา มี เมตตา</p> <p>- สัมมาทิฐิ เห็นชอบ ตามคลองธรรม</p> <p>4.3 ทิฐุธรรมมีกตลประโยชน์สี่</p> <p>- ความขยันหมั่นเพียร หนักเอาเบาสุ่ ไม่ เลือ่งงาน</p> <p>- การประหยัด ใช้จ่าย น้อยกว่ารายได้ รู้จัก รักษาและเพิ่มพูนทรัพย์สิน ของตน</p> <p>- การคบเพื่อนที่ดี</p> <p>- การ เลี้ยงชีวิตตาม สมควรแก่กำลังที่หา มาได้ ไม่หุ้ง เพื่อ</p> <p>4.4 สัปปุริสธรรม เจ็ด</p> <p>- การรู้จักวิเคราะห์ สา เหตุของสถานการณ์ และความ เป็นไปของ ชีวิต</p>

ม.1 (ประเทศของเรา)	ม.2 (เพื่อนบ้านของเรา)	ม.3 (โลกของเรา)
	<p>การสมาทานศีล</p> <p>การทำบุญตักบาตร</p> <p>การถวายภัตตาหาร</p> <p>การถวายสังฆทาน</p> <p>สลากภัต การประเคน</p> <p>การกรวดน้ำ การถวาย</p> <p>ผ้าอาบน้ำฝน พิธีทอด</p> <p>กฐิน ทอดผ้าป่า</p> <p>8. ความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับ</p> <p>วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา</p>	<ul style="list-style-type: none"> - การรู้จักวิเคราะห์ สาระและผลอันเกิด จากสาเหตุดังกล่าว - การรู้จักวิเคราะห์ ตนเองทั้งในด้านความรู้ คุณธรรมและความสามารถ - การรู้หลักของความพอดี การดำเนินชีวิตพอเหมาะ พอควร - การรู้จักปฏิบัติตนให้ถูก กาละ เทศะ - การรู้จักปฏิบัติ การปรับคน และการแก้ไขตนให้เหมาะ สมกับสภาพของกลุ่มชนและ ชุมชน - การรู้จักปฏิบัติตนให้ เหมาะสมกับบุคคล ซึ่ง มีความแตกต่างกัน <p>4.5 พรหมวิหารสี่</p> <ul style="list-style-type: none"> - การปรารถนาให้ผู้อื่น ได้รับสุข - การปรารถนาให้ผู้อื่น พ้นทุกข์ - การยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี - การรู้จักวางเฉยเมื่อ ผู้อื่นสมควรหรือสามารถ

ม.1 (ประเทศของเรา)	ม.2 (เพื่อนบ้านของเรา)	ม.3 (โลกของเรา)
		<p>รับผิดชอบการกระทำของ เขาด้วยเหตุผล ไม่ดีใจ ไม่เสียใจ ไม่เอนเอียง หรือก้าวก่ายแทรกแซง</p> <p>4.6 ไพบูลย์สอง (ความพริ้ง พร้อมบริบูรณ์รุ่งเรือง)</p> <ul style="list-style-type: none"> - อามิสไพบูลย์ ความไพบูรณ์ แห่งวัตถุ - ธรรมไพบูรณ์ ความไพบูรณ์ แห่งธรรม <p>5. ความรู้เกี่ยวกับบุญ-บาป กุศล- อกุศล และ สันโคช-ไม่สันโคช</p> <p>6. การศึกษาความหมาย คุณค่าและ วิธีการปฏิบัติพิธีกรรมทาง พระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการ สวดมนตร์ การบรรพชา และ อุปัชฌาย์</p> <p>7. การวิเคราะห์พิธีกรรมและ ประเพณีทางพระพุทธศาสนา ในด้านความ เหมาะสมและ สอดคล้องกับการดำเนินชีวิต ในสังคมปัจจุบัน</p>

ต่อมากระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศเพิ่มเติมรายวิชาในหลักสูตรมัธยมศึกษา
ตอนปลายพุทธศักราช 2524 คำสั่งที่ วก.259/2523 โดยให้เพิ่มเติมรายวิชาพระพุทธศาสนา
ในหลักสูตรกลุ่มสังคมศึกษา ทุกวิชา มีอัตราเวลาเรียน/คาบ/สัปดาห์/ภาค 0.5 หน่วยการเรียน
ให้เรียนภาคละ 1 รายวิชาตลอด 3 ปี ตั้งแต่ปีการศึกษา 2527 ดังรายวิชาต่อไปนี้

ส 048	พระพุทธศาสนา
ส 049	พระพุทธศาสนา
ส 0410	พระพุทธศาสนา
ส 0411	พระพุทธศาสนา
ส 0412	พระพุทธศาสนา
ส 0413	พระพุทธศาสนา

การจัดคาบเวลาสอน โรงเรียนอาจจัดแทนวิชาเลือกอื่นที่เห็นว่ามีควมสำคัญ
น้อยที่สุด หรืออาจจัดคาบเวลาเรียนเพิ่มเติมสัปดาห์ละ 1 คาบ ทุกภาคเรียน ในกรณีที่ไม่
สามารถจัดแทนวิชาเลือกที่โรงเรียนได้จัดแผนการเรียนไว้แล้ว (กระทรวงศึกษาธิการ 2527 :
คำสั่งที่ ศธ 0607/29651)

จุดประสงค์ของหลักสูตร มีดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2527 : 20)

1. เพื่อเสริมความรู้พระพุทธศาสนาของหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษา
ตอนปลาย เท่าที่ เป็นอยู่ในสภาพปัจจุบัน
2. เพื่อให้ นักเรียนทราบพระพุทธรูปประวัติ พุทธกิจ พุทธจริยา และพระพุทธรูป
ที่สำคัญต่อจากความรู้ตามหลักสูตร เดิม
3. เพื่อให้ นักเรียน เข้าใจหลักธรรมและสาระสำคัญของพระพุทธศาสนา สามารถ
มองเห็นภาพรวมของพระพุทธศาสนา
4. เพื่อให้ นักเรียนทราบ เรื่องสำคัญเกี่ยวกับพระสงฆ์ในประเทศไทย เพื่อ
ประโยชน์ในการอนุรักษ์พระพุทธศาสนา
5. เพื่อให้ นักเรียนสามารถวิเคราะห์ เปรียบ เทียบหลักธรรมในพระพุทธศาสนา
กับหลักการทางวิทยาศาสตร์ได้
6. เพื่อให้ นักเรียนตระหนักถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนาในการดำเนินชีวิต

พัฒนาตนเอง พัฒนาสังคม และประเทศชาติ

7. เพื่อให้นักเรียนสามารถนำหลักธรรมไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้

เนื้อหาวิชา ทักษะชีวิตมีอัตราเวลาเรียน 1 คาบ/สัปดาห์/ภาค 0.5 หน่วยการเรียนรู้

(กระทรวงศึกษาธิการ 2527 : 22 - 26)

มัธยมศึกษาปีที่ 4	มัธยมศึกษาปีที่ 5	มัธยมศึกษาปีที่ 6
ส 048 พระพุทธศาสนา 1 คาบ/สัปดาห์/ ภาค 0.5 หน่วย การเรียน	ส 0410 พระพุทธศาสนา 1 คาบ/สัปดาห์/ภาค 0.5 หน่วยการเรียนรู้	ส 0412 พระพุทธศาสนา 1 คาบ/สัปดาห์/ภาค 0.5 หน่วยการเรียนรู้
ส 049 พระพุทธศาสนา 1 คาบ/สัปดาห์/ คาบ 0.5 หน่วย การเรียน	ส 0411 พระพุทธศาสนา 1 คาบ/สัปดาห์/ภาค 0.5 หน่วยการเรียนรู้	ส 0413 พระพุทธศาสนา 1 คาบ/สัปดาห์/ภาค 0.5 หน่วยการเรียนรู้
1. วิเคราะห์พระพุทธรูป ประวัตินพระพุทธรูป และพระพุทธรูป 1.1 พระพุทธรูปประวัติ 1.1.1 ลักษณะ สังคมของ ชุมชนทวีป ในสมัย พุทธกาล	1. ศึกษาและวิเคราะห์พระ ธรรมวินัย 1.1 พระธรรมวินัย : หลักการทั่วไปของ พระพุทธศาสนา (พระธรรมและ พระวินัย) 1.2 หลักสัทธิธรรม 3 : ปรีชาปฏิบัติ ปฏิเวธ 1.3 คุณประโยชน์ของ พระธรรมที่มีต่อผู้ปฏิบัติ	1. พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา 1.1 กำเนิดพระสงฆ์ 1.2 สมมติสงฆ์กับอริยสงฆ์ 1.3 วัตถุประสงค์ของการมี วินัยสงฆ์ 1.4 ฐานะและหน้าที่ของ พระสงฆ์ 1.5 การปกครองคณะสงฆ์ ของไทย 1.6 การศึกษาของพระสงฆ์ 1.7 บทบาทของพระสงฆ์ ในการพัฒนาสังคม

มัธยมศึกษาปีที่ 4	มัธยมศึกษาปีที่ 5	มัธยมศึกษาปีที่ 6
<p>1.1.2 สถานะทางสังคมของเจ้าชายลิทัตถะ</p> <p>1.1.3 การมองโลกมองชีวิตของเจ้าชายลิทัตถะ</p> <p>1.1.4 การคร่ำครวญและความยากลำบากในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในระยะเริ่มแรก</p> <p>1.1.5 บทบาทของพุทธสาวกที่สำคัญในการประดิษฐานและเผยแผ่พระพุทธศาสนา</p>	<p>1.4 ความเป็นมาโดยย่อของพระธรรมวินัย</p> <p>1.5 โครงสร้างและสาระสำคัญของพระไตรปิฎกโดยสังเขป</p> <p>2. หลักธรรม</p> <p>2.1 ตัวอย่างของการทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว</p> <p>2.2 ความหมายของ "กรรม"</p> <p>2.3 ความหมายของกฎแห่งกรรม</p> <p>2.4 ความหมายของกรรมวิบาก</p> <p>2.5 ความสัมพันธ์ระหว่างกฎแห่งกรรมกับการเวียนว่ายตายเกิด</p> <p>2.6 ความหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด</p> <p>3. พระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์</p> <p>3.1 จุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนากับของวิทยาศาสตร์</p>	<p>1.8 พระสงฆ์ผู้มีบทบาทสำคัญในอดีต (เน้นเฉพาะสภาระสำคัญของประวัติที่เป็นตัวอย่างอันดีงาม)</p> <ul style="list-style-type: none"> - พระพนรัตน์ วัดป่าแก้ว - สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส - สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาปวเรศวริยาลังกรณ์ - สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส - สมเด็จพระพุทธอาจารย์ (โต) วัดระฆังโฆสิตาราม - ครูบาศรีวิชัย - พระรัตนธัมมณี (ม่วง) วัดท่าโพธิ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช - หลวงพ่อเงิน วัดคอนยายหอม - หลวงพ่อคล้าย วัดสวนขัน - พระอาจารย์ฝั้น (อาจาโร) <p>1.9 พระคุณของสงฆ์ (พระสังฆคณ)</p> <p>1.10 การปฏิบัติตนของพุทธศาสนิกชนต่อพระสงฆ์</p> <p>2. สาราณียธรรม 6 : (หลักการสร้างความสามัคคี)</p>

มัธยมศึกษาปีที่ 4	มัธยมศึกษาปีที่ 5	มัธยมศึกษาปีที่ 6
<p>1.2 พระพุทธคุณ 3</p> <p>1.2.1 พระปัญญาคุณ</p> <p>1.2.2 พระบริสุทธิคุณ</p> <p>1.2.3 พระมหากรุณาคุณ</p> <p>1.3 พระพุทธจริยา 3</p> <p>1.3.1 โลกัตถจริยา (การบำเพ็ญประโยชน์แก่โลก)</p> <p>1.3.2 ญาติถจริยา (การบำเพ็ญประโยชน์แก่พระประยูรญาติ)</p> <p>1.3.3 พุทธัตถจริยา (การบำเพ็ญประโยชน์ในฐานะเป็นพระพุทธเจ้า)</p> <p>2. พละ 4 : ธรรมอันเป็นพลังทำให้ดำเนินชีวิตด้วยความมั่นคงและด้วยความปลอดภัย</p> <p>2.1 ปัญญาพละ (กำลังคือปัญญา)</p>	<p>3.2 ความเชื่อซึ่งมีปัญญากำกับตามหลักพระพุทธศาสนา (เช่น กาลามสูตร) กับความเชื่อตามหลักวิทยาศาสตร์</p> <p>3.3 การคิดแบบพุทธกับการคิดแบบวิทยาศาสตร์</p> <p>3.4 ความสอดคล้องและความแตกต่างระหว่างหลักพระพุทธศาสนา (เช่น ไตรลักษณ์) กับหลักวิทยาศาสตร์</p> <p>4. ธรรมอันเป็นอุดมมงคลสำหรับบุคคลในสังคม</p> <p>4.1 เลี้ยงดูบิดามารดา</p> <p>4.2 เลี้ยงดูบุตร</p> <p>4.3 เลี้ยงดูภริยา</p> <p>4.4 สงเคราะห์ญาติ</p> <p>4.5 มีความกตัญญู</p> <p>4.6 ทำกิจกรรมที่ไม่มีโทษแต่เป็นประโยชน์เกื้อกูล (อนวัชชกรรม เช่น ตัวอย่างในวนโรปสุตร</p>	<p>3. อปริหานิยธรรม 7 : ธรรมอันเป็นเหตุให้ปราศจากความเสื่อม (เป็นไปเพื่อความเจริญทั้งส่วนคนและส่วนรวม)</p> <p>4. อคติ 4 : ความลำเอียง</p> <p>5. ทศพิธราชธรรม : ธรรมสำหรับผู้นำ</p> <p>6. ธรรมอันเป็นอุดมมงคลสำหรับพุทธศาสนิกชน</p> <p>6.1 ความไม่ประมาท</p> <p>6.2 ความเคารพ</p> <p>6.3 ความอ่อนน้อมถ่อมตน</p> <p>6.4 ความสันโดษ</p> <p>6.5 ความอดทน</p> <p>6.6 ความเป็นผู้ว่าง่าย</p> <p>6.7 การพบปะสมณะ</p> <p>6.8 การฟังธรรม</p> <p>6.9 การสนทนาธรรม</p> <p>7. พระพุทธศาสนาอันเป็นหลักในการดำเนินชีวิตของบุคคลและสังคม (เน้นการเลือกข้อธรรมมาปฏิบัติให้เหมาะสม</p>

มัธยมศึกษาปีที่ 4	มัธยมศึกษาปีที่ 5	มัธยมศึกษาปีที่ 6
<p>2.2 วิริยพละ (กำลังคือ ความเพียร</p> <p>2.3 อนุวัชพละ (กำลัง คือการกระทำที่ไม่มี โทษ)</p> <p>2.4 สังคหพละ (กำลัง คือการสังเคราะห์)</p> <p>3. อริยวัฑฒิ 5 (ความเจริญ อันประเสริฐ) : หลัก ความเจริญอกงามของ อารยชน</p> <p>3.1 ศรัทธา (ความเชื่อ ในสิ่งที่ควรเชื่อ)</p> <p>3.2 ศีล (ความประพฤติ ดี มีวินัย เลี้ยงชีพ สุจริต</p> <p>3.3 สุตตะ (การสดับ ตรับฟัง หรือเล่าเรียน ศึกษา)</p> <p>3.4 จาคะ (การเผื่อแผ่ เสียสละ)</p> <p>3.5 ปัญญา (ความรอบรู้ ในสิ่งที่ควรรู้ รู้คิด รู้พิจารณา ฉลาดใน ความเจริญ ความ เลื่อมและวิธีการ</p>	<p>อันว่าด้วยประโยชน์ สาธารณะในพระ ไตรปิฎก เล่ม 15)</p> <p>5. ภาคปฏิบัติ</p> <p>5.1 สมาธิ : การฝึก สมาธิ (เน้นนิรณัม 5)</p> <p>5.2 มรรยาทชาวพุทธ ประเพณี พิธีกรรม</p>	<p>8. ภาคปฏิบัติ</p> <p>8.1 ปัญญาและการฝึกปัญญา (เน้นแนวปฏิบัติตามหลัก สติปัฏฐาน)</p> <p>8.2 มรรยาทชาวพุทธ ประเพณี พิธีกรรม</p>

มัธยมศึกษาปีที่ 4	มัธยมศึกษาปีที่ 5	มัธยมศึกษาปีที่ 6
<p>4. ธรรมอันเป็นอุดมมงคล สำหรับผู้ปฏิบัติ (ควรรออธิบาย ในเชิงเสริมหมวดธรรมที่ เรียนมาแล้ว)</p> <p>4.1 ไม่คบคนพาล 4.2 คบบัณฑิต 4.3 บูชาผู้ที่ควรบูชา 4.4 สดับตรับฟังมาก 4.5 ชำนาญในวิชาชีพ 4.6 มีระเบียบวินัยดี 4.7 กล่าววาจาดี 4.8 ทำงานไม่คั่งค้างสับสน</p> <p>5. ภาคปฏิบัติ</p> <p>5.1 ฝึกสมาธิ : ความหมาย จุดประสงค์ และ ประโยชน์ของการฝึก สมาธิ</p> <p>5.2 มรณาทชาวพุทธ ประเพณี พิธีกรรม</p>		

สื่อการเรียนการสอน เพื่อให้การเลือกใช้หนังสือเรียนและสื่อการเรียนอื่น ๆ ในโรงเรียนเป็นไปด้วยความเรียบร้อยและถูกต้อง กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการจึงได้กำหนดหนังสือเรียนตามคำสั่งกระทรวงศึกษาธิการที่ วก 164/2531 สำหรับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น และคำสั่งที่ วก.91/2532 สำหรับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยให้ดำเนินการดังต่อไปนี้

1. ให้โรงเรียนแต่งตั้งคณะกรรมการ ซึ่งประกอบด้วย หัวหน้าสถานศึกษาหรือผู้ช่วยสถานศึกษา เป็นประธาน หัวหน้าหมวด และครูผู้สอนทุกหมวดวิชาตามจำนวนที่เหมาะสม เป็นกรรมการดำเนินการพิจารณา เลือกหนังสือเรียนเพื่อใช้ในโรงเรียน
2. โรงเรียนในส่วนกลางให้ส่งบัญชีรายชื่อหนังสือเรียนที่โรงเรียนเลือกใช้ให้คณะกรรมการบริหารกลุ่มโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น และอธิบดีหรือหัวหน้าส่วนราชการที่โรงเรียนสังกัดอยู่เพื่อทราบ สำหรับโรงเรียนในส่วนภูมิภาคให้ส่งบัญชีรายชื่อหนังสือเรียนที่โรงเรียนเลือกใช้ให้คณะกรรมการบริหารกลุ่มโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นที่โรงเรียนสังกัดอยู่ และศึกษาธิการจังหวัดเพื่อทราบ
- ให้กรมหรือส่วนราชการและศึกษาธิการจังหวัดรวบรวมบัญชีรายชื่อหนังสือเรียนที่โรงเรียนเลือกใช้ส่งให้กรมวิชาการทราบภายในเดือนเมษายน
3. ให้โรงเรียนดำเนินการประเมินหนังสือเรียนที่เลือกใช้อย่างสม่ำเสมอ อาจให้ครูผู้สอนประเมินหรือตั้งเป็นกรรมการประเมินต่างหากอีกก็ได้
4. โรงเรียนจะเปลี่ยนแปลงหนังสือเรียนที่เลือกใช้แล้วในแต่ละรายวิชาได้ก็ต่อเมื่อใช้หนังสือเล่มนั้น ๆ มาแล้วไม่น้อยกว่า 3 ปี ยกเว้นกรณีที่โรงเรียนมีเหตุผลความจำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนแปลงหนังสือเรียนที่เลือกใช้ก่อนครบกำหนด โรงเรียนจะต้องมีผลการประเมินที่มีคุณภาพเชื่อถือได้ประกอบการพิจารณา และเสนอต่อกลุ่มโรงเรียน ศึกษาธิการจังหวัดและกรมวิชาการตามลำดับ
5. ในกรณีที่โรงเรียนเลือกหนังสืออย่างไม่ถูกต้อง หรือส่อไปในทางมิชอบ มิได้คำนึงถึงผลการเรียนของนักเรียนเป็นเกณฑ์สำคัญ ให้กรมวิชาการแจ้งกรมเจ้าสังกัดของโรงเรียนนั้น ๆ ดำเนินการพิจารณาแก้ไขตามมาตรการที่เหมาะสมต่อไป (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ 2532: 1 - 2)

เฉพาะวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ให้เลือกใช้นั่งสือต่อไปนี้

1 รายการ ในแต่ละระดับชั้น (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ : 32 - 36)

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

หนังสือเรียนสังคมศึกษา ประเทศของเรา ส101 ส102 (ในล่วนที่ว่าด้วย
พระพุทธศาสนา) ซึ่งแต่งโดย

- กระทรวงศึกษาธิการ
- นายสุชีพ ปุญญานุภาพ นายวศิน อินทสระ และนายสุนทร ฅ รังษี
บริษัทสำนักพิมพ์วัฒนาพานิชจำกัด
- นายวิจิตร เกิดวิสิษฐ บริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชจำกัด
- นายอภิวัฒน์ ปรีชาประศาสน์ สำนักพิมพ์นิยมวิทยา
- นายชำนาญ นิสารัตน์ บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชจำกัด
- นายวิทย์ วิศทเวทย์ นายพลศักดิ์ จิรไกรศิริ และนายสมบูรณ
สุขสำราญ ห้างหุ้นส่วนจำกัดอักษรเจริญทัศน์

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2

หนังสือเรียนสังคมศึกษา เพื่อนบ้านของเรา ส203 ส204 เรื่องพระพุทธ
ศาสนา ซึ่งแต่งโดย

- กระทรวงศึกษาธิการ
- นายสุชีพ ปุญญานุภาพ นายวศิน อินทสระ และนายสุนทร ฅ รังษี
บริษัทสำนักพิมพ์วัฒนาพานิชจำกัด
- นายวิจิตร เกิดวิสิษฐ บริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชจำกัด
- นายอภิวัฒน์ ปรีชาประศาสน์ สำนักพิมพ์นิยมวิทยา
- นายชำนาญ นิสารัตน์ บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชจำกัด
- นายวิทย์ วิศทเวทย์ นายพลศักดิ์ จิรไกรศิริ และนายสมบูรณ
สุขสำราญ ห้างหุ้นส่วนจำกัดอักษรเจริญทัศน์

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

หนังสือเรียนสังคมศึกษา โลกของเรา ส305 ส306 เรื่องพระพุทธศาสนา
แต่งโดย

- กระทรวงศึกษาธิการ
- นายสุชีพ ปุญญานุภาพ นายวศิน อินทสระ และนายสุนทร ฌ รั้งธี
บริษัทสำนักพิมพ์วัฒนาพานิชจำกัด
- นายวิจิตร เกศวลิษฐ์ บริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชจำกัด
- นายวิทย์ วิศทเวทย์ นายพลศักดิ์ จิรไกรศิริ และนายสมบูรณ์
สุขสำราญ ห้างหุ้นส่วนจำกัดอักษรเจริญทัศน์
- นายอภิวัฒน์ ปรีชาประศาสน์ สำนักพิมพ์นิยมวิทยา

สำหรับคู่มือครูหรือคู่มือการสอน ครูผู้สอนอาจใช้สอนได้มากกว่า 1 เล่มสำหรับ
หนึ่งวิชา มีดังนี้ (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ 2532: 69 - 70)

- คู่มือของกระทรวงศึกษาธิการ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1
- คู่มือของกระทรวงศึกษาธิการ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2
- คู่มือของกระทรวงศึกษาธิการ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

เฉพาะวิชาพระพุทธศาสนาและวิชาที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในระดับ
มัธยมศึกษาตอนปลายให้เลือกใช้น้ำหนักต่อไปนี้ 1 รายการในแต่ละระดับชั้น (กรมวิชาการ
กระทรวงศึกษาธิการ 2532: 86 - 88)

หนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษา พระพุทธศาสนา ส048 ส049 ชั้นมัธยมศึกษา
ตอนปลาย ซึ่งแต่งโดย

- กระทรวงศึกษาธิการ
- นายสุนทร ฌ รั้งธี นายวศิน อินทสระ และนายสุวรรณ เพชรนิล
บริษัทสำนักพิมพ์วัฒนาพานิชจำกัด
- นายวิจิตร เกศวลิษฐ์ บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชจำกัด
- นายวิทย์ วิศทเวทย์ และนายเสฐียรพงษ์ วรรณปก ห้างหุ้นส่วนจำกัด
อักษรเจริญทัศน์

หนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษา พระพุทธศาสนา ส0410 ส0411 ชั้นมัธยมศึกษา
ตอนปลาย ซึ่งแต่งโดย

- กระทรวงศึกษาธิการ
- นายสุนทร ณ รั้งสี นายวศิน อินทสระและนายสุวรรณ เพชรนิล
- นายสวัสดิ์ พินิจจันทร์ บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชจำกัด
- นายวิทย์ วิศทเวทย์ และนายเสฐียรพงษ์ วรรณปก หน่วยงานส่วนจำกัด
อักษรเจริญทัศน์

หนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษา พระพุทธศาสนา ส0412 ส0413 ชั้นมัธยมศึกษา
ตอนปลาย ซึ่งแต่งโดย

- กระทรวงศึกษาธิการ
- นายสุนทร ณ รั้งสี นายวศิน อินทสระและนายสุวรรณ เพชรนิล
- นายวิทย์ วิศทเวทย์ และนายเสฐียรพงษ์ วรรณปก หน่วยงานส่วนจำกัด
อักษรเจริญทัศน์
- นายเสฐียร พันธรั้งสี และนางฉัตรสมาลัย กบิลสิงห์ บริษัทโรงพิมพ์
ไทยวัฒนาพานิชจำกัด

วิชา ส402 สังคมศึกษา

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2532: 63 - 64) ได้กำหนดให้เลือกใช้
หนังสือเรียนต่อไปนี้ 1 รายการ ได้แก่

หนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษา ส402 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 (ม.4) ซึ่งแต่งโดย

- นายสุชีพ ปุญญานุภาพ บริษัทสำนักพิมพ์วัฒนาพานิชจำกัด พร้อมทั้ง
คู่มือครู
- นายชำนาญ นิสารัตน์ บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช พร้อมทั้งคู่มือครู
- นายวิทย์ วิศทเวทย์ และนายเสฐียรพงษ์ วรรณปก หน่วยงานส่วนจำกัด
อักษรเจริญทัศน์ พร้อมทั้งคู่มือครู

- นายปรีชา ช่างขวัญยืน องค์กรค้ำของคุรุสภา

วิชา ส606 สังคมศึกษา

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2532: 68 - 69) ได้กำหนดให้เลือกใช้หนังสือเรียนต่อไปนี้ 1 รายการ ได้แก่

หนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษา ส606 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 (ม.6) ซึ่งแต่งโดย

- นายวิทย์ วิศทเวทย์ นายเสฐียรพงษ์ วรรณปก นายเสรี พงศ์พิศ และนายคณัย ไชยโยธา หัวหน้าส่วนจำกัดอักษรเจริญทัศน์ พร้อมทั้งคู่มือครู
- นายสุนทร ณ รังษี หัวหน้าส่วนจำกัดจงเจริญการพิมพ์
- นางฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ และนายพรพจน์ กบิลสิงห์ องค์กรค้ำของคุรุสภา พร้อมทั้งคู่มือครู
- นายชำนาญ นิสารัตน์ บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชจำกัด พร้อมทั้งคู่มือครู

วิชา ส041 พุทธศาสนาในประเทศไทย

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2532: 84 - 85) ได้กำหนดให้เลือกใช้หนังสือเรียนต่อไปนี้ 1 รายการ ได้แก่

หนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษา พุทธศาสนาในประเทศไทย ส041 ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งแต่งโดย

- นายชำนาญ นิสารัตน์ บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชจำกัด
- นางฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ นายพรพจน์ กบิลสิงห์ และนางสุรีย์ สุวรรณปรีชา องค์กรค้ำของคุรุสภา พร้อมทั้งคู่มือครู

วิชา ส042 พระพุทธรูปและพุทธศิลป์ในประเทศไทย

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2532: 85) ได้กำหนดให้เลือกใช้หนังสือเรียน
ต่อไปนี้ 1 รายการ ได้แก่

หนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษา พระพุทธรูปและพุทธศิลป์ในประเทศไทย ส042
ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งแต่งโดย

- นางผาสุข อินทรารูธ และนายสินชัย กระบวนแสง องค์การค้ำ
ของครูสภา พร้อมทั้งคู่มือครู
- นายศรีศักดิ์ วัลลิโกดม นายพิเศษ เจียจันทนิพงษ์ และนายสุจิตต์
วงศ์เทศ บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชจำกัด

การวัดผลและประเมินผล หลักสูตรได้ระบุให้ดำเนินการตามระเบียบต่อไปนี้

ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ได้แก่

ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการประเมินผลตามหลักสูตรมัธยมศึกษา
ตอนต้น พุทธศักราช 2521, พ.ศ.2528 (ฉบับที่ 2) และ พ.ศ.2529 (ฉบับที่ 3)

ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ได้แก่

ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการประเมินผลตามหลักสูตรมัธยมศึกษา
ตอนปลาย พุทธศักราช 2523, พ.ศ.2524 (ฉบับที่ 2), พ.ศ.2527 (ฉบับที่ 3) และ
พ.ศ.2529 (ฉบับที่ 4)

นอกจากนี้ นักการศึกษายังได้เสนอแนะการวัดผลและประเมินผลการศึกษาตามแนว
พุทธศาสตร์ไว้อีกด้วย

รายละเอียดของระเบียบว่าด้วยการวัดผลและการประเมินผลแต่ละฉบับ ปรากฏใน
ภาคผนวก

สำหรับ เอกสารการประเมินผลการเรียนนั้น กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดให้สถานศึกษา
ต้องจัดให้มี เอกสารต่อไปนี้

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 ระบุไว้ดังนี้ (กรมวิชาการ
2529 : 43 - 44)

1. ระเบียบแสดงผลการเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (รบ. 1-ค)
2. แบบรายงานผลการเรียนของผู้ที่จบหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น (รบ. 2-ค)

โดยส่วนกลางนำส่งกรมวิชาการ 1 ชุด และสถานศึกษาเก็บไว้ 1 ชุด ส่วนภูมิภาคนำส่งกรมวิชาการ
1 ชุด จังหวัด 1 ชุด และสถานศึกษาเก็บไว้ 1 ชุด

3. สมุดประเมินผลรายวิชา (รบ. 3-ค) ใช้บันทึกเวลาเรียนและการประเมินผล
การเรียน และต้องเก็บไว้อย่างน้อย 1 ภาคเรียน หลังจากจบการเรียนรายวิชานั้น
4. สมุดรายงานประจำตัวนักเรียน (รบ. 4-ค)
5. ใบรับรองผลการเรียน (รบ. 5-ค)
6. ระเบียบสะสม (รบ. 6-ค)

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 ระบุไว้ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ
2523 : 18)

1. ระเบียบแสดงผลการเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (รบ. 1-ป)
2. แบบรายงานผลการเรียนของผู้ที่จบหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย (รบ. 2-ป)

โดยส่วนกลางนำส่งกรมวิชาการ 1 ชุด และสถานศึกษาเก็บไว้ 1 ชุด ส่วนภูมิภาคส่งกรมวิชาการ
1 ชุด จังหวัด 1 ชุด และสถานศึกษาเก็บไว้ 1 ชุด

3. สมุดประเมินผลรายวิชา (รบ. 3-ป) ใช้บันทึกเวลาเรียนและการประเมินผล
การเรียน และต้องเก็บไว้อย่างน้อย 1 ภาคเรียนหลังจากจบการเรียนรายวิชานั้น
4. สมุดรายงานประจำตัวนักเรียน (รบ. 4-ป)

5. ใบรับรองผลการเรียน (รบ. 5-ป)

6. ระเบียบสะสม (รบ. 6-ป)

กรมวิชาการ (2529: 23 - 24) กล่าวว่า การสอนและการประเมินผลควรคำนึงควบคู่กันไปด้วยตลอดเวลา เพื่อต้องการให้ผู้เรียนได้สนใจในการเรียนอย่างสม่ำเสมอในด้านอัตราส่วนของคะแนนระหว่างภาคเรียนกับปลายภาคเรียนควรกำหนดให้คะแนนระหว่างภาคเรียนมากกว่าปลายภาคเรียน เพราะจุดมุ่งหมายของการเรียนต้องการให้ผู้เรียนได้บรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้ จุดประสงค์ใดไม่ผ่าน ผู้สอนจะต้องสอนซ่อมเสริมให้ ส่วนการประเมินผลปลายภาคเรียน เป็นการประเมินผลเพื่อดูผลรวมอีกครั้งหนึ่ง ดังนั้นการประเมินผลระหว่างภาคเรียนจึงมีความสำคัญว่าการประเมินผลปลายภาคเรียน น้้าหนักคะแนนระหว่างภาคเรียนจึงมากกว่าปลายภาคเรียน และได้เสนอแนะอัตราส่วนของคะแนนระหว่างภาคเรียนและปลายภาคเรียนไว้ดังต่อไปนี้

- ก. อัตราส่วนคะแนน 50 : 50 อาจแยกเป็น
- คะแนนจากการวัดผลรายจุดประสงค์ 20 ส่วน
 - คะแนนจากการวัดผลระหว่างภาค 20 ส่วน
 - คะแนนจากการประเมินพฤติกรรมด้านจิตพิสัย 10 ส่วน
 - คะแนนจากการวัดผลปลายภาค 50 ส่วน
- ข. อัตราส่วนคะแนน 60 : 40 อาจแยกเป็น
- คะแนนจากการวัดผลรายจุดประสงค์ 20 ส่วน
 - คะแนนจากการวัดผลระหว่างภาค 30 ส่วน
 - คะแนนจากการประเมินพฤติกรรมด้านจิตพิสัย 10 ส่วน
 - คะแนนจากการวัดผลปลายภาค 40 ส่วน
- ค. อัตราส่วนคะแนน 70 : 30 อาจแยกเป็น
- คะแนนจากการวัดผลรายจุดประสงค์ 30 ส่วน
 - คะแนนจากการวัดผลระหว่างภาค 30 ส่วน
 - คะแนนจากการประเมินพฤติกรรมด้านจิตพิสัย 10 ส่วน
 - คะแนนจากการวัดผลปลายภาค 30 ส่วน

ง. อัตราส่วนคะแนน 80 : 20 อาจแยกเป็น

- คะแนนจากการวัดผลรายจุดประสงค์ 40 ส่วน
- คะแนนจากการวัดผลระหว่างภาค 30 ส่วน
- คะแนนจากการประเมินพฤติกรรมด้านจิตพิสัย 10 ส่วน
- คะแนนจากการวัดผลปลายภาค 20 ส่วน

เนื่องจากหลักสูตรในปัจจุบัน มุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีคุณธรรมและจริยธรรม การประเมินผลแต่ละรายวิชาจึงได้แยกคะแนนด้านจิตพิสัยให้เห็นชัดเจน สถานศึกษาจะต้องกำหนดพฤติกรรมด้านจิตพิสัย (Affective Domain) ไว้ให้เห็นเด่นชัดว่า ในรายวิชาที่สอนต้องการปลูกฝังให้ผู้เรียนมีพฤติกรรมใดบ้าง เช่น ความสนใจในการเรียน ความรับผิดชอบ ความขยันหมั่นเพียร ความซื่อสัตย์ ความอดทน ความตรงต่อเวลา การรู้จักประหยัด การเสียสละเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม เป็นต้น ส่วนรายวิชาใดจะเน้นพฤติกรรมใดขึ้นอยู่กับจุดประสงค์ของแต่ละวิชาและธรรมชาติของวิชา

การประเมินพฤติกรรมด้านจิตพิสัยนี้ ให้ผู้สอนสังเกตพฤติกรรมของผู้เรียนทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียนตลอดภาคเรียน โดยอาจใช้เครื่องมือหลาย ๆ แบบประกอบ การสังเกต เช่น แบบสอบถาม แบบสำรวจรายการ แบบจัดอันดับ และอาจให้ผู้เรียนประเมินตนเองหรือประเมินเพื่อนในชั้นด้วย ทั้งนี้ควรเลือกใช้วิธีการให้เหมาะสมกับสถานการณ์ ถ้าพบว่าผู้เรียนคนใดมีพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ ให้มีการปรับแก้พฤติกรรม เพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดการพัฒนาพฤติกรรมทางด้านจิตพิสัยนั้น ๆ

สำหรับการวัดและประเมินผลการศึกษาตามแนวพุทธศาสนานั้น วศิน อินทสระ (2526: 83 - 94) กล่าวถึงการวัดและประเมินผลสรุปได้ 2 ด้านคือ

ด้านปริยัติธรรมหรือการศึกษาเล่าเรียน วัดโดยทดสอบความรู้หรือประสบการณ์ ในด้านการอ่านการเขียนว่าได้อ่านหนังสืออะไรมาอย่างไร มากหรือน้อย ทดสอบความจำ ความเข้าใจ ตลอดถึงความคิดเห็นของผู้เรียน ถ้าผลการสอบแสดงว่าผู้เรียนได้อ่านตำราในสาขาวิชานั้นมาก มีความจำดี จำได้มาก มีความเข้าใจดี แทงทะลุปรุโปร่ง มีความคิดเห็นเฉียบขาด

ก็ถือว่าบรรลุเป้าหมายทางด้านวิชาการ ประเมินผลได้ว่า การเรียนการสอนได้ผลดี เป็นที่น่าพอใจ
ควรต้องรักษามาตรฐานไว้ และทำให้ดียิ่ง ๆ ขึ้น

ด้านปฏิบัติ โดยมุ่งวัดจากสิ่งที่ยูเรียนเรียนรู้และเข้าใจแล้ว สามารถนำไป
ประพฤติกปฏิบัติให้เห็นผลจริงด้วยตนเองตามขั้นของการปฏิบัตินั้น ๆ

ดังนั้นการวัดผลและประเมินผลการศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์นั้น มุ่งเอาความเป็นคนดี
เป็นจุดหมายปลายทาง องค์ประกอบที่จะทำให้เป็นคนดีก็คือ ความรู้ดีและความประพฤติดี ยิ่ง
เว้นชั่ว ทำดี และทำจิตใจบริสุทธิ์ได้มากเท่าใด ก็ยิ่งเป็นคนดีมากเท่านั้นจนก้าวพ้นจากแดน
นุถุชนขึ้นสู่แดนแห่งอริยชน มีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ซึ่งถือว่าเป็นเป้าหมายสำคัญของพุทธศาสนา
และของโลกด้วย

เย็นใจ เลหาวิช (2526: 96 - 98) กล่าวถึงการวัดและประเมินผลการศึกษา
ตามแนวพุทธศาสตร์ สรุปได้ 2 วิธีคือ

การวัดและประเมินผลของครูผู้สอน ครูผู้สอนควรสอดส่องตรวจตราทดสอบศิษย์
อยู่เสมอว่ามีปัญหาอะไรในการศึกษาหรือการปฏิบัติธรรมะนั้น ๆ โดยผู้วัดจะต้องมีความบริสุทธิ์
ทางจิตสูง มีญาณล่องรู้จิตของผู้ถูกวัดว่าอยู่ที่ระดับใดโดยไม่ต้องอาศัยเครื่องมือวัดใด ๆ จึงเป็น
การยากสำหรับครูผู้สอนว่าจะทำการวัดและประเมินผลได้เพียงใด

การวัดและประเมินผลตนเอง โดยให้ผู้ปฏิบัติพิจารณาตนเองจนเกิดความเข้าใจ
ลึกซึ้งถึงแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา คือ นิพพาน เกิดความเบื่อหน่ายและปล่อยวางไม่ยึดมั่นถือมั่น
อีกต่อไป ซึ่งเป็นสิ่งที่กระทำได้ยากสำหรับผู้ที่ไม่เคยฝึกปฏิบัติทางจิตมาก่อน ดังนั้นผู้เรียนควร
ได้รับการฝึกวิปัสสนากัมมัฏฐานควบคู่ไปกับการศึกษาทางโลกด้วย

พระมหาจินดา อาจารย์กุสโล (2526: 106 - 110) กล่าวถึง การวัดและ
ประเมินผลการศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์ สรุปได้ 4 วิธีคือ

1. การวัดและประเมินผลภายนอก โดยสังเกตพฤติกรรมของบุคคลก่อน
จากนั้นจึงเข้าไปทดสอบโดยตรง เช่น การสอบถามและการฟังรายละเอียดต่าง ๆ จากผู้นั้น
จนสามารถสรุปได้แน่ชัดว่าบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ

2. การวัดและประเมินผลด้วยตนเอง โดยผู้วัดจะต้องมีสติกำหนดรู้ตัวเอง ตลอดเวลาโดยเฉพาะเกี่ยวกับกาย จิต เวทนา และอารมณ์ หรือธรรมที่มีอยู่ในจิตใจ

3. การวัดและประเมินผลจากมาตรฐานที่กำหนดไว้ โดยครูเป็นผู้กำหนด ความเจริญที่ครูต้องการสำหรับ เด็กแต่ละหมู่หรือ เด็กแต่ละคนให้แน่นอน เพื่อจัดเข้า เป็นประเภท หรือระดับตามวัตถุประสงค์ที่จะวัดหรือประเมินผล

4. การวัดและประเมินผลโดยการยกข้ออุปมา เป็นการแปลความหมายของ พฤติกรรมที่แสดงออกมาว่าใกล้จุดหมายที่พึงประสงค์เพียงใดหรือไม่

จากข้อความที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ พอสรุปการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาในสมัยพระบาทสมเด็จพระภูมิพลอดุลยเดชได้ดังนี้

ด้านหลักสูตร ในรัชกาลนี้ได้มีการประกาศใช้หลักสูตรระดับมัธยมศึกษา จำนวน 10 หลักสูตรได้แก่ หลักสูตรเตรียมอุดมศึกษา พ.ศ.2491 หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นและ ตอนปลาย พ.ศ.2493 หลักสูตรเตรียมอุดมศึกษา พ.ศ.2498 หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นและ มัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2503 หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2518 หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น หมวดสังคมศึกษา พุทธศักราช 2520 หลักสูตรประโยค มัธยมศึกษาตอนปลาย หมวดสังคมศึกษา พุทธศักราช 2520 หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 และหลักสูตรวิชา สังคมศึกษา พระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.1 - ม.3) และระดับมัธยมศึกษา ตอนปลาย (ม.4 - ม.6) พ.ศ.2527

จากการประกาศใช้หลักสูตรฉบับต่าง ๆ จะเห็นได้ว่า หลักสูตรแต่ละฉบับมีอายุช่วง การใช้ไม่แน่นอน หลักสูตรที่มีอายุการใช้นานที่สุดได้แก่หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษา ตอนปลาย พุทธศักราช 2503 ซึ่งมีอายุการใช้นานกว่า 15 ปี และเน้นวิชาสามัญเพื่อศึกษาต่อ ระดับสูงต่อไป เมื่อพิจารณาหลักสูตรที่ประกาศใช้ในระยะที่ผ่านมา จะเห็นได้ว่าได้เน้นให้ความรู้ เฉพาะศาสนาพุทธให้แก่ผู้เรียนเพียงศาสนาเดียว ดังนั้นหลักสูตร พ.ศ.2518 จึงได้นำความรู้ เกี่ยวกับศาสนาสาขาลมามาบรรจุไว้ในหลักสูตรเพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้กว้างขวางยิ่งขึ้น ส่วนหลักสูตร

พ.ศ.2521 และ พ.ศ.2524 ได้จัดขึ้นเพื่อสนองความต้องการของท้องถิ่น เปิดโอกาสให้ผู้เรียน ได้ค้นพบความสามารถ ความสนใจและความถนัดของแต่ละบุคคล จากการติดตามผลการใช้ หลักสูตรทั้งสอง พบว่า เนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนามีน้อยไป ไม่เป็นการส่งเสริมการเรียน การสอนวิชาพระพุทธศาสนาเท่าที่ควร กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการจึงได้ประกาศใช้ หลักสูตรวิชาสังคัมศึกษา พระพุทธศาสนาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.1 - ม.3) และระดับ มัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.4 - ม.6) ขึ้นและยังคงใช้เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

ด้านความมุ่งหมายการเรียนการสอน การเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในสมัยนี้ ต้องการให้นักเรียนเกิดความรู้ความเข้าใจ ชำนาญเห็นคุณค่าของศาสนา เกิดความนับถือเลื่อมใส ปฏิบัติตามด้วยความจริงใจ ถูกต้อง มีเจตคติที่ดี เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี สามารถดำรงชีพให้ ประสบความสุขสงบและ เจริญก้าวหน้าทั้งแก่ตนและส่วนรวมให้ เหมาะกับภาวะ เศรษฐกิจสังคม ขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามของสังคมไทย เสริมสร้างคุณภาพในการดำรง ชีวิต มีศีลธรรมคุณธรรมประจำใจ ส่วนนักเรียนต่างศาสนาให้ปฏิบัติโดยอนุโลม หลักสูตร บางฉบับไม่ได้ระบุความมุ่งหมายไว้ ในระยะหลังหลักสูตรมุ่งพัฒนานุคลิกภาพและเปิดโอกาส ให้ผู้เรียนได้ค้นพบความสามารถ ความสนใจ และความถนัดเฉพาะตน เพื่อเตรียมตัวออกไป ประกอบอาชีพ มีเจตคติที่ดีต่อการประกอบสัมมาชีพ มีความซื่อสัตย์ มีวินัยในตนเอง เคารพ กฎหมายและกติกาสังคม มีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ในปัจจุบันนี้ หลักสูตรมีความมุ่งหมายให้ผู้เรียนรู้จักดำรงชีวิตบนพื้นฐานแห่งคุณธรรม รู้จักแก้ปัญหาและข้อขัดแย้ง ด้วยวิธีการแห่งปัญญาและสันติวิธี รู้จักคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น ตลอดจนมีความรู้ ทักษะ และ เจตคติที่ดีต่อการประกอบสัมมาอาชีพ จึงนับว่าความมุ่งหมายของการเรียนการสอนได้รับการพัฒนา ให้ดียิ่งขึ้น

ด้านเนื้อหาวิชา เนื้อหาที่กำหนดให้เรียนในระยะแรก ๆ ของรัชกาลนี้ได้แก่เรื่อง พุทธประวัติ พระรัตนตรัย เบญจศีล เบญจธรรม วันสำคัญทางศาสนา ธรรมและวัฒนธรรม ต่อมา เริ่มมีการจัดเนื้อหาที่ใช้สอนโดยแบ่ง เป็นหมวดหมู่ สำหรับระดับมัธยมศึกษาตอนต้นได้แก่หมวด พระพุทธศาสนาและธรรมจริยา ส่วนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายได้เพิ่มหมวดคหิปฏิบัติอีกหมวดหนึ่ง เมื่อพิจารณาเนื้อหาในหลักสูตรแต่ละฉบับ จะเห็นว่าหลักสูตร พ.ศ.2493 ได้บรรจุเนื้อหาสาระ มากมาย เพื่อให้ความรู้แก่ผู้เรียนอย่างกว้างขวาง ส่วนหลักสูตร พ.ศ.2503 ได้แยกเนื้อหา

ที่ใช้สอนในแต่ละระดับชั้นได้ดี ไม่ซ้ำซ้อนและเริ่มนำเอาเรื่องพุทธสาวกมาสอนในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นซึ่งเดิมได้เรียนเรื่องเกี่ยวกับประวัติพระพุทธเจ้าเท่านั้น ส่วนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ได้เริ่มนำมงคลสูตรมาสอนและดำเนินเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน หลักสูตร พ.ศ.2518 ได้นำศาสนาสากมาสอน ซึ่งเดิมมีการสอนเฉพาะศาสนาพุทธเท่านั้น และเนื้อหาหลักสูตร พ.ศ.2520 เป็นต้นมาได้เน้นให้รู้จักนำหลักธรรมะไปใช้ในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะเรื่องพิธีกรรมทางศาสนาและมารยาทไทยซึ่งในระยะต่อมาเนื้อหาเหล่านี้ได้นำมาปลูกฝังให้เยาวชนซึ่งเป็นกำลังสำคัญของชาติในอนาคตให้เป็นผู้มีจริยธรรม คุณธรรม เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี สามารถนำหลักธรรมะไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้

ด้านการเรียนการสอน เดิมการเรียนการสอนวิชาศีลธรรมจัดรวมสอนเป็นวิชาเดียวกันกับวิชาหน้าที่พลเมืองและแยกชั่วโมงสอนด้วย ส่วนวิธีสอนไม่มีการเสนอแนะไว้เหมือนหลักสูตรฉบับก่อน ๆ ต่อมาได้มีการบูรณาการวิชาสังคมศึกษา โดยจัดการสอนให้สัมพันธ์กับชีวิตจริงของผู้เรียน จากสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวออกไปหาสิ่งที่อยู่ไกลตัว เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ และมีความเข้าใจพื้นฐานวิชาสังคมศึกษาได้ดีและแจ่มแจ้งยิ่งขึ้น การเรียนการสอนได้เปลี่ยนเป็นระบบหน่วยการเรียนและมีการเสนอแนะวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนไว้ในคู่มือครูหลายรูปแบบ เพื่อให้ครูผู้สอนใช้เป็นแนวทางการจัดการเรียนการสอนให้เป็นที่น่าสนใจยิ่งขึ้น แต่สอนเน้นด้านความจำเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นการเรียนการสอนตามหลักสูตร พ.ศ.2521 ได้เปลี่ยนแปลงโดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ตลอดจนเน้นความมุ่งหมายการเรียนการสอนที่กำหนดไว้ในหลักสูตร ส่วนการเรียนการสอนตามหลักสูตร พ.ศ.2524 เน้นให้รู้จักแก้ปัญหาและข้อขัดแย้งด้วยวิธีการแห่งปัญญาและสันติวิธี รู้จักคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น นับว่าสภาพการเรียนการสอน เช่นนี้ได้รับการพัฒนาให้เหมาะสมกับสภาพการเรียนการสอนในแต่ละสมัยนั่นเอง

ด้านสื่อการเรียนการสอน กระทรวงศึกษาธิการได้วางระเบียบการจัดทำตำราหรือแบบเรียนไว้ กำหนดให้โรงเรียนใช้แบบเรียนที่คณะกรรมการแต่งตั้งสื่อสอนพุทธศาสนาสำหรับเด็กซึ่งเริ่มจัดขึ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว หรือได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิของกระทรวงศึกษาธิการ ในการพิมพ์แบบเรียนเดิมให้โรงพิมพ์คุรุสภา

จัดพิมพ์เพียงแห่งเดียว ต่อมาได้อนุญาตให้สำนักพิมพ์เอกชนพิมพ์แบบเรียนได้ และยังคงอยู่ในความดูแล รับผิดชอบของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ นอกจากนี้ยังได้มีการเสนอแนะใช้สื่อชนิดต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง เช่น หนังสืออ้างอิง คู่มือครู รูปภาพ แผนที่ เครื่องฉาย เครื่องเสียง และอื่น ๆ

ด้านการวัดผลและประเมินผล กระทรวงศึกษาธิการรับผิดชอบการสอบเฉพาะชั้นตัวประโยค ส่วนชั้นที่ไม่ใช่ตัวประโยคให้โรงเรียนจัดการวัดผลและประเมินผลเอง เกณฑ์การสอบได้พิจารณาจากคะแนนรวมร้อยละ 50 และคิดคะแนนรายหมวดวิชาด้วย ต่อมาได้เปลี่ยนการวัดผลและประเมินผลการเรียนโดยให้โรงเรียนประเมินผลเองด้วยความเห็นชอบจากกลุ่มโรงเรียนตามจุดประสงค์การเรียนรู้อาจงานระหว่างภาคเรียนและสอบปลายภาคเรียน ครอบคลุมพฤติกรรมด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย เป็นระดับคะแนน 0 - 4, ร, มส., มก, มค, ผ และ มผ ทั้งนี้กระทรวงศึกษาธิการได้ตั้งสำนักงานทดสอบคุณภาพการเรียนการสอนเป็นระยะ ๆ ปรับปรุงข้อสอบให้มีคุณภาพดียิ่งขึ้น และจัดทำคลังข้อสอบ ปรับปรุงระเบียบการวัดและประเมินผลเรื่อย ๆ และด้านอื่น ๆ ซึ่งล้วนแต่เป็นการพัฒนาระบบการวัดผลและประเมินผลให้ได้มาตรฐานดียิ่งขึ้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

